

STEM ▶

VÓÓR HET LEVEN

▶ sgp.nl

SGP ▶

STEM VOOR HET LEVEN

Verkiezingsprogramma 2017-2021

Inhoudsopgave

Woord vooraf.....	9
Inleiding: Stem voor het leven	10
Beschermwaardig leven	10
Veilig leven	11
Samen leven	11
1. Voor het leven.....	14
Ongeboren kinderen	14
Het einde van het leven	15
2. Volksgezondheid	18
Preventie	18
Zorg	18
Verslaving	22
3. Huwelijk en gezin	24
Huwelijk	24
Trouw	24
Pleegzorg en adoptie	25
Gezinsinkomen	26
Jonge kinderen.....	26
Zorg voor jeugd	27
Goede zeden	27
4. Christelijke waarden	30
Wetgeving.....	30
Zondag.....	31
5. Staat.....	32
Staatsinrichting	32
6. Rechtspositie en integriteit.....	34
7. Binnenlands bestuur	35
Provincies en gemeenten	35
Koninkrijksrelaties	36
Privacy.....	36
8. Politie en justitie	37
Veiligheid	37
Terrorisme	38
Strafrecht	39
Gevangenis	40
9. Immigratie en integratie	41
Vreemdelingen	41
Integratie en inburgering.....	42

Islam	43
10. Vrede en recht.....	45
11. Defensie.....	46
Uitgaven.....	46
12. Buitenlandse zaken	48
Een veilige wereld.....	48
Christenvervolging.....	49
Israël	49
Oude banden	50
13. Hulp en handel	52
Hulp	52
Handel	53
Vluchtelingencrisis	53
14. Werkgelegenheid en sociale zaken	56
Aan de slag	56
AOW en pensioenen	58
15. Onderwijs.....	60
Vrijheid van onderwijs.....	60
Duidelijkheid en stabiliteit	60
Basis- en voortgezet onderwijs	61
Beroepsonderwijs.....	62
Hoger onderwijs en onderzoek.....	62
16. Media	64
17. Cultuur	65
18. Economie	66
Ondernemen.....	66
19. Landbouw en visserij.....	68
Vóór boeren en tuinders.....	68
Visserij.....	70
Natuur	71
Jacht	72
20. Financiën	73
Overheidsfinanciën.....	73
Belastingen	73
Belastingontduiking	74
Keuzes in kaart.....	74
21. Wonen	75

22. Ruimte.....	76
23. Water	77
24. Verkeer en vervoer	78
25. Milieu	81
26. Energie	83
Energiebesparing	83
Sturing	84
Innovatie	84
Duurzaam	85
Kernenergie.....	85
Fossiele energie.....	85
27. Europa.....	86
Hervorming	86
Euro	87
Index.....	90

Woord vooraf

Stem voor het leven!

De SGP wil zich inzetten voor de unieke waarde van het door God gegeven leven en voor een samenleving overeenkomstig Bijbelse waarden en normen.

De kern van dit SGP-verkiezingsprogramma is:

- *bescherming van kwetsbaar leven* dat lijdt en broos is, of niet voor vol wordt aangezien is bittere noodzaak;
- *veilig kunnen leven* in deze tijd, vol gevaren en onzekerheden verdient prioriteit;
- *samen leven*, meer tijd en zorg voor elkaar in gezinnen en overal waar mensen elkaar ontmoeten, is goed voor de samenleving.

In dit verkiezingsprogramma werkt deze boodschap door in een groot aantal actuele thema's. Daarmee wil de SGP het verschil maken voor u en voor jou.

Een stem op de SGP is een stem voor het leven.

Laat die stem horen in Den Haag.

Laat die stem doordringen in de Tweede Kamer en in de regering.

Stem voor het leven!

Op hoop van Gods zegen.

M.F. van Leeuwen
partijvoorzitter

Inleiding: Stem voor het leven

Stem voor het leven!

Dat is het appèl dat de SGP op de kiezers doet.

Stem voor het leven.

Op drie ‘fronten’ is er strijd te voeren voor het leven.

De SGP maakt zich sterk voor de *bescherming* van kwetsbaar leven. Leven dat broos is, breekbaar, niet voor vol wordt aangezien. Leven dat lijdt. En dus beschermd moet worden.

Ook gaat de SGP ervoor om Nederlanders *veilig* te kunnen laten leven in een onzekere tijd vol gevaren die ons dagelijks bedreigen.

Het derde front is hoe we *samen leven*. Als mensen altijd maar druk zijn of alleen maar aandacht voor zichzelf hebben, is er geen tijd en aandacht meer voor elkaar, het echte samen leven.

‘Denkers van naam’ hebben diep nagedacht over wat ‘het goede leven’ is. Hoe verschillend de antwoorden ook zijn, allen stuiten pijnlijk op de gebrokenheid, in mensenlevens, en in het samenleven van mensen met elkaar. De ellende die daarvan het gevolg is, ervaren we dagelijks aan den lijve.

Die gebrokenheid is veroorzaakt door ‘de mens’, die zich afkeerde van God en Zijn geboden. Die breuk is zicht- en voelbaar in de zonde. Die breuk kan alleen geheeld worden door het geloof in Christus, waardoor verzoening met God en met de medemensen tot stand wordt gebracht.

De kern van het goede leven is dan ook een bestaan tot eer van de Schepper en met een open oog en hart voor de andere schepselen. Hoe je dat doet, is te vinden in de Bijbel, het Woord van God Zelf. Daarin zie je welke weg Hij wijst en daaruit leer je hoe mensen die ons voorgingen dat, met vallen en opstaan, hebben gedaan.

Die opdracht om recht te doen raakt ieder mens. Ieder op zijn of haar eigen plek, maar ook waar mensen samen werken met anderen, of dat nu is in een gemeente, land of in de wereld, in een school, club, kerk, kantoor, thuis of op straat.

Beschermwaardig leven

Het leven begint al voor de geboorte. Ieder mens is anders dan alle andere mensen die er ooit waren en die er nog zullen zijn. Wie dat op zich in laat werken, wetend dat God hem of haar geschapen heeft, beseft dat je niet gaat knutselen aan dat leven, laat staan dat je het doodt als het niet (meer) aan onze wensen voldoet. Die beseft tevens dat als dat leven na verloop van tijd fragiel en zwak wordt, alles in het werk wordt gesteld om te helen en pijn te verlichten. Soms kan dat heel eenvoudig, door ‘er te zijn’, door mee te leven. Denk aan die vele wanhopige jongeren en ouderen die het leven niet meer zien zitten...

We mogen ons in Nederland gelukkig prijzen met een zorgstelsel dat als een van de beste in de wereld bekend staat. Nu de vraag naar zorg én de medische mogelijkheden sterk toenemen, is de vraag: hoe betalen en organiseren we het? Voorop moet staan dat adequate zorg gewaarborgd is. Dat is verantwoordelijk en belangrijk werk. Meer waardering voor hen die, al dan niet betaald, dag en nacht klaarstaan voor anderen is dan ook op z’n plaats!

Voor veel mensen staat of valt het levensgeluk met het hebben van een goede relatie, een man of vrouw met wie je lief en leed, werk en zorg kunt delen. Evenzo bloeien kinderen op als ze in een veilige omgeving groot worden, met liefdevolle ouders en andere familieleden. Hier gaat er veel mis omdat er zo ontzettend veel verleidingen op gezinnen afkomen.

Dat heeft veel ellende tot gevolg. Maar de overheid-van-tegenwoordig houdt zich angstvallig doof als we een beroep doen op het investeren in relaties. Alsof trouw een vies woord is! Ook geeft ze niet

thuis als gevraagd wordt om de oneerlijk verdeelde belastingdruk op huishoudens te corrigeren. Dat motiveert de SGP alleen maar om te blijven hameren op een eerlijke behandeling van eenverdienersgezinnen en de waarde van trouw. Als wij dat niet doen, wie dan nog wel?

Veilig leven

Kerntaak van een overheid is om 'haar' burgers te beschermen. Dat is een harde noodzaak in een onveilige wereld waarin mensen en groepen van mensen elkaar gedurig naar het leven staan of anderszins schade berokkenen. Zonder een wetgever en bestuurders die duidelijke regels stellen en ervoor zorgen dat de orde gehandhaafd kan worden, zou een gerust leven onmogelijk zijn. Chaos en anarchie zouden heersen, in plaats van het recht. De overheid is er niet voor niets.

Het zorgen voor een veilig leven ligt binnenslands vooral op het bordje van politie en justitie. Bij hen rust de zwaarmacht. Lange tijd was gezag, 'law and order', een besmet begrip. Gezag deugde niet. De gevolgen zijn inmiddels zichtbaar geworden in het onveiligheidsgevoel van veel burgers. Mede ingegeven door de vele aanslagen, is er gelukkig meer geld beschikbaar voor opsporing en berechting van terroristen en andere misdadigers. Maar daar zal nog geld bij moeten.

Een fenomeen waar we de afgelopen jaren mee geconfronteerd werden is de massale immigratie van mensen die met name vanuit hun islamitische geloof en cultuur, vreemd, zo niet vijandig staan tegenover de Nederlandse rechtsstaat. Dat botst, vooral als dat zich uit in gedragingen die haaks staan op onze cultuur en wetten, zoals geweld, oproepen daartoe en antisemitisme. Spanningen in andere landen zijn ook in Nederland pijnlijk voelbaar. Dat legt weer extra druk op de toch al niet al te grote slagkracht van onze politie. Om die reden is ook voor de politie meer geld en mankracht nodig.

Zorgen voor een veilig Nederland is óók een taak van de krijgsmacht. De wereld wordt in rap tempo onveiliger, zie het kruisvat Midden-Oosten. Maar ook Rusland en Amerika staan weer tegenover elkaar, ook in Europa. Na jaren van afbraak van onze defensie is, vooral door de aanhoudende druk van de SGP, een begin gemaakt met het herstellen van schade. Een begin, niet meer. Er zal nog veel meer moeten worden gedaan. Aan de SGP zal het niet liggen.

Een slagvaardige defensie gaat, als het goed is, hand in hand met een buitenlandse politiek die het beschermen van mensenlevens centraal stelt. De grootste groep vervolgd zijn christenen, reden waarom de SGP juist ook voor hen op de bres staat en via allerlei mogelijke kanalen en middelen probeert iets voor hen te betekenen.

Helaas steekt in heel de wereld, ook in Europa, het kwaad van het antisemitisme de kop weer op. En wie denkt dat Joden in Israël een veilig onderkomen kunnen vinden, komt bedrogen uit. De inwoners van Israël hebben ook in eigen land geen veilig leven. Ze worden omringd door gewelddadige burens. De SGP staat zij aan zij met het Joodse volk en zal dat blijven doen.

Samen leven

Al 100 jaar heeft Nederland een onderwijsstelsel waarmee we wereldwijd goed scoren. Niet onbelangrijk, want het samen leven begint thuis en op school. De vrijheid om onderwijs te geven die mooi aansluit bij de wensen van de ouders en onze nationale (christelijke) traditie, is een groot goed. Het zou kortzichtig zijn die verworvenheid overboord te zetten omdat vijandige groepen die vrijheid misbruiken voor het zaaien van haat. De remedie moet zijn om de kwaadwillenden eruit te pikken.

Zonder ondernemende mensen die risico's durven nemen en de handen uit de mouwen steken, kan een samenleving niet floreren. Om die reden spant de SGP zich in voor mensen die door hard te werken in hun eigen bedrijf of onderneming, geld in het laatje brengen. Te veel regels en bemoeienis en een hoge belastingdruk werken daarbij niet, net zomin als zwalkende politici die vandaag dít en morgen weer dát dicteren.

Degenen die daar het hardst tegenaan lopen zijn de boeren, tuinders en vissers. Zij zorgen voor de allereerste levensbehoeften, ze moeten zich aan zó veel en vaak wisselende eisen houden, dat er

feitelijk geen eerlijke boterham meer mee te verdienen is. De SGP wil daarom minder, en andere (Brusselse) regels en een minister vóór landbouw en visserij die gaat knokken voor de land- en tuinbouwers en de vissers. Op de SGP kunnen ze rekenen.

Over Brussel gesproken: het idee dat de EU automatisch groeit en machtiger moet worden is, zeker na de Brexit, gelukkig op z'n retour. Het motiveert de SGP nóg meer in te zetten op een 'hervormd' Europa, dat wil zeggen: anders en minder. Bij samenleven hoort samenwerken. Maar doe dat op basis van afspraken tussen lidstaten. Dat sluit beter aan bij de verschillen die er zijn en het is stukken democratischer.

En ja, mensen moeten ook tot rust kunnen komen. Het is een zegen om een dag per week niet te moeten werken, tot rust te kunnen komen en in de kerk en thuis stil te staan bij het Woord van God. Tegen die achtergrond zet de SGP zich in voor meer rust op zondag, zodat we met z'n allen even op adem kunnen komen, opgetild worden boven het hectische leven van alledag.

Stem voor het leven!

Dat is het appèl dat de SGP op de kiezers doet.

In het verkiezingsprogramma is deze oproep uitgewerkt op een groot aantal actuele thema's in politiek en samenleving.

Een stem op de SGP is een stem voor het leven.

Met de bedoeling om die stem te laten horen in Den Haag.

Om voorstellen te doen in de Tweede Kamer.

En om die te vertalen in het beleid van de regering.

Op Deo volente 15 maart zijn de verkiezingen voor de Tweede Kamer.

Iedere Nederlandse burger mag dan zijn stem laten horen.

Stem SGP!

BESCHERMWAARDIG LEVEN

1. Voor het leven

Een van de belangrijkste taken van de overheid is het beschermen van het leven. Elk mensenleven is beschermwaardig. Ook, en misschien juist wel het leven van de meest kwetsbaren: kinderen die nog niet geboren zijn, zij die zich bevinden in de vaak broze eindfase van hun leven en degenen die zó wanhopig zijn dat ze geen andere uitweg meer zien dan zichzelf van het leven te beroven. De beschermwaardigheid van het leven moet daarom worden vastgelegd in de Grondwet.

Ongeboren kinderen

Door de echoscopie zien we nu beter dan ooit dat een foetus van twaalf weken geen klompje cellen is, maar een klein mensje met alles erop en eraan. En het hartje kun je al vanaf de vijfde week horen kloppen. Dit weerloze ongeboren leven in de moederschoot, dat vanaf het allerprilste begin beschermwaardig is, verdient dan ook wettelijke bescherming. Om die reden moet de 'Abortuswet' worden ingetrokken. Zolang dat (nog) niet gebeurd is, moet de overheid alles op alles zetten om het aantal abortussen te verminderen. Elke abortus is er een teveel.

Wetgeving en beleid

- Het begrip 'noodsituatie' moet scherp worden afgebakend.
- Dankzij medische innovaties kunnen kinderen die te vroeg geboren worden, nu ook al voor de 24 weken met goede zorg in leven blijven. De 24-wekengrens is daarmee achterhaald en moet naar beneden worden bijgesteld.
- In het overgrote deel van de gevallen is abortus medisch niet noodzakelijk. Van financiering uit de publieke middelen kan dan ook geen sprake zijn. Zolang dit nog niet geregeld is, wordt de bekostiging zo ingericht dat er geen prikkel is om zoveel mogelijk geld te verdienen aan abortussen.
- Er is geen verschil tussen de zogenoemde overtijdbehandeling en een abortus. Daarom moet ook de beraadtermijn voor beiden ten minste vijf dagen zijn.
- Veel ongewenste zwangerschappen komen voort uit instabiele relaties. De overheid moet daarom gezonde (seksuele) relaties stimuleren, om zo het aantal abortussen terug te dringen.
- In de nieuwe evaluatie van de Abortuswet moet nadrukkelijk aandacht geschonken worden aan het beter beschermen van het ongeboren kind, de relatie tussen relationele problemen en het ontstaan van ongewenste zwangerschappen, de mogelijke risico's van een abortus voor de gezondheid van een vrouw en de maatregelen die noodzakelijk zijn om het aantal abortussen terug te dringen.
- De druk vanuit de omgeving op een vrouw om te kiezen voor een abortus kan groot zijn. Het uitoefenen van druk op een vrouw om een abortus te ondergaan, wordt daarom strafbaar.

Hulpverlening

- Goede voorlichting is nodig. Iedereen die een abortus overweegt krijgt daarom onafhankelijke, deskundige voorlichting buiten de abortuskliniek aangeboden, door gespecialiseerde hulpverleners.
- Alle vrouwen krijgen informatie over speciaal op hun noodsituatie afgestemde alternatieven voor abortus. Alternatieven als adoptie, pleegzorg, financiële ondersteuning, het regelen van huisvesting en opvang moeten nadrukkelijk verkend worden met iedere vrouw die hulp zoekt. De Inspectie moet op de naleving hiervan streng toezien.
- Alle vrouwen moeten geïnformeerd worden over de mogelijke emotionele, psychische en fysieke problemen en klachten na een abortus en de risicofactoren die de kans daarop verhogen.
- Ongewenst zwangere vrouwen krijgen voortaan schriftelijke informatie mee waarin de tijdens het voorlichtingsgesprek besproken zaken worden samengevat. Daarmee wordt de beraadtermijn ook écht een tijd van bezinning.
- De (na)zorg aan vrouwen en meisjes die een abortus hebben ondergaan en van vrouwen en meisjes die kiezen voor het uitdragen van de zwangerschap, moet worden verbeterd. Te denken valt aan meer psychische ondersteuning en het werken aan oplossingen voor de

noodsituatie van de vrouw, die na een abortus vaak nog steeds bestaat. De SGP stelt extra geld voor dit doel beschikbaar.

- Om de hulp aan vrouwen in nood voortdurend te kunnen verbeteren, is het nodig om de redenen te registreren waarom onbedoeld zwangere vrouwen hun zwangerschap willen afbreken.

Omgang met beperkingen

- De VN-verdragen over de rechten van het kind en over de rechten van personen met een handicap gaan uitdrukkelijk óók over het ongeboren leven. Abortus vanwege een gevreesde handicap is dan ook ontoelaatbare discriminatie van gehandicapt leven. De overheid heeft juist de taak om de acceptatie van mensen met een beperking te bevorderen.
- Prenataal onderzoek ontaardt in de praktijk steeds vaker in prenatale selectie. Dat zien we onder meer bij de selectie op het Downsyndroom. Daarom willen we dat met dit onderzoek erg terughoudend omgegaan wordt. Zolang abortus is toegestaan mag prenataal onderzoek (zoals de NIP-test en de 20-wekenecho) pas na afloop van de abortustermijn plaatsvinden, tenzij er goede prenatale behandelingen zijn om een beperking vroegtijdig te voorkomen of te genezen. Prenatale testen worden niet kosteloos aangeboden.
- Aan ouders bij wie geconstateerd is dat hun kindje mogelijk een beperking of een handicap heeft, moet betere informatie worden aangeboden. Zij moeten duidelijke voorlichting meekrijgen waarin objectieve en volledige informatie gegeven wordt over de waarde van gehandicapt leven, de ondersteuningsmogelijkheden bij de opvoeding en de eventuele behandel mogelijkheden.
- De SGP stelt geld beschikbaar voor prenatale geneeskunde. Te denken valt aan de ontwikkeling van een 3D-printer waarmee een ongeboren kind met een open rug al vóór de twintigste week van de zwangerschap in de baarmoeder geopereerd kan worden.

Internationaal

- Abortus is geen 'exportproduct'. Abortusboten of mobiele klinieken krijgen geen vergunning en al afgegeven vergunningen worden ingetrokken.
- Nederlandse en Europese subsidies aan organisaties die abortus internationaal promoten of uitvoeren, worden geschrapt. Het geld dat daarmee beschikbaar komt, wordt gebruikt om de hulpverlening aan onbedoeld zwangere vrouwen te verbeteren.
- Het is vreselijk dat in landen als China en India op grote schaal sprake is van het doden van geboren meisjes of het aborteren van ongeboren meisjes, enkel en alleen omdat zij een meisje zijn. De regering moet het aangenomen voorstel van de SGP om deze gendercide te bestrijden voortvarend uitvoeren.
- Nederland moet zich inspannen om de internationale handel via internet met erfelijk menselijk materiaal te bestrijden.

Wetenschappelijk onderzoek

- Embryo's zijn geen dingen, maar kleine mensen. Dus: geen onderzoeksmateriaal. De overheid financiert onderzoek met embryo's daarom niet langer. De mogelijkheden voor embryoselectie worden ingetrokken.
- Er mag geen genetisch onderzoek worden toegestaan dat niet voldoet aan ethische criteria, waarbij de eerbied voor het leven het belangrijkste ijkpunt is.
- Voor stamcelonderzoek mogen alleen stamcellen van volwassenen gebruikt worden.
- Het verbod op therapeutisch kloneren blijft gehandhaafd.

Het einde van het leven

Palliatieve zorg

Goede palliatieve zorg en pijnbestrijding kan voor mensen die lijden aan een levensbedreigende ziekte enorm veel betekenen. Het leidt tot een betere 'kwaliteit van het leven'. Dat besef dringt steeds verder door, wat zich vertaalt in veel meer aandacht voor de zorg rondom een ziek- en sterfbed. De afgelopen jaren is er op dit punt al veel bereikt. Maar er kan nog véél meer worden gedaan!

- Voldoende tijd en geld voor het voeren van een empathisch gesprek tussen de arts en een ongeneeslijk zieke patiënt is cruciaal om de behandel(on)mogelijkheden in kaart te brengen. Hiermee kan overbehandeling voorkomen worden.
- Een eenduidige, persoonsvolgende financiering van de palliatieve zorg is hard nodig. Alle mensen met een levensbedreigende aandoening krijgen daarmee toegang tot palliatieve zorg op de plek waar zij dat wensen. Door betere zorg in een (bijna) thuissetting, kan het aantal onnodige ziekenhuisopnamen worden verminderd.
- Palliatieve zorg wordt niet alleen in de allerlaatste levensfase ingezet, maar waar mogelijk ook eerder gedurende een ziekteproces.
- Er komt een hulplijn voor palliatieve zorg waar mensen terecht kunnen met urgente vragen en knelpunten.
- Er komen meer palliatieve zorgvoorzieningen voor kinderen. Daar wordt niet alleen zorg geboden die nodig is, maar ook (tijdelijke) zorg voor ernstig zieke kinderen, zodat hun ouders even op adem kunnen komen.
- De palliatieve zorg aan mensen met een psychiatrische achtergrond staat nog in de kinderschoenen. De SGP wil daarom geld beschikbaar stellen voor onderzoek op dit terrein.
- In de opleiding van artsen, verpleegkundigen en verzorgenden moet er meer aandacht komen voor palliatieve zorg.

Euthanasie

Het leven is het meest kostbare geschenk dat God ons geeft. Daar moeten mensen van afblijven. Dat geldt eens te meer als het gaat om het actief beëindigen van het leven van hen die moeite hebben hun wil te uiten, zoals mensen met dementie. Het begrip ‘uitzichtloos en ondraaglijk lijden’ wordt op die manier steeds verder opgerekt. Beter is het om het lijden te verlichten door excellente (palliatieve) zorg. Of, heel waardevol, eenzaamheid te voorkomen. Het zou natuurlijk het allerbeste zijn als de ‘Euthanasiewet’ zou worden ingetrokken. Daar lijkt vooralsnog geen meerderheid voor te zijn. Daarom wil de SGP de volgende maatregelen:

- Uitbreiding van de mogelijkheden voor euthanasie bij dementie, psychiatrische ziekten of op welke andere grond ook, mag niet worden toegestaan.
- Palliatieve sedatie mag nooit gebruikt worden als sluiproute om de zorgvuldigheidseisen voor euthanasie te ontlopen.
- ‘Euthanasieshopping’ van de ene arts naar de andere om hoe dan ook euthanasie te kunnen (laten) plegen is ongewenst. Dat kan in ieder geval voorkomen worden als het criterium ‘uitzichtloos en ondraaglijk lijden’ wordt begrensd.
- Hulp bij zelfdoding is verboden. Daar moet óók onder vallen het geven van informatie over hoe dat kan.
- Legaliseren van een zelfmoordpil voor mensen die niet in aanmerking komen voor euthanasie of zogenaamd ‘klaar met leven zijn’, is een levensgevaarlijke ontwikkeling. Niet aan beginnen dus!
- Er mag geen maatschappelijk klimaat ontstaan, waarin ouderen of mensen met veel zorgkosten, druk ervaren om een einde aan hun leven te maken.
- Eenzaamheid en ervaren overbodigheid zijn grote problemen onder ouderen, die de roep om een voortijdige dood kunnen versterken. De overheid moet gemeenten, maatschappelijke organisaties en kerken daarom stimuleren om de eenzaamheid onder mensen te bestrijden. De landelijke overheid faciliteert dit door inspirerende voorbeelden te verspreiden. Ook kunnen scholen met een maatschappelijke stage jongeren in contact brengen met ouderen.
- Als een Toetsingscommissie Euthanasie niet unaniem is in haar oordeel over een euthanasiedossier, dient de rechter zich daar altijd over te buigen. Daarmee kan een steeds verder oprekken van de euthanasiepraktijk worden tegengegaan.

Orgaandonatie

Bij orgaandonatie gaat het om een emotioneel en gevoelig onderwerp: voor mensen die een keuze moeten vastleggen, voor nabestaanden die daadwerkelijk met orgaandonatie te maken krijgen als een geliefde is overleden en voor mensen die wachten op een orgaan. Daarom zijn er ook geen gemakkelijke antwoorden.

- De keuze om wel of geen orgaandonor te willen zijn, is een gewetensvolle, persoonlijke keuze die mensen zelf moeten maken. De SGP is daarom tegen een zogenaamd Actief Donorregistratiesysteem, waarbij mensen automatisch donor worden wanneer ze geen keuze registreren.
- De SGP begrijpt de nood van mensen die wachten op een donororgaan. De SGP vindt daarom dat de overheid moet investeren in goede voorlichting, waarmee mensen gemotiveerd worden om een keuze vast te leggen. Ook artsen kunnen deze vraag op gepaste momenten aan de orde stellen.
- Technologische innovaties, zoals de ontwikkeling van kunstorganen, kunnen eraan bijdragen dat er meer mensen geholpen kunnen worden die op een wachtlijst staan. Dergelijke innovaties wil de SGP, mits ethisch verantwoord, stimuleren.
- Er komt meer aandacht voor goede voorlichting en zorgvuldige procedures in ziekenhuizen.

Suicidepreventie

Elke (poging tot) suicide is diep tragisch; niet alleen voor de persoon die het betreft zelf, maar ook voor diens naasten. De SGP wil zich daarom ook in de komende periode sterk maken voor het terugdringen van het aantal suicides en het verbeteren van de hulp aan mensen die een suïcidepoging hebben gedaan of rondlopen met suïcidale gedachten.

- Voor 113-Online, een organisatie die hulp biedt aan mensen met suïcidale gedachten en veel weet over suicidepreventie, moet meer geld worden uitgetrokken.
- De SGP wil meer geld voor onderzoek naar effectieve behandelingen en maatregelen om suicides te voorkomen.
- Alle suïcidepogingen moeten anoniem worden geregistreerd om zo zicht te krijgen op wat mensen drijft. Met de verkregen informatie worden de behandelmogelijkheden verbeterd.
- Hulpverleners dienen meer getraind te worden om suïcidale gedachten beter te herkennen en hiermee om te gaan. Het betrekken van de 'naasten' is daarbij onontbeerlijk.
- Er moet meer aandacht komen voor het bijstaan van nabestaanden.

2. Volksgezondheid

Goede zorg is een christelijke opdracht. Een zaak van hoofd, hart en handen. Met de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan als een inspirerend voorbeeld.

De afgelopen jaren is er in de zorg veel veranderd. Voor een deel was dat noodzakelijk om de zorg ook voor toekomstige generaties betaalbaar te houden. En ook voor de toekomst blijft dat een uitdaging. De SGP zet zich ervoor in dat iedereen - jong en oud - goede én betaalbare zorg krijgt die bij hem of haar past. Daarvoor is nodig dat de kwaliteit van de zorg verder omhoog gaat. En dat mensen altijd kunnen kiezen voor zorg die aansluit bij hun eigen levensovertuiging en wensen.

Een van de grootste ergernissen van werkers in de zorg is de papieren en digitale rompslomp. Die gaat ten koste van goede zorg en het werkplezier. Dat kan en moet anders. Goede zorg moet weer op de eerste plaats komen; niet allerlei regeltjes die daar weinig aan bijdragen.

De SGP vindt dat we weer terug moeten naar een samenleving waar mensen naar elkaar omzien. Mantelzorgers en vrijwilligers zijn daarbij onmisbaar. Zij verdienen daarom een enorme steun in de rug. Informele en professionele zorg moeten veel meer hand in hand gaan. En natuurlijk worden mensen die zich inzetten voor hun naaste, daarvoor niet meer financieel afgestraft door ons belastingstelsel.

Preventie

Gezond leven is allereerst een zaak van de mensen zelf. Maar de overheid kan een handje helpen door gezond gedrag te stimuleren en ongezond gedrag te ontmoedigen. Bijvoorbeeld door voorlichting of onderzoek. Voorkomen is beter dan genezen!

- Verzekeraars en gemeenten hebben allebei een taak op het gebied van preventie. Daarom stimuleert de SGP gemeenten en verzekeraars om samen met andere belanghebbenden te investeren in de gezondheid van mensen.
- Ouderen en patiënten met een hoog risico krijgen ieder jaar een gratis medicatiebeoordeling. Daarmee kunnen ziekenhuisopnames na verkeerd medicijngebruik voorkomen worden.
- Sport en beweging zijn gezond. Het geld dat de overheid nu besteedt aan topsport, kan beter besteed worden aan het stimuleren van bewegen en aan breedtesport.

Zorg

Medische zorg

Iedereen heeft recht op betaalbare, toegankelijke en kwalitatief goede medische zorg. En: goede zorg dichtbij huis is wél zo prettig. Dat geldt met name voor zorg die gegeven wordt door professionals in de eerste lijn, zoals huisartsen, apothekers, wijkverpleegkundigen en paramedici. Als die goed samenwerken en op elkaar afgestemd zijn, is de patiënt het best af.

Bij het maken van een keuze voor een zorgaanbieder, is het belangrijk dat mensen weten hoe het zit met de kwaliteit en de prijs van de geboden zorg. Een prioriteit van de komende vier jaar is om deze inzichtelijk te maken.

- Het basispakket wordt niet beperkt. Wel willen we dat er binnen het basispakket zoveel mogelijk zorg op maat wordt aangeboden en dat onnodige behandelingen worden voorkomen.
- De SGP verlaagt het eigen risico.
- De hoogte van het eigen risico mag er niet toe leiden dat zorg gemeden wordt die iemand nodig heeft. De zorgtoeslag blijft een belangrijk instrument om mensen te compenseren als de kosten te hoog oplopen.
- Mensen die dat willen, krijgen voortaan de mogelijkheid om te kiezen voor een hoger vrijwillig eigen risico, uiteraard in ruil voor een forse premieverlaging.
- Het zou goed zijn als er naast de 1-jarige polis ook méérjarige polissen worden aangeboden door de verzekeraars. Mensen die hiervan gebruik maken, krijgen aantrekkelijke

polisvoorwaarden. Verzekeraars worden dankzij deze maatregel gestimuleerd om langdurig te investeren in preventie en de kwaliteit van zorg.

- Patiënten krijgen meer inzicht in hun zorgrekening. Als zij fouten ontdekken in hun zorgrekening verdienen zij een bonus van hun zorgverzekeraar, bijvoorbeeld door een korting op hun eigen risico.
- Patiënten krijgen online toegang tot hun medisch dossier, mits de veiligheid en de privacy goed gewaarborgd zijn.
- Samenwerking in de zorg, met name bij complexe zorg, dient te worden bevorderd. Regels die samenwerking in de weg staan, worden geschrapt.
- Relatief eenvoudige, veel voorkomende zorg of spoedeisende hulp dienen in de buurt beschikbaar te zijn in een regionaal ziekenhuis, een zelfstandig behandelcentrum of een polikliniek. Bij complexe zorg kan het nodig zijn dat die aangeboden wordt in een gespecialiseerd ziekenhuis voor betere kwaliteit.
- Verpleegkundige topzorg, waarbij alle wijkverpleegkundigen in een regio gebruik kunnen maken van hoogwaardige verpleegkundige ondersteuning en deskundigheid vanuit een gespecialiseerd ziekenhuis of een universitair centrum, leidt tot betere én goedkopere zorg thuis. Dit concept dient landelijk ingevoerd te worden voor patiënten met complexe wonden, stoma's, obesitas, incontinentie en oncologische zorg.
- Gemoedsbezwaren tegen verzekeringen blijven erkend. Eventueel nadelige gevolgen van wijzigingen moeten voor hen worden gecompenseerd.

Maatschappelijke ondersteuning

Het mooie van de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning is dat het echt een wet van en voor de samenleving kan zijn. Initiatieven vanuit de gemeenschap zelf, zoals van vrijwilligers, kerken, bedrijven en maatschappelijke organisaties, kunnen opbloeien. Heel goed!

Waar het nu op aankomt, is dat alle gemeenten ook écht werk gaan maken van deze gedachte. De landelijke overheid heeft daarom - zeker nog in de komende periode - een belangrijke rol om de uitvoering en uitwerking goed in de gaten te houden.

- Mensen kunnen, mede door de inzet van de SGP, kiezen voor ondersteuning die aansluit bij hun zorginhoudelijke, godsdienstige, levensbeschouwelijke en culturele wensen. Waar nodig worden gemeenten op de verplichting tot het bieden van die keuzevrijheid aangesproken.
- Mantelzorgers en vrijwilligers zijn het bindmiddel van onze samenleving. De overheid houdt er toezicht op dat de wettelijke verplichtingen om mantelzorgers en vrijwilligers te ondersteunen, worden nagekomen.
- Het is uiterst ongewenst dat ons belastingstelsel mantelzorgers en vrijwilligers afstraft in plaats van beloont. Dat moet écht anders!
- Voor vrouwen en meisjes die ervoor kiezen om een ongewenste zwangerschap uit te dragen, moet er meer, zo nodig specialistische voorlichting, begeleiding en opvang beschikbaar komen. De SGP stelt voor dit doel extra geld beschikbaar aan gemeenten.
- Zorgaanbieders hebben veel last van onnodige administratieve lasten. Gemeenten worden gestimuleerd om te werken aan standaardisatie van inkoop-, kwaliteits-, en facturatie-eisen.
- De afgelopen tijd waren er veel problemen bij de uitbetaling en het beheer van het persoonsgebonden budget. De budgethouder moet de eigen regie weer terugkrijgen en de administratieve lasten moeten dalen. Dat kan door het ontwikkelen van een internetportaal waarin budgethouders en zorgverleners worden ondersteund bij het beheren van het budget. Gemeenten leggen geen overbodige regels meer op.
- Voor mensen en gezinnen die zorg nodig hebben uit verschillende wetten, kan de zorg door een stapeling van eigen bijdragen onbetaalbaar worden. Dat is onwenselijk. Er dient daarom per huishouden een inkomensafhankelijk maximum aan eigen bijdragen te worden vastgesteld. Ook moet er rekening gehouden worden met de gezinssamenstelling. Daarvoor geldt: hoe meer opgroeiende kinderen, hoe lager de maximale eigen bijdrage.
- De eigen bijdrage is vaak een bron van veel gedoe. Het vooraf informeren van mensen hoe hoog die zal worden, is een eerste vereiste. Daarbij hoort ook het bekendmaken van wat de gemeente kan doen als de eigen bijdrage niet opgebracht kan worden.
- De zorg rondom verwarde personen is helaas verwarrend, doordat zij met heel veel verschillende zorgwetten en instanties te maken hebben. Het verminderen van het aantal bedden in de geestelijke gezondheidszorg moet gepaard gaan met het opbouwen van goede

zorg en hulpverlening in de thuissituatie en beschermde woonvormen. Het is belangrijk dat gemeenten, zorgaanbieders, politie en woningcorporaties hun werk beter op elkaar afstemmen. Er moeten heldere afspraken gemaakt worden over vervoer, 24/7 crisisopvang en zorg in de wijk. Ook wil de SGP dat er meer kennis over verwardheid komt bij de meldkamer van de politie.

- Gemeenten moeten er actief werk van maken dat mensen met een beperking volwaardig kunnen deelnemen aan de maatschappij. De landelijke overheid heeft hierbij, samen met gemeentelijke overheden en maatschappelijke organisaties, een actieve rol. De mensen om wie het gaat moeten nadrukkelijk worden betrokken bij het algemeen toegankelijk maken van de samenleving.

Langdurige zorg

Mensen die zijn aangewezen op langdurige zorg moeten het hebben van een goede samenwerking tussen de zorgmedewerkers, mantelzorgers, familie en vrijwilligers. De zorg voor deze oudere mensen en mensen met een chronische ziekte, dient van topkwaliteit te zijn. Daarbij zijn keuzevrijheid en eigen regie opnieuw een belangrijk uitgangspunt.

- Extra geld is nodig voor de directe zorg aan mensen die langdurig gebruik maken van zorg. Dat geld moet een impuls geven aan de kwaliteit van deze langdurige zorg.
- Het persoonsvolgend budget komt in plaats van de inkoopafspraken van het zorgkantoor. Hiermee kunnen alle mensen die levenslang en levensbreed zorg en ondersteuning nodig hebben, een zorgaanbieder kiezen die helemaal bij hen past. Ook kan de zorg daarmee helemaal afgestemd worden op de eigen wensen, behoeften en persoonlijke omstandigheden. Dankzij het persoonsvolgend budget lopen mensen niet meer het risico dat ze terecht komen bij een aanbieder die niet bij hen past, omdat de zorgverzekeraar te weinig zorg heeft ingekocht bij de gewenste zorgaanbieder. In tegenstelling tot een persoonsgebonden budget hoeven mensen zich niet bezig te houden met de zorgadministratie. Verzekeraars en de inspectie blijven wel controleren of de zorg van goede kwaliteit is.
- Dankzij het persoonsvolgend budget kunnen kwalitatief goede zorgaanbieders groeien en worden minder goede aanbieders gestimuleerd om nu eens écht te gaan luisteren naar de wensen van mensen. Om zorgaanbieders voldoende tijd te geven om zich op de nieuwe manier van bekostigen voor te bereiden, wordt een 'ingroeimodel' van vier jaar gehanteerd. De introductie van het persoonsvolgend budget moet samen opgaan met een forse vermindering van de administratieve lasten.
- Het persoonsgebonden budget voor mensen die langdurig op zorg zijn aangewezen, verdient op een zo kort mogelijke termijn versterking. De administratieve lasten voor de budgethouders dienen drastisch te dalen. Zorgverzekeraars leggen geen overbodige regels meer op die niets toevoegen aan de kwaliteit van de zorg.
- Mensen met een psychische stoornis die blijvend behoefte hebben aan permanent toezicht krijgen toegang tot de Wet langdurige zorg.
- Op dit moment krijgen volwassenen die levenslang en levensbreed zijn aangewezen op veel uren zorg, geen indicatie voor de Wet langdurige zorg als zij nog wel eigen regie kunnen voeren. Dit geldt ook voor kinderen waarvan het ontwikkelingsperspectief nog niet bekend is of voor kinderen die behoefte hebben aan intensieve kindzorg. De SGP wil dat deze doelgroepen wel in aanmerking komen voor een indicatie van de langdurige zorg.
- Mensen die een indicatie hebben gekregen voor de Wet langdurige zorg, maar daar nog geen gebruik van kunnen maken vanwege een wachtlijst, gaan nu vaak al een hogere eigen bijdrage betalen.

Dat vinden we onwenselijk. Bij de overgang van zorg uit de Zorgverzekeringswet naar de Wet langdurige zorg moet daarom voorkomen worden dat mensen tijdelijk meer geld betalen voor minder zorg.

- Jongeren die volwassen worden moeten hun zorg nu vaak opnieuw organiseren omdat zij te maken krijgen met andere zorgwetten. Daarom moet er werk van gemaakt worden om de verschillende zorgwetten beter op elkaar aan te sluiten.
- Casemanagers kunnen een goede bijdrage leveren aan kwalitatief goede dementiezorg en het ontzorgen van mantelzorgers. Daarom moet er een recht komen op ondersteuning van een in dementie gespecialiseerde casemanager. Ook bij andere complexe zorgvormen kan een casemanager toegevoegde waarde hebben.

- Mensen die langdurig gebruik moeten maken van zorg, krijgen recht op gespecialiseerde geestelijke verzorging.
- Onvrijwillige zorg mag slechts als uiterste middel worden ingezet als alle mogelijkheden voor vrijwillige zorg op niets zijn uitgelopen. De wetten die hierover gaan, brengen echter een onwerkbare papierberg met zich mee voor zorgmedewerkers. Daar moet verandering in komen.

Werkers in de zorg

Dagelijks staan honderdduizenden mensen klaar voor ‘hun’ patiënten en cliënten. Mooi werk, maar soms ook zwaar en belastend, lichamelijk en emotioneel. Daarom is toerusting van de (mede)werkers en teams zo ontzettend belangrijk.

- Er moeten meer handen ‘aan het bed’ komen. De SGP wil hiervoor extra geld beschikbaar stellen.
- Het gaat in de zorg niet zozeer om kwaliteit op papier, maar veel meer om wat de cliënt ervaart. Teams en organisaties dienen daarom meer ruimte te krijgen voor creatieve oplossingen.
- Overbodige regels worden geschrapt.
- De veranderingen in de zorg vragen veel van zorgprofessionals. Om in te kunnen spelen op de veranderingen, worden scholing, bijscholing en omscholing gestimuleerd en ondersteund.
- In de opleiding en praktijk van de gezondheidszorg moet volop ruimte zijn voor mensen die gewetensbezwaren hebben tegen omstreden handelingen. Uiteraard mag niemand worden verplicht om mee te werken aan handelingen gericht op euthanasie en abortus.

Goed bestuur en inkoop van zorg

Goede zorg vraagt om gezonde machtsverhoudingen en goede relaties, zowel binnen zorgorganisaties zelf, als in contact met bijvoorbeeld verzekeraars en de inspectie.

- Goed bestuur binnen de zorgorganisatie moet worden versterkt. Zorggeld moet zoveel mogelijk en aantoonbaar aan directe zorgverlening worden besteed.
- Van bestuurders en managers in de zorg mag worden verwacht dat ze betrokkenheid en verantwoordelijkheid zo dicht mogelijk bij de cliënten leggen en dat zij de overhead zo laag mogelijk houden.
- Zorginspectie en zorgverzekeraars moeten zich opstellen als een ‘kritische vriend’ van zorgaanbieders en hen stimuleren goede zorg te leveren.
- Als er zorgelijke signalen zijn over het functioneren van een zorgaanbieder, wordt de raad van toezicht hiervan vroegtijdig op de hoogte gesteld door de inspectie.
- De inspectie en verzekeraars dienen intensiever informatie uit te wisselen over zorgaanbieders waar een luchtje aan zit. Die kunnen dan beter worden aangepakt.

De afgelopen jaren hebben zorgverzekeraars onvoldoende geluisterd naar de terechte roep om keuzevrijheid, kleinschaligheid en innovatie. Ook wordt de manier waarop verzekeraars zorg inkopen vaak ervaren als een dictaat. Dat is niet goed, reden waarom er een meer gelijkwaardige onderhandelingspositie dient te komen.

- Zorginkopers moeten ervoor zorgen dat ook kleine zorgaanbieders een contract op maat kunnen krijgen. De inkoopvoorwaarden moeten onderhandelbaar worden.
- Zorgverzekeraars en zorgkantoren worden verplicht om bij het inkopen van zorg de kwaliteitsstandaarden te gebruiken en daar geen onnodige ‘kop’ bovenop te eisen die de kwaliteit van de zorg niet ten goede komt.
- Zorgverzekeraars moeten waarborgen dat bij het inkopen van zorg die raakt aan de identiteit, rekening gehouden wordt met de (godsdiens) achtergrond van een patiënt.
- Om kleinschalige, innovatieve zorgaanbieders die goede kwaliteit leveren een faire kans te geven op een contract, mag er bij de zorginkoop geen sprake zijn van minimum omzetgrenzen.
- Zorgverzekeraars moeten bestaande wachtlijsten actiever wegwerken. Dat kan door het tussentijds uitbreiden van contracten van populaire, door mensen gewilde zorgaanbieders.

De beheersing van zorguitgaven

De SGP vindt het een voorrecht dat we in Nederland beschikken over kwalitatief goede zorg. Daar hebben we ook veel geld voor over, niet in de laatste plaats omdat investeringen in de zorg ook veel opleveren. Daar hangt echter wel een steeds groter prijskaartje aan. Nog steeds geven we ieder jaar meer geld uit aan de zorg. Daarom blijft het ook de komende jaren een uitdaging om de zorgkosten beheersbaar te houden, zonder dat dit ten koste gaat van de betaalbaarheid. Dat is niet geregeld met een druk op de knop; veel verschillende maatregelen zijn nodig.

Om te beginnen wil de SGP sterk inzetten op het voorkomen van zorgkosten.

- Dat kan we door in te zetten op een gezonde leefstijl en op preventie.
- Onnodige behandelingen en overbehandelen dienen zoveel mogelijk te worden voorkomen.
- Verspilling dient tegen te worden gegaan.
- Bij het aanbieden van zorg moet maatwerk als uitgangspunt worden genomen. Daarbij hoort zorg zo dicht mogelijk bij de mensen zelf.
- Het gebruik van e-Health, zorg via internet, moet worden bevorderd, onder meer door medische handelingen die gebruikmaken van e-Health adequaat te vergoeden.

In de tweede plaats streeft de SGP naar een betrokken samenleving waar iedereen die dat kan een steentje bijdraagt. Dat biedt mogelijkheden voor kortere lijnen, samenspel van organisaties, mantelzorgers en vrijwilligers en niet te vergeten de kerkelijke gemeenschappen. Zo kunnen ongedachte, maar effectieve combinaties worden gecreëerd.

Verder wil de SGP werken aan het slimmer inzetten van elke euro.

- Innovaties die de zorg goedkoper maken, verdienen ondersteuning.
- Dure medicijnen moeten landelijk worden ingekocht, zodat de kosten per medicijn dalen.
- Goede uitwisseling van gegevens in de zorg is ook broodnodig, zodat dingen niet dubbel of onnodig gedaan worden en medische missers worden voorkomen. Bovendien hoeft de patiënt dan niet steeds hetzelfde verhaal te vertellen.
- De overheid moet goede landelijke nutsvoorzieningen voor gegevensuitwisseling faciliteren, net zoals dat geldt voor openbaar vervoer, energiedistributie en autowegen.
- Alle medische systemen moeten voldoen aan open standaarden, zodat medische gegevens eenvoudig uitgewisseld kunnen worden.
- Om de prijs van dure geneesmiddelen te drukken, stelt de SGP een verandering van het systeem voor. Hierin neemt de industrie maatschappelijke verantwoordelijkheid door transparanter te zijn over kostenopbouw en het hanteren van verantwoorde winstmarges.
- Patentrecht, bedoeld om vernieuwing te stimuleren wordt niet meer gebruikt om het alleenrecht van de farmaceut in stand te houden.
- Mogelijkheden als 'Patent pool' of verkorting van looptijden dienen onderzocht te worden, waardoor er de mogelijkheid bestaat goedkopere alternatieven te produceren. Daarom dienen op Europees en nationaal niveau de mogelijkheden binnen de wet verkend te worden om geneesmiddelen toegankelijk te houden voor iedereen.

Verslaving

Voorlichting is en blijft een belangrijke pijler in de strijd tegen allerlei vormen van verslaving. Als hun kind twaalf wordt, krijgen ouders een duidelijke folder met de feiten over de gezondheidsschade door drugs, tabak en alcohol, maar ook over de gevaren van verslavingsrisico's van porno, internet, gokken en digitale spelen/games. Al in het basisonderwijs wordt hier aandacht aan besteed. Waardevol in campagnes tegen verslavende middelen zijn 'ervaringsdeskundigen', mensen die weten wat het is om verslaafd te raken en in de goot terecht te komen.

Alcohol

- Stunten met drank, zoals 'happy hours' en verkoop (ver) onder de kostprijs moet worden verboden.
- Er moet een reclameverbod komen voor alcoholhoudende dranken.

- Er dienen meer alcoholpoli's te komen. Jongeren die daar terecht komen moeten een uitgebreid vervolgtraject van nazorg en voorlichting krijgen.
- Handhaving van het alcoholverbod voor jongeren is noodzakelijk.
- Jongeren die de fout ingaan kunnen hiervoor een boete krijgen en dienen verplicht te worden om bijeenkomsten bij te wonen waarin de risico's en gevolgen van alcoholmisbruik aan de orde komen. Ook hun ouders moeten daarbij worden betrokken.

Gokken

Door de staat goedgekeurde kansspelen zorgen in de praktijk voor heel veel verslaving, met alle gevolgen van dien voor de verslaafden zelf en hun gezinnen en families. Deze verslaafden hebben hulp nodig om van hun verslaving af te komen en niet nog verder weg te zinken in de financiële ellende.

- De mogelijkheden om mee te doen aan kansspelen moeten worden ingeperkt. Reclame ervoor is natuurlijk al helemaal het paard achter de wagen.
- In de strijd tegen gokverslaving is het landelijk register, waarin mensen verplicht of vrijwillig uitgesloten kunnen worden van deelname, een positieve eerste stap.
- Het aanbieden van casino's is geen staatstaak. Het enige voordeel van de verkoop van Holland Casino is dat de overheid dan zelf geen casino's meer beheert. Deze liberalisering heeft echter een ongewenst drempelverlagend effect.
- Er moet zeker geen wettelijke ruimte komen voor meer kansspelen, zoals kansspelen via internet. De bestaande wetgeving moet daadwerkelijk worden gehandhaafd.
- De kansspelautoriteit moet zijn taak goed kunnen uitvoeren. Daarvoor zijn meer mensen nodig.

Drugs

Het gedoogbeleid is onduidelijk en halfslachtig. De indruk wordt gewekt dat zo'n beetje alles kan of door de vingers wordt gezien. Geen wonder dat het buitenland niet te spreken is over de Nederlandse toestanden.

Dit gedoogbeleid is niet alleen slecht voor de drugsgebruikers zelf, maar de hele maatschappij ondervindt er de schadelijke gevolgen van. Zo is er vaak sprake van grote (financiële) problemen, waar zowel de verslaafde als diens nabestaanden onder gebukt gaan. En dan hebben we het nog niet eens over de extra inzet van politie en justitie en de extra kosten voor de gezondheidszorg. Legaliseren van drugs is een schijnoplossing.

- Het gedoogbeleid moet per direct worden afgeschaft. In plaats van gedogen gaan we de wet handhaven.
- Coffeeshops worden gesloten.
- De productie van drugs blijft altijd strafbaar. Een nieuwe gedoogconstructie, waarbij 'gecontroleerde' telers niet langer worden vervolgd, is een slecht idee. Aan gereguleerde wietteelt van de overheid moeten we niet beginnen.
- Het onderscheid tussen soft- en harddrugs moet verdwijnen: beide zijn verslavend en schadelijk voor de gezondheid.

3. Huwelijk en gezin

Het gezin is de hoeksteen van de samenleving. Voor een gezonde samenleving zijn hechte gezinnen van groot belang. Het gezin is bij uitstek een plek waar liefde, saamhorigheid en geborgenheid kunnen worden ervaren. Een gezin biedt stabiliteit, structuur en vertrouwen. Je wordt er gevormd en je leert er al vroeg rekening te houden met elkaar. Wie deze dingen in het klein leert, heeft een voorsprong bij het functioneren in de samenleving.

We doen er als samenleving dus verstandig aan het gezin op de juiste waarde te schatten. Wanneer de overheid het gezin verwaarloost, raakt de gemeenschap vroeg of laat in verval.

Helaas zien we dagelijks de gevolgen van gezinnen die gebrekkig functioneren of gebroken zijn. Hulpverleners kunnen iedereen vertellen dat veel persoonlijke problemen voortkomen uit gezinsproblemen. En dat leidt ook nog eens tot hoge maatschappelijke en economische kosten. Redenen te over dus om gezinnen in onze wetten en regelingen een steuntje in de rug te geven.

Huwelijk

Het huwelijk tussen een man en een vrouw is een geweldige gave van onze Schepper. Zo'n huwelijk is bedoeld als een verbintenis voor het leven. Het huwelijk van man en vrouw is niet voor niets in alle tijden een vanzelfsprekende leefvorm geweest. Man en vrouw vullen elkaar mooi aan. Deze 'ordering' in de schepping dient ook het basisprincipe te zijn voor de overheid als het gaat om de inrichting van de samenleving.

Binnen een liefdevolle, duurzame verbintenis van hun vader en moeder komen kinderen het meest tot hun recht. Als het goed is krijgen ze te zien hoe enorm belangrijk het is om elkaar trouw te zijn en elkaar te ondersteunen, in lief en leed. Kinderen die dát ervaren, zijn goed af. Die waarden kunnen overigens óók heel goed tot uitdrukking komen in gezinnen waar één van de ouders, om wat voor reden dan ook, wordt gemist.

- De waarde van het klassieke gezin van vader, moeder en kinderen wordt in de Grondwet vastgelegd.
- De exclusieve status van het huwelijk van man en vrouw dient in regelgeving en beleid tot uitdrukking te komen.
- Ambtenaren van de burgerlijke stand die op grond van hun geweten niet mee willen werken aan een 'homohuwelijk' moeten daartoe het volste recht hebben.
- Wetgeving mag niet voorsorteren op een echtscheiding, laat staan dit faciliteren. De algehele gemeenschap van goederen moet bijvoorbeeld de wettelijke norm blijven.
- Echtgenoten die in algehele gemeenschap van goederen willen trouwen, moeten niet eerst verplicht naar de notaris gestuurd worden.
- Uitbreiding van het ouderschap met varianten als meerouderschap en draagmoederconstructies is ongewenst.

Trouw

Als een huwelijk vastloopt en ontbonden wordt, geeft dat veel verdriet en spanningen voor alle betrokkenen: allereerst voor de gehuwden, maar niet minder voor de kinderen. Kinderen houden hun ouders, als het maar even kan, het liefst bij elkaar.

Uit onderzoek en ervaringen van wetenschappers, hulpverleners en docenten blijkt overduidelijk dat kinderen uit gebroken gezinnen vaak op achterstand staan. Helaas steken we nog veel te vaak onze kop in het zand voor deze ongemakkelijke waarheid. Veel werk aan de winkel dus, zeker als we beseffen dat het percentage huwelijken dat wordt ontbonden onverminderd hoog blijft en veel relaties worden verbroken.

Van ouders mogen we verwachten dat zij zoveel mogelijk doen om hun relatie in stand te houden. De overheid kan daarbij helpen door duidelijk te maken dat trouw en duurzame relaties lonen, zeker op de lange(re) termijn. Kinderen mogen in ieder geval geen speelbal worden van vechtende ouders.

- Het in stand houden van huwelijken moet krachtig ondersteund worden, bijvoorbeeld door positieve media-acties.
- Er dient meer voorlichting te komen om mensen bewust te maken van de ernstige gevolgen van echtscheiding en vreemdgaan, onder meer door landelijke campagnes.
- De beschikbaarheid van programma's voor vroegtijdige hulp en begeleiding bij huwelijksproblemen moet in de Jeugdwet verankerd worden.
- Bij scheiding dient bemiddeling verplicht te worden. Herstel van de relatie dient daarbij voorop te staan.
- Echtscheiding makkelijk maken door dat te laten regelen door een ambtenaar van de burgerlijke stand, miskent de waarde van het huwelijk, de problemen en de complexiteit die er bij echtscheiding kunnen zijn, ook als er geen (minderjarige) kinderen zijn.
- Kinderen zijn bijzonder kwetsbaar als hun ouders elkaar verlaten. Om hun belangen te behartigen, moeten zij een onafhankelijke, professionele begeleider toegewezen krijgen.
- In de samenleving zien we de soms erg schrijnende gevolgen van de ontkoppeling van seksualiteit en liefde en ontrouw. Eén daarvan is dat een groot aantal kinderen opgroeit zonder vader, omdat hun vaders niet de verantwoordelijkheid nemen voor de opvoeding van kinderen die zij verwekken. De bestaande alimentatieverplichtingen moeten daadwerkelijk worden nageleefd. Zo niet, dan moet daar effectief tegen worden opgetreden.
- Er dient voldoende aandacht en budget te komen voor preventief
- beleid en een goede begeleiding van ouders die vanwege hun verslaving, psychische problematiek of leefsituatie niet zelfstandig in staat zijn tot verantwoord ouderschap.
- De mogelijkheden tot handhaving van het ouderschapsplan dienen versterkt te worden.
- Het mag niet langer zo zijn dat echtscheiding tot een voordeliger resultaat leidt bij de belastingheffing.

Pleegzorg en adoptie

Het is het allermooist als kinderen bij hun eigen ouders opgroeien. Dat is natuurlijk en het is vertrouwd. Er zijn echter gevallen waarin dat helaas niet (meer) mogelijk is. Er moet dan gezocht worden naar een passend alternatief. Soms kan dat dichtbij, bij familie of andere bekenden. Maar vaak moet er op zoek worden gegaan naar een oplossing verder weg.

Pleegzorg of adoptie is voor deze kinderen een uitkomst. Opvang in een pleeggezin verdient trouwens de voorkeur boven verblijf in een instelling. Dat zit 'm in de meerwaarde van de stabiliteit en beslotenheid van een gezin. Daarom is de beschikbaarheid van voldoende pleegouders en adoptieouders van groot belang. Zulke ouders verdienen voluit de steun van de overheid.

- Er dienen goede voorzieningen voor pleegouders te zijn, waaronder een toereikende pleegoudervergoeding en royale verlofregelingen. Het pleegkind mag bijvoorbeeld niet gedupeerd worden door gesteggel over de kosten van leerlingenvervoer.
- Bij werving en selectie van pleegouders mogen pleegouders niet op grond van godsdienst of levensovertuiging worden uitgesloten.
- Bij een afnemend aantal adoptiekinderen uit het buitenland verdient het aanbeveling om meer aandacht te vragen voor vormen van langdurige pleegzorg.
- Adoptie is een langdurig proces. De termijnen en de procedures die gelden dienen -waar mogelijk- verkort en vereenvoudigd te worden.
- Ook de kosten van adoptie moeten verlaagd worden.
- Adoptie van kinderen uit andere landen moet mogelijk blijven. Dit onder de restricties die het Haags Adoptieverdrag al stelt.
- Justitie dient actief op te treden tegen misstanden zoals kinderhandel en illegale adoptie.
- Justitie dient actief op te treden tegen misstanden als kinderhandel en illegale adoptie.
- De mogelijkheid voor paren van hetzelfde geslacht om kinderen te adopteren, moet worden geschrapt.

Gezinsinkomen

Goed lopende gezinnen zijn voor de samenleving een goudmijn, geen kostenpost. Het wordt dan ook de hoogste tijd dat de regering de waardering daarvoor tot uitdrukking brengt in haar beleid. Ook financieel.

Gezinnen waar één partner de kost verdient, worden in ons belastingstelsel fors benadeeld. Zo'n gezin draagt soms zes keer zoveel belasting af als een gezin waar beide partners in totaal een vergelijkbaar inkomen verdienen. Dat is niet slechts oneerlijk, het is ook onrecht. Discriminatie door de fiscus van de eenverdiener. En dat allemaal omdat de regering af wil dwingen dat mannen én vrouwen beiden moeten gaan werken, ook al denken zij daar zelf anders over.

Een heldere keus voor een andere, gezinsvriendelijke koers op financieel gebied is dan ook dringend nodig. De financiële lasten van gezinnen zijn zwaar, zeker voor grote gezinnen. Logisch, want zij lopen onvermijdelijk op tegen hoge kosten, zoals kosten voor opleidingen, kleding, vervoer en wonen.

Daar komt bij dat juist deze gezinnen vaak één kostwinner hebben. Zeker voor grotere gezinnen met jonge kinderen is het vaak alleen al praktisch ondoenlijk dat beide partners buitenshuis werken. Dat geldt nog eens te meer voor gezinnen met kinderen met een beperking.

Dat kan en moet anders!

- Het belastingstelsel wordt gezinsvriendelijk ingericht. Dat wil zeggen: de draagkracht van huishoudens wordt uitgangspunt. Zowel het aantal volwassenen als het aantal kinderen speelt een rol.
- De financiële bijdrage aan ouders voor het opvoeden van kinderen wordt fors verhoogd. De kinderbijslag wordt verhoogd met 50 euro per kind per jaar. Er komt een eenmalige uitkering van 1.000 euro voor de geboorte van het eerste kind; voor meerlingen wordt het bedrag evenredig verhoogd en de regeling geldt ook voor geadopteerde kinderen.
- De middelen die gezinnen nodig hebben om te kunnen voorzien in de eerste levensbehoeften, worden vrijgesteld van belastingheffing.
- De financiële regelingen ten behoeve van de opvoeding moeten gelden voor alle kinderen, niet alleen voor de oudste twee.
- Financiële ondersteuning van kinderopvang moet er zijn voor situaties van overmacht of sociale noodzaak, dus zeker niet voor de vele tweeverdieners en veelvermogenden.
- Voor kinderen tot de leeftijd van één jaar geldt er geen recht op kinderopvangtoeslag.
- Ook kinderen van ouders met een middeninkomen moeten kunnen gaan studeren. De aanvullende beurs moet daarom ook uitkomst bieden voor de middeninkomens.
- Nieuwe overheidsmaatregelen worden ook getoetst op de effecten daarvan voor gezinnen met drie of meer kinderen.

Jonge kinderen

De meest unieke relatie hebben kinderen met hun eigen ouders. Papa's en mama's zijn onvervangbaar. Gek genoeg kiest de overheid er juist voor om ouders te stimuleren hun kinderen uit te besteden. Dat zie je het best aan de gigantische sommen geld die in de kinderopvang gepompt worden. Dit alles om vrouwen en mannen zoveel mogelijk fulltime te laten werken. Het is een veeg teken wanneer de overheid geld verdienen door ouders ten koste wil laten gaan van het zelf opvoeden van kinderen!

Als het dan zo is dat (jonge) kinderen buiten de deur opgevangen worden, is wel het minste wat verwacht mag worden dat de opvang van de kinderen goed is en aansluit bij thuis. Bovendien is het raadzaam om te zorgen voor een goede afstemming en overdracht tussen bijvoorbeeld de peuterspeelzaal en de school. Ook moeten voorschoolse voorzieningen beter aansluiten op de scholen. Of ouders gebruik willen maken van voorschoolse voorzieningen, is uiteraard een vrije keuze.

Concreet:

- Er dient via de Centra voor Jeugd en Gezin en via de consultatiebureaus voorlichting plaats te vinden aan (toekomstige) ouders van een eerste kind met als doel ouders beter voor te bereiden op de veranderingen die aanstaande zijn, hoe men zich hierop kan voorbereiden en hiermee kan omgaan.
- De leeftijdsgrens van de leerplicht mag niet worden verlaagd. Kinderen moeten niet nóg vroeger naar de basisschool worden gebracht. De ontwikkeling van kleuters vraagt een minder schoolse benadering van de overheid.
- Juridische obstakels voor samenwerking tussen scholen en peuterspeelzalen moeten verdwijnen. Kinderen die naar de peuterspeelzaal gaan moeten bijvoorbeeld als leerlingen van de school kunnen worden ingeschreven en bekostigd.
- Ouders die samen op vrijwillige basis opvang willen organiseren, verdienen volop de ruimte. Deze ouders mogen in geen geval in het keurslijf van de bekostigde opvang geperst worden.
- Alle ouders die hun kind naar de peuterspeelzaal willen sturen dienen op gelijke voet financiële steun te krijgen.

Zorg voor jeugd

De gemeente is sinds kort verantwoordelijk voor jongeren die extra hulp en ondersteuning nodig hebben. Iedere gemeente gaat daar anders mee om. Het is de taak van het Rijk om de kaders van de Jeugdwet te handhaven. Op zich te rechtvaardigen verschillen moeten wel gewoon kunnen blijven bestaan. Knelpunten zijn de onnodige administratieve rompslomp en het feit dat de zorg voor jongeren abrupt eindigt als ze 18 worden.

In sommige gevallen is het gezin helaas geen veilige plaats voor kinderen. Dat is triest voor alle betrokkenen. De overheid moet dan ingrijpen. Dat is overigens alleen gerechtvaardigd als de veiligheid van het kind in gevaar is. Het zou goed zijn als zo'n ingrijpende maatregel beperkt blijft tot een zo kort mogelijke termijn.

- De Rijksoverheid dient erop toe te zien dat gemeenten voldoen aan hun verplichting om identiteitsgebonden hulp te bieden.
- In de jeugdhulpverlening moet ervoor gezorgd worden dat op landelijk niveau voldoende specialistische expertise aanwezig is, zodat kinderen niet tussen wal en schip vallen.
- De overheid moet ingrijpen wanneer de veiligheid van kinderen bedreigd wordt. Meldingen van kindermishandeling moeten wel uiterst zorgvuldig worden getoetst, zodat gezinnen niet onterecht aan een belastend onderzoek onderworpen worden.
- Als kinderen inderdaad bij de ouders weggehaald moeten worden, dient het verzoek daartoe deugdelijk onderbouwd te zijn. Dat wil zeggen: recht doend aan de principes van hoor- en wederhoor en het recht op second opinion. De rechter moet dat goed nagaan.

Goede zeden

Prostitutie

Prostitutie is mensonwaardig! Feitelijk zijn de meisjes, vrouwen, jongens en mannen die in de 'seksindustrie' beland zijn overgeleverd aan gewetenloze criminelen die maar één ding willen: geld verdienen. Met mensensmokkel, uitbuiting en andere onfrisse praktijken, waarbij dikwijls schaamteloos misbruik wordt gemaakt van de trieste omstandigheden waarin de slachtoffers verkeren.

Tegen die achtergrond is het een schande dat in Nederland prostitutie is gelegaliseerd en -ook door de overheid- als een normaal beroep wordt behandeld. De afschaffing van het bordeelverbod heeft geen oplossingen gebracht, maar alleen maar meer ellende. De signalen die politie en hulpverleners opvangen uit die wereld wijzen dat uit. Daarom zou het goed zijn als er weer een (landelijk) verbod komt op het exploiteren van mensen voor seksuele doeleinden. In ieder geval moeten gemeenten de vrijheid hebben om prostitutiebedrijven van hun grondgebied te weren.

- Het bezoeken van prostituees moet strafbaar worden. Nederland zou daarbij goede voorbeelden van andere landen moeten volgen.
- Vrouwen in de prostitutie dienen goede hulp en opvang te krijgen.
- In elke gemeente waar prostitutie plaatsvindt moeten er uitstapprogramma's zijn voor vrouwen die uit de prostitutie willen stappen.
- Politie en justitie moeten de strijd tegen mensenhandel opvoeren, uiteraard in goed overleg met andere Europese landen. Gezien de ernst van dit delict zijn hogere straffen nodig.

Porno

Porno draagt bij aan een verwarrende visie op relaties en seksualiteit. Er is sprake van uitbuiting. Mensen zijn geen lustobject. Op zich is dat al reden genoeg om de beschikbaarheid van porno zoveel mogelijk aan banden te leggen. Niet minder is dit het geval bij kinderporno.

- In voor publiek toegankelijke plaatsen als winkels of benzinestations moet porno verdwijnen uit de schappen.
- Kinderporno (en -misbruik) is gruwelijk en moet overeenkomstig de ernst ervan worden bestraft: keihard. Ook virtuele kinderporno moet tegengegaan worden.
- Providers moeten verplicht worden te filteren en mee te werken aan de opsporing van producenten van kinderporno.
- De internationale samenwerking om de makers van kinderporno op te sporen en fors te straffen moet veel intensiever.
- Binnen justitie moeten meer mensen zich specialiseren om kinderporno beter op te kunnen sporen en daadwerkelijk te straffen.
- Seksuele afpersing waarbij iemand afgeperst of zwartgemaakt wordt met hulp van seksuele beelden moet worden aangepakt. Bij de modernisering van de zedenwetgeving is het belangrijk dat ook dergelijke digitale vormen van afpersing expliciet strafbaar worden.

VEILIG LEVEN

4. Christelijke waarden

De SGP is een christelijke partij, die staat in een eeuwenlange traditie. In ons land zijn die christelijke leefregels onverminderd waardevol. Vanuit die overtuiging vindt de SGP dat de overheid, als 'Gods dienaars', de taak heeft om recht en gerechtigheid te bevorderen en dat in lijn met wat God de mensen voorhoudt in Zijn Woord.

Wetgeving

Veel Nederlandse wetten en regels zijn geworteld in Bijbelse waarden en normen. Denk aan de rechtstaat. Of aan het bestraffen van moord, doodslag en diefstal. Denk ook aan de christelijke feestdagen of de eed. De wetgeving rond het huwelijk en het verbod op polygamie. Dat de kerk en de staat onderscheiden taken hebben. Of de notie dat je op zondag in principe niet hoeft te werken. En het randschrift 'God zij met ons' op de euro's.

Deze noties zijn het dubbel en dwars waard om verdedigd te worden. Daarom neemt de SGP stelling tegenover degenen die, vanuit hun eigen ideologie of religie, alle sporen van het christelijk geloof in onze wetgeving willen uitwissen of (nationale) islamitische feestdagen willen erkennen.

Algemeen

- De Grondwet wint aan waarde als in een voorafgaande preambule verwezen wordt naar de christelijke waarden en het ontstaan van de Nederlandse natie.
- De formule 'bij de gratie Gods' boven wetten willen we graag behouden. Het is een waardevolle erkenning van de afhankelijkheid van de overheid van Gods zegen.
- De christelijke eed en ambtsgebeden moeten in ere worden gehouden.
- De bescherming van het menselijk leven wordt in de Grondwet gewaarborgd, ook voor ongeboren kinderen.

Gelijke behandeling

- Dat de overheid gelijke gevallen gelijk behandelt spreekt voor zich. Dat betekent niet dat de overheid ongelijke gevallen (goed en kwaad) gelijk moet behandelen. Ook is het gelijkheidsbeginsel geen mal waar alles en iedereen in geperst moet worden, zeker als het gaat om de doorwerking in alle onderlinge verhoudingen tussen burgers.
- Nederland heeft geen behoefte aan extra Europese of andere internationale richtlijnen waarin het gelijkheidsbeginsel de boventoon voert en geen recht wordt gedaan aan wezenlijke verschillen.
- De eenzijdige Algemene wet gelijke behandeling wordt vervangen door een Algemene wet grondrechtelijke vrijheden. Daarin moeten de klassieke grondrechten meer gewicht krijgen ten opzichte van gelijke behandeling.

Vrijheid van godsdienst

- Kerken moeten vrij zijn om zich naar eigen overtuiging te organiseren. Aan die positie en organisatievrijheid mag niet worden getornd.
- Tegen het radicaal islamitische gedachtegoed moet stevig opgetreden worden. Die strijd mag echter niet aangegrepen worden om de organisatievrijheid van kerken te beknotten.
- Uitwisseling van adresgegevens tussen overheid en kerken draagt bij aan de participatiesamenleving en het tegengaan van bijvoorbeeld vereenzaming bij ouderen. Laat dat zo blijven.
- Gewetensvrijheid is een kostbaar goed. Trouwambtenaren of andere beroepsgroepen mogen hun door het christelijk geloof gestempelde geweten volgen, zonder dat dit consequenties heeft voor hun beroepskeuze of baanbehoud.

Vrijheid van meningsuiting

- Vrijheid van meningsuiting is geen recht op kwetsen en daarom nooit onbegrensd. Naast bestaande inperkingen voor bijvoorbeeld smaad of opruiing, dient ook de lastering van Gods Naam weer strafbaar te worden.
- Het verbod op majesteitsschennis blijft behouden. Vanwege de bijzondere positie van het staatshoofd is een afzonderlijke strafbaarstelling gerechtvaardigd. De hierover bestaande wettelijke regelingen moeten behouden blijven.

Vrijheid van onderwijs

- Scholen en andere instellingen op een levensbeschouwelijke grondslag moeten de ruimte hebben hun eigen benoemings- en toelatingsbeleid te voeren.
- De kerndoelen moeten niet langer de multiculturele samenleving verheerlijken, maar recht doen aan de christelijke waarden die onze beschaving hebben gevormd.

Zondag

De zondag is een dag om God te dienen en even op adem te komen. Iedereen is gebaat bij één dag rust in de week. Daarvoor hebben we al sinds jaar en dag de zondag om ruimte te bieden aan de kerkgang. Ook is het een belangrijk sociaal en maatschappelijk rustpunt in de week. Steeds vaker zitten (vaak jonge) werknemers langdurig thuis door werkstress. Meer dan honderdduizend! Ook ondernemers hebben tijd nodig om bij te tanken. De overheid heeft een belangrijke taak om deze dag van God te beschermen.

Des te triester is het dat steeds meer gemeenten ruim baan geven aan koopzondagen. De wet geeft aan dat in de afweging rekening gehouden moet worden met de belangen van werknemers en kleine winkeliers. Maar de praktijk leert helaas dat deze belangen regelmatig het onderspit delven. Gemeenten die de winkels op zondag opengooien, verliezen meer dan alleen zondagsrust. Grote winkelketens grijpen hun kans. Kleine winkeliers moeten het veld ruimen. Dat helpt bepaald niet om de teloorgang van binnensteden en winkelstraten tegen te gaan.

- De bijzondere positie van de zondag moet versterkt worden in wet- en regelgeving.
- De Zondagswet moet daarom blijven bestaan.
- Gemeenten die de zondagsrust willen beschermen dienen die vrijheid te houden.
- Koopzondagen zijn niet gewenst.
- De regering moet bekijken of gemeenten ook echt werk maken van het meewegen van de belangen van werknemers en kleine winkeliers. Zo niet, dan moet zij niet aarzelen om in te grijpen.
- De Arbeidstijdenwet moet in principe alleen zondagswerk toestaan dat noodzakelijk is, zoals in de zorg en bij de politie.
- Werknemers mogen op geen enkele manier gedwongen worden om op zondag te werken. Onder meer de Arbeidsinspectie dient hier actief op toe te zien. Ook bij sollicitaties mag de opvatting over de zondag geen belemmering zijn om aangenomen te worden.
- Verhuurders van winkelruimte in winkelcentra mogen geen winkelopenstelling op zondag afdwingen. Contractuele verplichtingen die dat wel eisen zijn niet langer toegestaan.
- In verschillende Europese landen rijdt er geen vrachtverkeer op zondag. Dat willen we in Nederland ook!

5. Staat

De Grondwet legt niet alleen de staatkundige inrichting van Nederland vast, maar bevat ook veel rechten en plichten voor alle burgers, organisaties en de overheid zelf: de rechtsstaat. Dat overheid en burgers door rechten en verplichtingen aan elkaar verbonden zijn is een groot goed, waard om te behouden.

Staatsinrichting

Nederland is een constitutionele monarchie met een parlementair stelsel. De verhoudingen binnen onze staatsinrichting zijn historisch gegroeid en hebben hun waarde bewezen. Nederland is een van de meest stabiele democratieën in de hele wereld.

In een democratische rechtsstaat als de onze bepalen de regering en het parlement in overleg hoe binnen de Grondwettelijke kaders de onderlinge constitutionele verhoudingen zijn. Tweede Kamer en Eerste Kamer hebben daarom een waakhondfunctie om de vrijheden van de burgers te waarborgen en inbreuken op de Nederlandse soevereiniteit te voorkomen.

Regering en parlement

- Het koningschap is in een tijd van grote tegenstellingen een welkom verbindend element. Alleen al dát is reden om het staatshoofd weer bij de kabinetsformatie te betrekken.
- De Nederlandse soevereiniteit moet worden versterkt. De SGP wil geen extra bevoegdheden overdragen aan de Europese Unie of andere internationale organen. Verdragen die nationale bevoegdheden overdragen aan de Europese Unie mogen alleen met tweederde meerderheid door het parlement worden aangenomen (initiatiefwet-Van der Staaij).
- Het zou goed zijn als Tweede Kamer en Eerste Kamer eerder en beter betrokken worden bij de opstelling van verdragen met bepalingen die voor iedereen (rechtstreeks) gelden. Zulke verdragen mogen niet langer stilzwijgend worden goedgekeurd.
- Als internationale verdragen naar letter of geest strijden met de Nederlandse Grondwet, hoort eerst de Grondwet aangepast te worden. Is daar geen steun voor, dan treedt zo'n verdrag niet in werking.
- De Eerste Kamer heeft bewezen een belangrijke rol te hebben als kamer van heroverweging en rem op de waan van de dag. Voorstellen die afbreuk doen aan het functioneren van de Senaat verdienen daarom geen steun. De SGP heeft geen enkele behoefte aan een Staatscommissie hierover.
- Er is geen reden om de aanstellingswijze van de burgemeesters te wijzigen en uit de Grondwet te halen. Rechtstreekse verkiezing zou hen juist politiseren en hun mandaat ondergraven. Het is belangrijk dat politici goed contact onderhouden met de samenleving. Referenda passen echter niet in een stelsel van gekozen volksvertegenwoordigers. Bovendien scheppen ze meer verwarring dan helderheid. Daarom kan de referendumwet in de prullenbak.

Kiesstelsel

In 2017 bestaat het algemeen kiesrecht honderd jaar. Het stemrecht is een van de belangrijkste grondrechten die staatsburgers hebben. Op die manier kunnen zij invloed uitoefenen op het bestuur van 'hun' land. Het geeft blijk van betrokkenheid bij staat en maatschappij. Om die reden is het ook niet meer dan normaal dat het kiesrecht gekoppeld wordt aan het Nederlanderschap. Geen Nederlander? Geen kiesrecht.

- De SGP is voor een stelsel van evenredige vertegenwoordiging waardoor alle meningen in het parlement kunnen worden verwoord. Politieke partijen hebben hierin een belangrijke functie. Wijziging van het kiesstelsel door bijvoorbeeld het invoeren van een kiesdrempel of het tegengaan van lijstverbanden ondergraaft het goed functioneren van onze democratie.
- De feitelijke zittingstermijn van de Tweede Kamer dient als regel vier jaar te zijn. Na een kabinetscrisis moet daarom eerst gekeken worden of op basis van de bestaande uitslag een nieuw kabinet te vormen is.

- Het stemrecht in Nederland moet weer direct gekoppeld worden aan het Nederlands staatsburgerschap. Daarmee komt het stemrecht voor niet-Nederlanders op lokaal niveau te vervallen.
- De stemcomputer moet weer worden ingevoerd. Vereiste hierbij is wél een papieren bewijs ter controle van de uitgebrachte stem.
- Brussel probeert via onder andere de Europese Kiesakte af te dwingen dat politieke partijen de ‘Europese gedachte’ omarmen. Dat gemorrel aan de vrijheid van politieke partijen kan écht niet en daarom moet Nederland zich daar krachtig tegen verzetten.
- Datzelfde geldt voor de Verordening die Europese politieke partijen financiële voordelen geeft.

6. Rechtspositie en integriteit

De integriteit van politici en bestuurders moet 'voorwerp zijn van aanhoudende zorg' op alle niveaus. Zij hebben een duidelijke voorbeeldfunctie. Beseft moet worden dat integriteit meer gebaat is bij moreel leiderschap dan bij regels tot ver achter de komma. Uiteraard is er een duidelijk onderscheid tussen kleine fouten die gemaakt worden en gedrag dat bewust niet integer is.

- Burgers die bestuurders en politici bedreigen, of dat nou is door verwensingen of lijfelijk, moeten lik op stuk krijgen.
- Als er bezuinigd wordt op ambtenaren moet specifiek aangewezen worden welke taken er niet langer meer door de overheid verricht moeten worden.
- De wettelijke normen voor inkomens die betaald worden uit belastinggeld dienen te worden gehandhaafd.
- 'Goedkope' druk om de normen naar beneden bij te stellen moet worden weerstaan, evenals de neiging om steeds bij het maximum uit te komen.
- De inzet van (vaak heel dure) externe bureaus en adviseurs moet tot een minimum worden beperkt.
- Opsporingsdiensten en bestuurders moeten beter samenwerken om de dreigende trend te keren van maffia-achtige praktijken en toenemende infiltratie van de 'onderwereld' in de 'bovenwereld'. Deze ondermijning van de rechtsorde vergt bijzondere alertheid en aandacht voor integriteit van bestuurders en de betrokken beroepsgroepen.

7. Binnenlands bestuur

Gemeenten, provincies en waterschappen zijn niet meer of minder dan het Rijk. Uitgangspunt van het binnenlands bestuur dient te zijn dat taken waar mogelijk moeten worden uitgevoerd op het niveau dat zo dicht mogelijk ligt bij de burgers. Hoofdregel moet zijn: bij één thema mogen maximaal twee bestuurslagen betrokken zijn. Gedwongen schaalvergroting van provincies, gemeenten en waterschappen is ongewenst.

Provincies en gemeenten

Lokale en regionale bestuurders die ter plekke goed bekend zijn, zijn heel goed in staat om te bepalen wat in het belang van de 'eigen' bevolking is. Uiteraard staat het gemeenten vrij om, als dat nodig en/of gewenst is, met elkaar samen te werken. Willen gemeenten hun taken uit kunnen voeren, dan moeten ze daarvoor uiteraard de ruimte, bevoegdheden en financiële middelen krijgen.

Financiën

- Als provincies en gemeenten meer mogen doen, hoort daar vanzelfsprekend bij dat zij ook het geld krijgen om die taken naar behoren uit te voeren. Gemeenten en provincies moeten daarom meer ruimte krijgen voor lokale belastingen. Harde voorwaarde daarbij is dat het Rijk dan minder belasting heft, zodat de lastendruk niet hoger wordt.
- Bij de financiering van gemeentelijke of provinciale taken door het Rijk wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van een *algemene* uitkering. Zo hebben provincies en gemeenten maximale vrijheid om hun taken uit te voeren.
- De grotere steden hebben een relatief hoog budget. De verdeling van het geld over de gemeenten moet worden gewijzigd ten gunste van de landelijke gebieden.

Gemeenten

- Samenwerking tussen gemeenten is vaak nodig en kan de kwaliteit ten goede komen. Dat mag niet ten koste gaan van de democratische controle. Helder moet zijn dat samenwerking niet automatisch een eerste stap is naar samenvoeging.
- De Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR) moet worden aangepast om regionale samenwerking te verbeteren en de democratische controle te verbeteren.
- De SGP wil geen gedwongen schaalvergroting, ook niet door financiële prikkels via aanpassing van het gemeentefonds in het voordeel van grote gemeenten. Herindeling van gemeenten moet gebeuren op vrijwillige basis. Alleen als blijkt dat er structurele problemen zijn die alleen door een samenvoeging kunnen worden opgelost, kan gedwongen herindeling gerechtvaardigd zijn.
- De omvang van het takenpakket van gemeenten kan verschillen in omvang.
- De gemeente staat het dichtst bij de burger. Beleidsvrijheid is daarom nodig. De vrijheid van gemeenten moet daarom niet worden ingesnoerd.
- Gemeenten die er niks voor voelen om mee te werken aan het toelaten van branches die ellende en misdaad aantrekken (gokhallen, prostitutie etc.) moeten die vrijheid houden.
- Raadsleden hebben een belangrijke rol in de vertegenwoordiging van de bevolking. Onderzoek is nodig om deze rol te versterken.

Taken

- Het onderhoud en beheer van begraafplaatsen is typisch een taak voor gemeenten. Begraven moet betaalbaar blijven. De laatste jaren zijn de tarieven daarvoor enorm toegenomen. De grens van het doorrekenen van kosten is nu wel bereikt.
- Ouders moeten levenloos geboren kinderen in de gemeentelijke basisadministratie kunnen laten registreren, inclusief de vermelding van de naam van hun kind.
- Burgers zijn gebaat bij kortere procedures, zowel bij het Rijk als in de provincies en gemeenten. Daarbij hoort dat er een eind komt aan overbodige bureaucratie en bestuurlijke drukte.

- Burgemeesters en Commissarissen van de Koning moeten meer bevoegdheden krijgen om op te treden bij integriteitskwesties.

Koninkrijksrelaties

In 2010 is er voor Nederland en de voormalige Nederlandse Antillen een nieuwe staatkundige structuur van kracht geworden. Alle landen van het Koninkrijk zijn gelijkwaardig. Maar dat betekent niet dat er geen sprake mag zijn van kritiek op elkaars functioneren.

Feit is dat de nieuwe verhoudingen geen oplossing hebben gebracht voor de talloze problemen die er zijn. Helaas tieren corruptie en criminaliteit welig in sommige delen van het Koninkrijk. Ook blijkt er veel mis te zijn met de politie en zijn de gevangenen bepaald niet op orde.

- De BES-eilanden Bonaire, Saba en Sint-Eustatius dienen vrij te zijn om te handelen volgens de eigen ethische normen over onder meer de bescherming van het leven en van huwelijk en gezin.
- Uitgangspunt voor de zelfstandigheid van de landen van het Koninkrijk dient te zijn dat ze niet meer afhankelijk zijn van Nederlands geld.
- Er moet een integrale aanpak komen voor de problemen in de Antillen. Nederland moet de landen van het Koninkrijk zoveel als mogelijk is bijstaan in de strijd tegen de handel in drugs, mensensmokkel en andere criminele activiteiten. Ook de strijd hiertegen op de BES-eilanden is hard nodig.
- De misstanden bij de politie en in de gevangenen moeten worden aangepakt.
- Voor de aanpak van (jeugd-)problematiek is het belangrijk dat de bestuurders op de eilanden goed samenwerken met lokale kerken en geloofsgemeenschappen.

Privacy

Mensen hebben recht op de bescherming van hun privéleven tegen een al te opdringerige overheid, 'nieuwsgierige' bedrijven en anderen die in willen breken in andermans doen en laten. Inbreuken op de persoonlijke levenssfeer zijn alleen te rechtvaardigen als het gaat om de veiligheid van personen of de staat. De wetgeving hierover moet evenwichtig zijn en, als er sprake is van overtredingen, worden gehandhaafd. De voortgaande digitalisering vraagt wel extra alertheid.

- Bewustwording welke gevaren verbonden zijn aan het publiceren van allerlei persoonlijke gegevens is belangrijk. In opvoeding en onderwijs moet hiervoor voldoende aandacht zijn.
- De strafwet op het terrein van zeden biedt de nodige bescherming. Aanscherping is echter nodig om bijvoorbeeld ook digitale vormen van afpersing en dreiging met het publiceren van seksuele beelden krachtig tegen te kunnen gaan.
- Het onderwijs heeft een belangrijke taak om mediawijsheid te bevorderen.
- Bescherming van mensenlevens in het kader van de strijd tegen terrorisme vraagt om onorthodoxe maatregelen. Juist om het privéleven te beschermen zijn soms ingrijpende inbreuken noodzakelijk. De waarborgen van de rechtsstaat zijn hierbij leidend.
- De beveiliging van overheidswebsites moet verbeteren, zodat onbevoegden geen inbreuk kunnen doen op de privacy van burgers.
- Persoonlijke gegevens van burgers worden in principe niet opgeslagen, tenzij hiervoor noodzaak is. Dat geldt in het bijzonder voor de bescherming van persoonsgegevens via DigiD. Burgers moeten zelf kunnen vaststellen welke gegevens bij de overheid zijn geregistreerd.
- Internetfiltering op basis van eigen waarden en normen moet mogelijk blijven.
- Nederland is een belangrijke locatie voor het wereldwijde internet en herbergt belangrijke verbindingen en servers van Internetproviders. De SGP wil verkennen hoe Nederland deze positie kan gebruiken om eisen te stellen aan de Internetproviders waardoor ongewenste inhoud van internetpagina's en zoekmachines teruggedrongen kan worden. Het gaat dan bijvoorbeeld over pornografie, godslastering en smaad.

8. Politie en justitie

Het opsporen en bestraffen van misdrijven en het zoveel mogelijk waarborgen van de veiligheid is één van de belangrijkste taken van de overheid. Dat blijkt de laatste jaren in het bijzonder in de strijd tegen terrorisme. Maar ook de aanpak van 'kleine criminaliteit' blijft hard nodig. Dat begint met de politie en andere opsporingsbevoegden. Maar is iemand eenmaal opgepakt, dan ligt er ook een taak voor het Openbaar Ministerie, de rechterlijke macht en het gevangeniswezen. Alleen al daarom moet er nog meer geld worden uitgetrokken om misdaad te bestrijden.

Veiligheid

Naast alle terechte aandacht voor de strijd tegen terreur, verdient ook de criminaliteit dicht bij huis een stevige aanpak. Vandalisme, bedreigingen, inbraken, diefstal, moord en doodslag. De gevolgen hiervan zijn duidelijk voelbaar. Het pijnlijk gemis van dierbaren blijft. Ook geleden schade (bijvoorbeeld het gemis van waardevolle voorwerpen) blijft lang, net als een gevoel van onveiligheid. Mensen verwachten -terecht!- dat politie en justitie alles doen om de daders op te pakken en ze te straffen.

Uit alle onderzoeken blijkt dat de onveiligheid en criminaliteit dicht bij huis voor heel veel burgers hoog scoort in de probleemlijsten. Geruststellende cijfers veranderen daar niks aan. De veiligheid mag dan ook wat kosten. Hierbij is in de eerste plaats te denken aan een forse investering in de politie. Met name de wijkagenten zijn belangrijk om te signaleren wat er allemaal speelt. Daarom moeten er extra wijkagenten komen.

Organisatie

- Politieagenten ervaren veel bureaucratie. Onnodige regels moeten worden geschrapt.
- Gemeenten moeten meer zeggenschap krijgen over de inzet van de politie op hun eigen grondgebied. Zij weten het best wat er speelt.
- Er moet meer politie zijn voor het landelijk gebied. Te vaak trekken de grote steden aan het langste eind.
- Gewaarborgd moet worden dat in spoedgevallen en in de weekenden overal snel politie ter plaatse is.
- De capaciteit voor het oplossen van misdrijven (de recherche) moet worden vergroot teneinde het lage percentage opgeloste misdrijven van minder dan 20% binnen de komende kabinetsperiode zeer substantieel te verhogen.
- Er moet extra worden geïnvesteerd op het gebied van terrorisme, zeden, drugs, mensensmokkel en digitale criminaliteit.
- Er is te weinig aandacht voor geestelijke verzorging bij de politie. Dit vraagt om voldoende geestelijke verzorgers voor elke politie-eenheid.
- Organisatoren van grootschalige, risicovolle evenementen moeten zelf veiligheidsmaatregelen nemen. Als voor de veiligheid toch grote politie-inzet nodig is, dan moeten ze dit zelf betalen. Zo niet, dan geen vergunning.
- In de strijd tegen criminaliteit is een soepele samenwerking met andere (Europese) landen op zijn plaats. Daar moet aan gewerkt worden, overigens zonder daarvoor bevoegdheden over te dragen aan Brussel.

Agent

- Elke wijk en elk dorp heeft recht op een wijkagent, zo staat dat ook in de wet. Die norm moet worden nageleefd, zonder dat het een getouwtrek wordt tussen de verschillende burgemeesters.
- De norm voor wijkagenten moet omhoog. Voor elke 4000 inwoners moet er minimaal een wijkagent zijn. Hiervoor zijn 1500 extra wijkagenten nodig. Voor wijken met complexere problemen geldt dat er meer wijkagenten beschikbaar moeten zijn. Dit mag niet betekenen dat elders de wettelijke norm niet gehaald wordt.
- Naast de extra capaciteit voor wijkagenten moeten er nog eens 3500 extra agenten komen. Die moeten worden verdeeld naar gelang de behoefte.

- De professionaliteit van agenten verdient waardering met een verbetering van de arbeidsvoorwaarden.
- De politie mag duidelijk laten zien welke successen er behaald worden. Zichtbaar resultaat in de handhaving geeft burgers vertrouwen en stimuleert ook om aangifte te (blijven) doen van crimineel gedrag in hun omgeving.
- De huidige geweldinstructie van de politie wordt aangepast en wel zó dat meer rekening wordt gehouden met de levensgevaarlijke situaties waarin agenten zich kunnen bevinden. Agenten die zich houden aan de geweldsinstructies mogen niet behandeld worden als verdachte.

Openbaar Ministerie

- Er is de laatste jaren fors bezuinigd op het Openbaar Ministerie. Hierdoor blijven zaken te lang liggen en is de kwaliteit van het werk in gevaar. Daarom moet er extra geld worden uitgetrokken voor het OM. Er moet steviger ingezet worden om criminele vermogens en winsten af te pakken.

Brandweer

- De brandweer is een belangrijke speler als het gaat om veiligheid. De financiële ruimte moet voldoende zijn om de kwaliteit ten minste te handhaven. Vooral de vele vrijwilligers verdienen waardering. Van hun deskundigheid en betrokkenheid kan en moet daarom beter gebruik worden gemaakt om veiligheid van de mensen, de brandveiligheid en de kwaliteit te waarborgen. Uitgangspunt is het halen van de aanrijtijden met voldoende mensen.

Terrorisme

De uiterst bloedige aanslagen in Parijs en Brussel laten zien dat de strijd tegen het islamitisch terrorisme niet alleen in Syrië en Irak gevoerd moet worden, maar ook hier. Barbaarse (zelfmoord)aanslagen op totaal onschuldige burgers laten zien dat we overal uiterst kwetsbaar zijn. Iedereen loopt gevaar!

Geradicaliseerde jihadstrijders blijken eenvoudig weer naar Europa terug te kunnen keren. Ze worden niet overal goed geregistreerd, laat staan in de gaten gehouden. Dat moet dus anders. Maar dat kan alleen als er extra geld wordt uitgetrokken en als alle betrokken landen hun informatie gaan delen.

Opsporing

- De veiligheidsdiensten (o.a. de AIVD) doen ontzettend belangrijk werk. Voldoende bevoegdheden voor deze diensten zijn dan ook noodzakelijk. Ook is het voor de continuïteit belangrijk dat zij een meerjarig, stabiel budget hebben.
- Veiligheid is van groot belang, en als het noodzakelijk is voor de bescherming van mensenlevens moet de privacy daar voor wijken, uiteraard alleen binnen de grenzen van de (Grond)wet. In de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten moet daarom meer ruimte komen voor het onderscheppen van informatie.
- De samenwerking tussen de (Europese) veiligheidsdiensten, politie en justitie moet versterkt worden. Als een 'Syriëganger' terugkomt, moet hij meteen worden vastgezet voor onderzoek.
- De grenzen van Nederland moeten - in samenwerking met de buurlanden - beter worden bewaakt. Daarbij moet intensiever gebruik worden gemaakt van mobiele controles. Kost dat meer, dan moet er meer geld voor worden uitgetrokken.
- Wijkagenten zijn buitengewoon goed in het signaleren dat bepaalde jongeren (gaan) radicaliseren. Dat is een extra reden voor meer wijkagenten.
- Om de nationale veiligheid zo goed mogelijk te kunnen beschermen moeten er aanvullende bestuurlijke maatregelen (kunnen) worden genomen, zoals een gebieds- of contactverbod.

Straffen

- Het moet strafbaar zijn om uit te reizen naar een gebied dat in handen is van een terroristische organisatie. Hierdoor is het mogelijk een terugkerende strijder op te pakken en te vervolgen.

- Wie zich schuldig maakt aan terroristische misdrijven, verliest - bij bezit van een dubbele nationaliteit - het Nederlanderschap.
- Omdat staatloosheid niet mogelijk is, moet de Nederlandse nationaliteit bij mensen met een Nederlandse nationaliteit zoveel mogelijk worden 'uitgekleed'. In ieder geval verliest zo iemand het kiesrecht, het recht om ambtenaar te zijn en alle rechten op welke uitkering dan ook. De rechter kan hiervoor een termijn bepalen.
- Wie (terroristisch) geweld goedpraat en/of verheerlijkt (dat kan bijvoorbeeld óók door het dragen van vlaggen van IS of Hamas) moet daarvoor kunnen worden veroordeeld.

Strafrecht

Het strafrechtelijk klimaat in Nederland is vergeleken met andere landen mild. Dat roept de vraag op of de straffen voor bepaalde misdrijven niet omhoog moeten, vanwege de ernst ervan. Straffen moeten in verhouding staan tot wat de daders hebben gedaan en aangericht. Gebeurt dat niet, dan ondermijnt dat het vertrouwen in de rechtsstaat. Het gaat om de belangrijkste taak van de overheid: het spreken van recht en handhaven van de orde.

Een voorbeeld van dat milde strafklimaat is dat veroordeelden nagenoeg 'automatisch' voorwaardelijk worden vrijgelaten als ze tweederde van de hen opgelegde straf hebben uitgezeten, ook als zij een brute moord of een ander ernstig delict op hun geweten hebben. Er worden wel voorwaarden aan verbonden, feit is dat misdadigers na tweederde van de straftijd weer gewoon vrij kunnen rondlopen. Voor de slachtoffers of hun nabestaanden is dat uiterst pijnlijk.

De laatste jaren is er gelukkig meer oog gekomen voor wat het slachtoffer van een misdrijf is aangedaan. Het is dan ook goed dat de slachtoffers en nabestaanden hún kant van het verhaal in de rechtszaal naar voren kunnen brengen. Dat de dader te zien en te horen krijgt wat hij heeft aangericht, is goed.

Straffen

- De strafmaat voor zeden- en geweldsdelicten in het Wetboek van Strafrecht moet hoger worden. Het is ongewenst dat de eisen voor een veroordeling wegens moord steeds strenger worden. De maximale straf voor doodslag moet van 15 jaar naar 20 jaar. Er moet ook meer zicht komen op de precieze hoogte van de opgelegde straffen.
- Levenslang is levenslang. Daar moet niet van worden afgeweken, hoge uitzonderingen daargelaten. Een vast moment van heroverweging van de straf zorgt voor ongerechtvaardigde verwachtingen.
- Te vaak wordt volstaan met voorwaardelijke straffen, taakstraffen of korte gevangenisstraffen. Dat moet strenger, zeker als iemand meer strafbare feiten heeft gepleegd.
- Taakstraffen geven alleen pas bij lichte vergrijpen. De opgelegde taakstraffen dienen snel uitgevoerd te worden.
- De verjaringstermijn bij zwaardere delicten, zoals mishandeling met zwaar lichamelijk letsel, moet opgerekt worden. Ook na lange tijd moet het opleggen van straf nog steeds mogelijk zijn.
- Bij zware delicten moet er altijd een onvoorwaardelijke straf worden opgelegd.
- Wie zich geregeld schuldig maakt aan vandalisme, diefstal of andere vormen van 'kleine criminaliteit' moet langer worden opgesloten. Bij recidive zijn extra zware straffen gewenst. Tevens moet er bij deze draaideur criminelen meer ingezet worden op preventie en voorkoming van recidive.
- De hoogte van verkeersboetes is nu vaak afhankelijk van de gaten in de begroting van Veiligheid en Justitie. De verkeersveiligheid moet leidend zijn. De opbrengst van boetes moet daarom naar de algemene middelen.
- Bij jeugdigen tot achttien jaar die een (voorwaardelijke) gevangenisstraf moeten ondergaan moet altijd aandacht worden gegeven aan onderliggende problemen als verslaving of psychische problemen.

Rechtspraak en handhaving

- Gevangenen komen na het uitzitten van tweederde van hun straf bijna altijd op vrije voeten. Deze voorwaardelijke invrijheidsstelling moet gewijzigd worden.
- Snelrecht blijkt prima te werken. Deze snelle, effectieve en zichtbare vorm van rechtspraak moet breder worden toegepast.
- Verdachten van misdrijven moeten aanwezig zijn bij de zitting over hun zaak. Er dient daarom in ieder geval voor levensdelicten een verschijningsplicht te komen.
- Bij ernstige misdrijven is het essentieel dat politie en justitie, familie, gemeenten, zorginstanties, geestelijke gezondheidszorg en bekenden hun informatie delen en op elkaar afstemmen. Dat is vooral van belang bij verwarde personen die een mogelijk gevaar vormen voor hun omgeving.
- De uitvoering van tbs moet verbeteren. Daders van (zedes)delicten mogen geen tbs ontlopen door niet mee te werken aan psychologisch onderzoek. Weigeren wordt niet geaccepteerd. Bij zulke delicten is het gewenst dat de gevangenisstraf vergezeld gaat van tbs.
- Verdachten van ernstige misdrijven, zoals terrorisme, moeten kunnen worden uitgeleverd aan landen die de doodstraf kennen, ervan uitgaande dat het om goed functionerende rechtsstaten gaat.
- Geweld of agressie tegenover agenten, ambulancepersoneel of brandweerlieden wordt keihard aangepakt. Datzelfde geldt voor geweld tegen politici en bestuurders.

Gevangenen

Een strenger strafklimaat kan en moet samengaan met het bieden van kansen voor gedetineerden om na het uitzitten van hun straf weer een nieuwe start te maken. Mensen en organisaties die daaraan een bijdrage proberen te leveren, zoals het bemiddelen bij het vinden van een woning of werk, verdienen steun, ook van de overheid. Dat mes snijdt aan twee kanten: de samenleving is ermee gebaat dat iemand niet opnieuw de fout in gaat en de ex-gedetineerden krijgen weer perspectief.

- In gevangenissen en tbs-klinieken moet scherper worden gecontroleerd op het bezit van en handel in drugs.
- In gevangencellen moet uiteraard geen toegang zijn tot (kinder)porno.
- Als gevolg van de bezuinigingen op de gevangenissen moet er meer oog komen voor de veiligheid van de bewakers.
- Een onderzoek om te kijken of het voor de kwaliteit beter is om taken van het gevangeniswezen (deels) privaat uit te laten voeren is wenselijk.
- Het is niet meer dan normaal dat gevangenen zelf naar vermogen bijdragen in de kosten van hun verblijf.
- Er dient voldoende geld te zijn voor de opvang en nazorg van ex-gedetineerden. Al tijdens hun gevangenschap moeten voorbereidingen worden getroffen voor de terugkeer in de maatschappij na het uitzitten van de straf,
- De inzet daarbij van vrijwilligers en organisaties of kerken moet royaal ondersteund worden door bijvoorbeeld het aanbieden van cursussen, vergoeding van reiskosten en andere ondersteunende activiteiten.

9. Immigratie en integratie

Vreemdelingen

Nederland is door de eeuwen heen een toevluchtsoord geweest voor mensen die in hun eigen land niet veilig waren en vervolgd werden. Dat moet zo blijven. Het herbergen van mensen in levensgevaar is voluit Bijbels. Nederland is echter klein en dichtbevolkt. Er zijn dus grenzen aan de mogelijkheden om hier migranten op te vangen. Op dit moment hebben we bovendien de handen vol aan de integratie van degenen die hier al geruime tijd verblijven.

Het is verontrustend als kinderen en kleinkinderen van de Turken en Marokkanen die hier decennia geleden naar toe kwamen zich meer verbonden voelen met het land waar hun (groot)ouders vandaan komen dan met Nederland. Daar komt bij dat nieuwkomers die zich nú melden vaak afkomstig zijn uit islamitische landen en culturen die niet zelden haaks, soms zelfs vijandig staan tegenover onze (christelijke) waarden en levensstijl. Om te voorkomen dat de instroom van asielzoekers in Europa toeneemt, moet urgentie gegeven worden aan een internationale aanpak van vluchtelingenstromen. Selectie en opvang gebeuren dan in de regio. Er is veel voor te zeggen om daarbij bijzondere aandacht te geven aan vervolgde christenen. Omdat zij in de eigen regio grote risico's lopen, moet Nederland zich extra inspannen om deze christenen hier veilig onderdak te bieden.

Asielzoekers die primair om economische redenen naar Nederland komen moeten zo snel mogelijk terug. Ook voor kansarme migranten geldt dat zij niet in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning. Migrant die naar Nederland willen komen om andere reden dan asiel moeten aan kunnen tonen dat zij in ons land op eigen benen kunnen staan. Kansloze (gezins)migratie moet voorkomen worden.

In de EU kunnen migranten vrij van het ene land naar het andere reizen. Gedegen controle van de buitengrens en een zorgvuldige registratie van vreemdelingen zijn dan ook cruciaal. Tegelijk is nodig dat het asielbeleid van de verschillende landen op elkaar wordt afgestemd. Echter, zonder dat de soevereiniteit van de lidstaten nog verder wordt uitgehouden.

Opvang in de regio

Internationale regels en verdragen, waaronder in ieder geval het Vluchtelingenverdrag, zijn onvoldoende afgestemd op de huidige omvang van de vluchtelingenstromen. Deze verdragen moeten bij de tijd gebracht worden. Bescherming moet zich allereerst richten op registratie en opvang in de regio en op bedreigde groepen die nu buiten de gangbare vluchtelingenstroom vallen.

- Geld voor de opvang in Nederland mag niet ten koste gaan van geld voor ontwikkelingssamenwerking, zodat succesvolle projecten in de herkomstregio's niet in de knel komen.
- Nederland stimuleert dat vanuit Europa voldoende geld ter beschikking wordt gesteld voor opvang in de regio's van herkomst en veilige derde landen.
- Christenen mijden regelmatig opvangkampen in de regio omdat ze er bedreigd worden. Bij het uitnodigen van asielzoekers moet Nederland deze kwetsbare groepen helpen.
- Het grote aantal verdragen en Europese regelingen voor vreemdelingen draagt bij aan juridisering en onnodige procedures. Het is tijd om deze regels samen te voegen.

Asiel

- Het indienen van herhaalde, vaak kansloze asielaanvragen moet worden ontmoedigd, onder meer door beperking van de vergoeding voor rechtsbijstand.
- De mogelijkheden om gezinsleden te laten delen in de verblijfsvergunning worden niet uitgebreid. Op basis van de Europese regels hanteert Nederland een nareistermijn van drie maanden.
- Asielzoekers moeten zo snel mogelijk duidelijkheid krijgen over hun status. Generale pardonregelingen zijn onwenselijk, wat nog eens extra geldt wanneer die een blijvend karakter hebben. De minister heeft de bevoegdheid om indien nodig in individuele gevallen uitzonderingen te maken.

- Bij gezinshereniging moeten strengere eisen (kunnen) worden gesteld aan het inkomen en de leeftijd van migranten.
- Bij uitzonderingen op het reguliere vreemdelingenbeleid mag mee gewogen worden of iemand al in Nederland is 'geworteld'. Maar dan wél als één van de elementen bij de beoordeling van het verzoek en niet als garantie.
- Omdat christenen in islamitische landen extra gevaar lopen, moet Nederland openstaan voor juist deze meest bedreigde groep vluchtelingen.
- Bekeringsverhalen van asielzoekers moeten zorgvuldig worden getoetst.

Terugkeer

- De overheid moet actief toetsen of vreemdelingen weer kunnen terugkeren wanneer de omstandigheden in het land van herkomst voldoende verbeterd zijn.
- Het is onwenselijk dat iemand na vijf jaren verblijf in Nederland 'automatisch' voor onbepaalde tijd mag blijven. Terugkeer moet mogelijk zijn tot zeven jaar, de termijn voor verkrijging van het Nederlanderschap.
- Er moet meer geld en mankracht komen voor gedwongen terugkeer van vreemdelingen.
- De mogelijkheden om terugkeer te realiseren moeten verruimd worden, zodat verdwijning in de illegaliteit voorkomen wordt. Het moet bijvoorbeeld makkelijker worden om asielzoekers vast te zetten voor overdracht naar een andere lidstaat of voor terugkeer naar een veilig land.
- De lijst met zogenoemde veilige landen moet worden uitgebreid, zodat de uitzetting naar veilige landen versneld kan gebeuren.

Opvang in Nederland

- Bij het regelen van opvang in Nederland moet nadrukkelijk aandacht zijn voor het draagvlak in gemeenten.
- Er moet ruimte zijn voor kleinschalige opvang, gelet op de omvang van veel lokale gemeenschappen. Tevens moet rekening worden gehouden met het aantal houders van een verblijfsvergunning in een gemeente.
- De overheid zorgt ervoor dat initiatieven voor zinvolle dagbesteding in noodopvang en asielzoekerscentra voldoende ruimte krijgen, zeker naarmate de kans stijgt dat asielzoekers in Nederland mogen blijven.

Europa

- Grensbewaking is een zaak van de lidstaten. Griekenland moet vanwege de geïsoleerde ligging ten opzichte van het Schengengebied van het gezamenlijk asielbeleid worden uitgesloten, anders blijft het land de achilleshiel van Europa.
- Er moet meer worden geïnvesteerd in mobiel toezicht op vreemdelingen en mensensmokkel.
- Mensensmokkelaars moeten keihard worden aangepakt.

Integratie en inburgering

Van nieuwkomers mag verwacht worden dat ze zich zoveel mogelijk inspannen om een steentje bij te dragen aan onze samenleving. Daar hoort bijvoorbeeld bij dat ze financieel zoveel mogelijk op eigen benen staan. Vereiste is ook dat vreemdelingen Nederlands kunnen spreken. Bij integratie hoort verder dat de nieuwe inwoners zich verdiepen in de Nederlandse geschiedenis, cultuur en gewoonten. Wie dat weigert, hoeft niet te rekenen op een voortgezet verblijf.

Voor integratie is het cruciaal dat het ontvangende land helder is over wat er wel en wat er niet kan, te beginnen in de asielopvang. Regels moeten helder worden uitgelegd en consequent worden toegepast. Het minste wat mag worden verwacht is dat men zich houdt aan de wetten van ons land.

- In inburgeringscursussen moet naast de Nederlandse taal basale kennis van de Nederlandse samenleving centraal staan. Denk aan het Wilhelmus en de vlag, onze feestdagen en de nationale dodenherdenking.
- Wie geen inburgeringscursus wil volgen, krijgt geen uitkering.

- De mogelijkheid van een dubbele nationaliteit wordt beperkt tot gevallen waarin het opgeven van de herkomstnationaliteit onmogelijk is.
- Om de leefbaarheid van wijken te vergroten krijgen gemeenten bij sociale huurwoningen ook de bevoegdheid om niet-Westerse allochtonen te spreiden.
- De verblijfsvergunning vervalt als tijdens de eerste jaren van het verblijf een ernstig strafbaar feit wordt gepleegd. Dat moet ook zo zijn als meerdere keren sprake is van kleine delicten.
- De overheid biedt alleen ruimte voor erkenning van de christelijke en nationaal erkende feestdagen.

Islam

Binnen de islam blijken haat en geweld welig te tieren. De afschrikwekkende kanten van de islam staan de afgelopen jaren vooral door het optreden van IS op het netvlies gebrand. Die werkelijkheid komt door terreuraanslagen wel héél dichtbij. Helaas zijn we daar de afgelopen jaren veelvuldig mee geconfronteerd. Met name jongeren lopen het risico om te radicaliseren. De regering kan dan natuurlijk niet weg kijken. Essentieel is dat de veiligheidsdiensten voldoende slagkracht hebben en houden, als het kan in goed overleg met moslims die aan de goede kant staan.

De overheid mag, sterker nog, móet oog hebben voor het onderscheid dat er is tussen godsdiensten. Blind en onhistorisch gelijkheidsdenken doet geen recht aan de werkelijkheid. Islamitische praktijken die haaks staan op onze wetten worden niet getolereerd. Sharia moeten we hier natuurlijk al helemaal niet hebben.

- In de zorg, het onderwijs en het openbaar vervoer wordt het dragen van gezichtsbedekkende kleding verboden.
- Tegen ophitsende predikers en ‘haatimams’ moet strafrechtelijk worden opgetreden.
- Het Openbaar Ministerie moet vragen om een verbod van organisaties die herhaaldelijk haatzaaiende of geweldsverheerlijkende predikers uitnodigen.
- De overheid moet er óók op toezien dat het niet-reguliere islamitisch onderwijs geen broedplaats is van radicalisering.
- Als een Nederlander met een dubbele nationaliteit naar IS-gebied reist en/of deelneemt aan een terroristische organisatie, dan zal deze zijn/haar Nederlandse nationaliteit per definitie moeten verliezen.
- Polygamie mag in Nederland niet worden erkend.
- Gebedsoproepen vanaf moskeeën moeten worden tegengegaan. Gebedsoproepen mogen niet worden gelijkgeschakeld met klokgelui, omdat deze oproepen het uitspreken van een geloofsbelijdenis bevatten.
- Bij de bouw van moskeeën en minaretten mag van gemeenten verwacht worden dat ze de uitstraling op de publieke ruimte tot een minimum zullen beperken.
- Er zijn organisaties in Nederland die worden gefinancierd door ronduit extremistische groepen in het buitenland. Dat moet verboden worden. Overtreding van dat verbod dient te leiden tot het bevriezen van hun tegoeden en strafrechtelijke vervolging.
- Wetgeving mag de overkomst van voorgangers en kerkelijke werkers vanuit zusterkerken in het buitenland alsook de financiering van (migranten)kerken in Nederland door bonafide buitenlandse organisaties of kerken niet belemmeren.

Antisemitisme

Joden zijn telkens weer het mikpunt van spot en agressie. Helaas moeten we constateren dat het antisemitisme in Europa en Nederland groeit. Veel Europeanen blijken te leven met verwrongen beelden over Joden en de Holocaust. Die opvattingen kunnen op gevaarlijke wijze een eigen leven gaan leiden. Ook zijn de afgelopen jaren weer verschillende aanslagen op Joodse doelen gericht. De overheid moet er alles aan doen om de veiligheid van Joodse burgers te waarborgen.

- De overheid accepteert niet dat er op scholen problemen zijn bij het aan de orde stellen van de Holocaust. Als problemen op de school blijven bestaan, is het zaak dat de onderwijsinspectie ingrijpt.
- Bij de inburgering en de Nationale dodenherdenking moet nadrukkelijk stil worden gestaan bij de gruwelen van de Holocaust en het hardnekkige kwaad van antisemitisme.

- Wanneer personen of zenders Jodenhaat aanwakkeren, ook internationaal, treedt Nederland op om dat aan de kaak te stellen en maatregelen te nemen.
- Nederland en de Europese Unie moeten ervoor zorgen dat geen subsidie wordt verstrekt om antisemitische Palestijnse schoolboeken te maken en te verspreiden.

10. Vrede en recht

Voor een krachtig en samenhangend buitenlandbeleid zijn veiligheid, verbondenheid en gerechtigheid begrippen die hoog in het Nederlandse vaandel zouden moeten staan. Veiligheid, dat wil zeggen: een krijgsmacht waar je op aan kunt. Verbondenheid: een 'hartelijke' inzet voor vervolgte christenen en andere groepen, maar ook voor het joodse volk en de staat Israël. Gerechtigheid houdt in dat we niet berusten in onrecht. Deze Bijbelse opdracht om 'recht te doen' heeft twee kanten. Het betekent met kracht en liefde opkomen voor de arme en verdrukte medemens dichtbij én ver weg, maar ook duidelijk grenzen trekken wanneer vrede, veiligheid of Bijbelse waarden in het geding zijn.

11. Defensie

Zorgen voor de veiligheid van haar burgers is de eerste taak van de overheid. Dat betekent heel concreet: de verdediging van het land tegen vijanden van buitenaf. Dat kan alleen met een sterke krijgsmacht die samenwerkt met andere landen. Dat samenwerken moet eerst en vooral bilateraal en via de NAVO, al sinds de Koude Oorlog de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid.

Helaas hebben veel kabinetten in de afgelopen decennia defensie zwaar verwaarloosd. De miljardenbezuinigingen werden ingegeven door de gedachte dat Europa nu eindelijk 'veilig' was. Maar niets is minder waar. Sterker nog: sinds de val van de Berlijnse muur is de wereld, ook Europa, waarschijnlijk niet meer zo instabiel geweest als nu.

Uitgaven

De laatste jaren is, ook in Den Haag, het besef doorgedrongen dat de schade die is aangericht aan onze krijgsmacht weer moet worden hersteld. Zo nam de Tweede Kamer in 2014 en 2015 de moties-Van der Staaij aan, waarmee een begin is gemaakt met het op peil brengen van de defensie-uitgaven.

Een trendbreuk, maar slechts een klein begin. Nu komt het erop aan om door te zetten en ervoor te zorgen dat de Nederlandse Landmacht, Luchtmacht, Marine en Marechaussee op zo kort mogelijke termijn weer op hun taken berekend zijn.

- De Nederlandse regering moet de komende periode stevige stappen zetten naar een verhoging van het Defensiebudget richting de NAVO-norm van 2% van het BBP.
- In Denemarken en Zweden sluiten regering, parlement en externe experts Meerjarige Defensie Akkoorden waarin de uitgaven voor Defensie voor meer dan vijf jaren worden vastgelegd. Nederland zou dit goede voorbeeld moeten volgen zodat voorkomen wordt dat het ene kabinet wegbezuinigt, wat het andere erbij geplust heeft.

Personeel

- Er moet naast de minister weer een staatssecretaris van Defensie komen. Diens taak moet vooral liggen bij de coördinatie van grote projecten.
- De reservisten zijn een waardevol onderdeel van onze krijgsmacht. Om het reservistenleger op peil te krijgen, is meer geld nodig.
- De militaire inlichtingendienst (MIVD) dient voldoende budget en mandaat te krijgen om haar taken goed uit te kunnen voeren. De samenwerking met de AIVD wordt geïntensiveerd.
- Een dienstplicht voor iedereen heeft belangrijke voordelen. De komende kabinetsperiode moet verkend worden wat voor- en nadelen zijn en of dit realiseerbaar is. Het gaat om een serieuze en inhoudsvolle invulling, waarbij bureaucratie voorkomen wordt. Kernwoorden moeten zijn discipline, weerbaarheid, integratie en maatschappelijk dienstbetoon. Na een basistraining voor iedereen zou gekozen kunnen worden voor een militair vervolg of een sociale invulling in bijvoorbeeld de zorg.

Materieel

- Geplande, broodnodige investeringen mogen niet meer worden uitgesteld. Te denken valt aan de vervanging van M-fregatten, mijnenjagers en wielvoertuigen.
- De huidige vier onderzeeboten worden door zes onderzeeboten vervangen. Om de effectiviteit te vergroten moeten deze onderzeeërs ook landdoelen onder vuur kunnen nemen.
- Voor een duurzame, veelzijdige en effectieve inzet moet het geplande aantal F-35's dat wordt aangeschaft omhoog. Dat laat onverlet dat we op het vinkentouw moeten blijven zitten bij de ontwikkeling en productie van deze toestellen om de kosten per stuk in de hand te houden en de kwaliteit te bewaken.
- Nederland doet er goed aan de eigen investeringen vooral te concentreren in niche-capaciteiten zoals ballistische raketverdediging, *special forces*, onderzeeboten en luchttransport.

- De ‘gouden driehoek’ van samenwerking van Defensie met industrie en kennisinstellingen wordt versterkt.

Inzet

- De krijgsmacht moet zich richten op effectieve inzet, ook om problemen rondom migratie te voorkomen dan wel te bestrijden.
- Inzet mag niet leiden tot het kannibaliseren van defensie. De inzet moet daarom kunnen binnen de budgetten die daarvoor beschikbaar zijn.
- Energieveiligheid en toegang tot grondstoffen wint aan belang door toenemende schaarste aan olie, gas en grondstoffen. De prioriteiten binnen het Nederlandse veiligheidsbeleid moeten hierop worden aangepast.
- De zogenoemde 3D-benadering van de Nederlandse krijgsmacht (defence, development, diplomacy) wordt internationaal breed gewaardeerd. Nederland moet de opgedane kennis en ervaringen behouden of delen met andere landen, zodat deze in meer instabiele regio’s kan worden toegepast.

Kwetsbaarheid

Conflicten die nu worden uitgevochten zijn heel anders van karakter dan in het verleden. Het onderscheid tussen soldaat en (ongeüniformeerde maar medeplichtige) burger vervaagt, terwijl steeds vaker terroristische groeperingen en andere niet-statelijke actoren de strijd aangaan. Er bestaat ook een toenemende spanning tussen vrijheid en veiligheid.

Het veranderde karakter van oorlogsvoering blijkt ook uit de toenemende invloed van elektronische oorlogsvoering en autonome wapens. Dit alles vraagt om regels en tactieken die aansluiten op de nieuwe realiteit van vandaag.

- We zijn allemaal steeds meer afhankelijk van erg kwetsbare digitale systemen. Cyberveiligheid is daarom van het allergrootste belang. Om die te verbeteren zal extra geld moeten worden uitgetrokken.
- ‘Autonome wapens’ rukken op, waardoor die wapens steeds losser komen te staan van menselijke bediening. Deze ontwikkeling stelt ons voor totaal nieuwe vragen die doordenking vereisen en vraagt om nieuwe, passende regels en tactieken.
- Bij het vinden van de juiste balans tussen veiligheid voor iedereen en ieders individuele vrijheid en privacy, mag de privacy de noodzakelijke veiligheidsmaatregelen niet doorkruisen.
- Het schenden van Nederlandse oorlogsgraven, waar ook ter wereld, is een ernstig vergrijp. Samen met andere landen, of daar waar het zeegraven in intercontinentale wateren betreft samen met het Internationaal Gerechtshof, moet Nederland preventieve maatregelen nemen en zoeken naar mogelijkheden om de verantwoordelijken te berechten.

12. Buitenlandse zaken

Een veilige wereld

Na de val van de Berlijnse Muur in 1989 leek het erop dat de wereld ineens een stuk veiliger was geworden. Van dat optimisme is nog maar weinig over. Door de opmars van IS in Syrië en Irak, maar ook door de opstelling van Rusland, is een 'gordel van instabiliteit' ontstaan, die ook onze veiligheid in Nederland bedreigt.

NAVO

Het belang van de NAVO als hoeksteen van ons internationale veiligheidsbeleid wordt de laatste jaren onderstreept door de onrust aan de Europese oostgrenzen. Ruslands geopolitieke gewroet vraagt om een vastberaden weerwoord. Helaas heeft het Atlantisch bondgenootschap behoorlijk aan gezag ingeboet. Essentieel is dat de Europese NAVO-landen meer gaan doen om de eigen krijgsmacht geloofwaardig, lees: sterker te maken. Voor de Europese Unie ligt een taak weggelegd bij kleinschaliger missies gericht op het bevorderen van economische en politieke stabiliteit. De hedendaagse dreigingen vragen overigens niet om *meer*, maar om *beter* internationale samenwerking.

- De NAVO is en blijft de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid.
- De Europese NAVO-landen moeten het budget voor defensie sterk verhogen.
- Nederland moet inzetten op een terugkeer naar de oorspronkelijke doelen van de NAVO: samen sterk staan tegen dreigingen uit het Oosten en Zuiden. Een besef van gezamenlijke lotsverbondenheid is daarbij onontbeerlijk. Een aanval op één is een aanval op allen. Concreet betekent dit inzet op meer slagkracht voor, en cohesie binnen, de NAVO.

Europese samenwerking voor veiligheid

- Verdere afstemming tussen de NAVO en de EU inzake militaire samenwerking is nodig. Contacten tussen beide organisaties zijn nog te veel ad hoc.
- Dubbelures tussen Europese defensiesamenwerking en NAVO-taken moeten vermeden worden. Er komt geen EU-leger en de EU moet niet de ambitie hebben om taken van de NAVO naar zich toe te trekken.
- Nederland moet multilateraal samenwerken waar nodig, maar inzetten op 'bilaterale' samenwerking waar mogelijk; met name met Europese landen als België, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen.
- Nederland moet zich inzetten voor meer duidelijkheid over doel, inhoud en de begrenzings van het EU gemeenschappelijk buitenland- en veiligheidsbeleid (GBVB).
- Kern van het GBVB van de EU moet zijn het zorgen voor een ring van stabiliteit rond Europa.
- Bij militaire samenwerking binnen de EU moet de focus liggen op beter, niet op meer.

Verenigde Naties

- De VN-Veiligheidsraad blijft hét gezaghebbende orgaan als het gaat om besluiten over militair ingrijpen in andere landen en tegen terroristische organisaties, maar een 'coalition of the willing' is in noodsituaties legitiem als een veto van een lidstaat de Veiligheidsraad lam legt.
- Wanneer Nederlandse boycotts en sancties leiden tot onevenredig grote schade aan bepaalde sectoren van de economie, moet er tijdelijke financiële compensatie komen.

Militaire missies

Om een vuist te vormen tegen het barbaarse geweld van islamitische of andere terroristen, waren en zijn Nederlandse soldaten actief in onder meer Afghanistan, Irak, Syrië en Mali. Helaas zijn zulke missies hard nodig. Niet alleen om bruto geweld tegen bijvoorbeeld christenen tegen te gaan, maar ook om te voorkomen dat landen die op instorten staan, zoals Libië, zomaar een conflict ingezogen worden, met alle ellende en vluchtelingenstromen van dien.

- Militaire interventies uit het recente verleden bleken niet altijd positief uit te pakken. Om dit soort teleurstellingen in de toekomst te voorkomen is een gedegen politieke en militaire strategie met realistische doelstellingen onontbeerlijk.

Christenvervolging

Christenen hebben wereldwijd het meest te lijden onder vervolgingen. De laatste jaren wordt het alleen maar erger. Met name in islamitische landen worden ze bedreigd en uitgemoord, maar ook in een communistisch land als Noord-Korea hebben ze het zwaar. Soms is er ook sprake van subtiële discriminatie of pesterijen, waardoor christenen zich gedwongen voelen om te vluchten. Overigens zijn het niet alléén christenen die vervolgd worden. Denk aan de Yezidi's in Irak en Syrië of aan Joden.

Het opkomen voor geloofsvervolgden, met name voor wat de Bijbel noemt de 'huisgenoten van het geloof', moet een speerpunt zijn in het buitenlands beleid van Nederland. Het is een urgent probleem, dat door Nederland op de agenda moet worden gezet in o.m. Brussel, New York en in alle andere internationale fora waar dat kan.

Godsdienstvrijheid

- Voor de minister van Buitenlandse Zaken moet godsdienstvrijheid een expliciet speerpunt van het beleid zijn en blijven.
- Het waarborgen van godsdienstvrijheid houdt in dat ook andere religieuze minderheden, zoals Yezidi's in Irak, bescherming verdienen.
- Om te proberen de situatie van vervolgden te verbeteren moeten alle middelen worden ingezet: verzamelen van informatie, rapporteren, misstanden via de diplomatie bij betrokken landen aan de orde stellen en het uitoefenen van financiële druk.
- Gaat het om extreme gewelddadigheden, denk aan de opmars van IS, dan kan de inzet van militaire middelen om in het nauwgeraakte minderheden te beschermen een optie zijn, uiteraard in overleg met andere landen en organisaties.
- Er komt een speciale rapporteur voor geloofsvervolgden.

Christenen

- Christenen die op de vlucht zijn, zijn lang niet altijd veilig en dus heel erg kwetsbaar in vluchtelingenkampen in het Midden-Oosten en Afrika. Waar dat zo is, is het gerechtvaardigd dat er speciale aandacht voor hen is binnen het asielbeleid.
- De regering moet samenwerken met hulporganisaties als Open Doors en anderen die via hun eigen netwerk vaak goed weten hoe de situatie rond christenvervolging is.
- Binnen de VN-Mensenrechtenraad moet meer aandacht komen voor de bescherming van de positie van christenen.
- De regering dient te erkennen dat ook in Europa, zelfs in Nederland, gevluchte christenen te maken krijgen met pesterijen, intimidatie en geweld in opvangcentra. Hier past maar één antwoord: de daders straffen en zo snel mogelijk uitzetten.
- De regering dient erop toe te zien dat kerken en zendingsorganisaties wereldwijd veilig, en zo nodig beschermd, hun werk kunnen verrichten.

Israël

Vanaf het ontstaan van de staat Israël in 1948 wordt het land continu bedreigd door haatdragende, vijandige Arabische burens en andere vijandige islamitische staten. Oorlogen zijn gevoerd, aanslagen worden gepleegd, onschuldigen gegijzeld en vermoord. Nog dagelijks zijn de Israëli's hun leven niet zeker, ook in eigen land niet. Het is een wonder dat Israël nog bestaat!

Door die voortdurende bedreigingen in woord en daad is Israël genoodzaakt stevige veiligheidsmaatregelen te nemen. Wie daar geen oog voor heeft doet geen recht aan de positie van Israël in het Midden-Oosten en de wereld. Wie de waarheid zelfs bewust verdraait, maakt zich indirect medeschuldig aan het demoniseren van de Joodse staat, met alle kwalijke gevolgen van dien.

Daarom moet Nederland pal voor en achter Israël staan. Maar ook nog om een andere reden: Israël is een vrij en democratisch land in een regio vol onrust en burgeroorlog. Des te gekker is het als juist dit land als een schurkenstaat wordt afgeschilderd.

Veiligheid

- Voorop staat dat Israël in deze turbulente regio recht heeft op erkende en veilige grenzen.
- Vrede tussen Israël en Palestijnen moet bevorderd worden door vredesbesprekingen en door economische en humanitaire samenwerking 'van onderop'.
- Uitspraken over het vredesproces vanuit Den Haag, Washington, New York of Brussel moeten ten dienste staan aan de vredesinitiatieven 'van onderop'; zware druk van bovenaf om te komen tot een twee-statenoplossing wijst de SGP af.
- De SGP is tegen eenzijdige erkenning van een Palestijnse staat.
- Bij niet-naleving kan het atoomverdrag met Iran gevaarlijk zijn voor het Midden-Oosten, Israël in het bijzonder. Daarom moet Nederland zich inzetten voor streng toezicht op naleving van de afspraken.

Verbondenheid

- Jeruzalem moet de ongedeelde hoofdstad van Israël blijven en de Nederlandse ambassade moet naar Jeruzalem.
- Nederlandse diplomaten dienen zich in Arabische landen en binnen internationale gremia als de VN, in te zetten voor een positievere benadering van Israël.
- Op het gebied van handel, innovatie, landbouw, defensie en veiligheid (terrorismebestrijding) moeten we de banden tussen Israël en Nederland aanhalen.
- Het associatieverdrag van de EU met Israël moet opgewaardeerd worden. Wat zeker niet helpt zijn anti-Israëliische boycotts, 'straffen' van investeerders en sancties. Nederland moet daar niet aan mee doen, en geen steun geven aan organisaties die zich daaraan schuldig maken.

Palestijnen

- De inzet voor verbetering van humanitaire omstandigheden van Palestijnen verdient onze steun. Daarbij moet wel strikter worden toegezien op goede aanwending van steungelden, zodat de gelden ook echt ten goede van de burgers komen en niet van het regime.
- Nederland moet zich blijven inzetten voor de vrijheid van christelijke en andere religieuze minderheden in de Palestijnse gebieden.
- Palestijnse kinderen mogen niet worden volgestopt met ronduit antisemitisch lesmateriaal, deels gefinancierd met Nederlands en Europees geld. Die subsidies moeten onmiddellijk worden gestopt.
- Exact hetzelfde geldt voor subsidies die gebruikt worden voor financiële steun aan families van veroordeelde Palestijnse terroristen en zelfmoordaanslagplegers.
- Er moet een VN-resolutie komen die het aanmoedigen van geweld en het rekruteren van anti-Israëliische strijders door individuen of organisaties strafbaar stelt.
- Het is raar dat er naast de algemene VN-vluchtelingenorganisatie (UNHCR) ook nog een speciale organisatie voor Palestijnse vluchtelingen (UNRWA) bestaat. Daarom kan de UNRWA gerust verdwijnen.

Oude banden

Nederland heeft als gevolg van onze geschiedenis altijd speciale banden gehad met sommige landen. Dan gaat het met name om het gezamenlijke koloniale verleden met Suriname, Indonesië en West-Papua. Ook met Zuid-Afrika, waar veel Nederlanders zijn neergestreken, bestaat er een bijzondere verbondenheid.

Suriname

- Ter bestrijding van zware criminaliteit zoals drugssmokkel en mensenhandel in Suriname en andere delen van het Caribisch gebied moet Nederland actiever met deze voormalige gebiedsdelen, dan wel de landen binnen het Koninkrijk, optrekken.

Indonesië

- Het is goed dat Nederland probeert goede betrekkingen te hebben en houden met Indonesië. Nederland moet echter met klem bij de Indonesiërs aan blijven dringen op het waarborgen van de vrijheid en zelfbestuur van West-Papua en de Molukken.

Zuid-Afrika

- Ruim 25 jaar na het einde van het afkeurenswaardige apartheidssysteem zien we in Zuid-Afrika nieuwe vormen van ongelijkheid en achterstelling ontstaan. Nederland dient bij de Zuid-Afrikaanse regering aan te dringen op het verbeteren van de rechtsstaat en het bestrijden van systematisch geweld tegen bijvoorbeeld de blanken.

13. Hulp en handel

Het slechte nieuws is dat er iedere dag nog meer dan 800 miljoen mensen leven in extreme armoede. En 30 miljoen mensen gaan gebukt onder moderne slavernij. Maar er is ook goed nieuws: het percentage mensen dat in ontwikkelingslanden in extreme armoede leeft daalde van 47% in 1990 naar 14% in 2015. Geld bestemd voor hulp aan andere landen kan ook goed worden besteed.

Gerechtigheid en rentmeesterschap zijn voluit Bijbelse begrippen, niet alleen van toepassing op ons eigen land, maar ook op de mensen die ver weg wonen. Hulp aan mensen in minder goed bedeelde landen begint er al direct mee als wij als overheid en burgers bij wat we besluiten en doen, nadenken over de gevolgen voor arme landen. Onze (over)consumptie kan leiden tot gebrek aan grondstoffen en milieuvervuiling elders, om maar een voorbeeld te noemen.

Hulp

Onverwachte (natuur)rampen of politieke crises leggen een grote druk op het budget voor ontwikkelingssamenwerking. Deze noodhulp heeft uit de aard der zaak altijd voorrang op andere projecten. Maar de druk op het budget voor ‘reguliere’ ontwikkelingssamenwerking mag niet te groot worden. Overigens: hulp is een zaak van zowel de regering als van particulieren en organisaties die de handen uit de mouwen steken.

Door financieel bij te springen en door hulp bij bijvoorbeeld het opbouwen van een rechtsstaat, kan Nederland bijdragen aan veiligheid en welvaart in andere landen. Doordat rechtsbescherming uitbuiting en diefstal tegengaat, ontstaat een veilige situatie voor school, werk en leven. Zo hebben ook programma's in het kader van andere Werelddoelen, zoals op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg, landbouw en sociale gelijkheid meer kans van slagen.

Speerpunten

- Bij de Nederlandse hulpverlening in het buitenland moet steun aan de zwaksten en meest kwetsbaren (weduwnaren, weduwen, weeskinderen, daklozen, mensen met een beperking extra aandacht krijgen.
- Gezond voedsel en schoon water zijn eerste vereisten voor iedereen. Daarom moet Nederland die voorzieningen topprioriteit maken van het ontwikkelingsbeleid. Dat kan onder meer door in te zetten op het (agrarisch) beroepsonderwijs.
- Ook (beroeps)onderwijs, als voorwaarde voor werk en innovatie, moet binnen het ontwikkelingsbeleid meer prioriteit krijgen.
- Armoedebestrijding is niet alleen een kwestie van economische groei, maar ook van bijvoorbeeld onderwijs, goed bestuur, en gedegen wetshandhaving. Nederlandse hulpprojecten moeten daar ook aandacht aan besteden.
- In Europa en in Nederland moeten wetten en beleid met mogelijk grote gevolgen voor ontwikkelingslanden voor invoering op die impact worden getoetst.
- Als Nederland en Europa minder fossiele brandstoffen verstoken, heeft dat een positieve uitwerking op de klimaatverandering, en zo óók op de leef- en werkomgeving in ontwikkelingslanden. Nederland moet daarom aandacht besteden aan duurzaam beleid.

Overheid en particulieren

- Nederland moet niet bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking, maar wel investeren in meer private betrokkenheid van burgers, bedrijven en organisaties. Dit kan o.a. via fiscale maatregelen.
- Grote internationale hulporganisaties, bijvoorbeeld binnen de Verenigde Naties, blijken vaak niet erg efficiënt en effectief. Nederland moet daarom minder steun geven aan dit soort organisaties.
- Hulporganisaties uitgaande van een christelijke levensvisie blijken in de praktijk vaak wél efficiënt, en met name op lokaal niveau ook effectief. Daarom verdienen ze royale medewerking van de regering. De enorme bureaucratie waar ze mee te maken hebben moet zo snel mogelijk verdwijnen.

- Nederland moet zoeken naar een betere balans tussen financiering van grote internationale hulporganisaties en van kleinere NGO's. Hoe dan ook, altijd moet na te gaan zijn aan wie en waaraan het geld is besteed en of het ook effectief was.

Moraal

- Het is neokolonialistisch als Nederland en het Westen de eigen (seculiere) moraal opdringen op gebieden als huwelijk en gezin en het beschermen van het leven.
- Wat wél helpt is investeren in betere zwangerschaps- en kraamzorg in plaats van het promoten van abortus en daarnaast in het aanbieden van uitstapprogramma's voor prostituees, het tegengaan van (online) kinderprostitutie en het promoten van huwelijkstrouw om een ziekte als aids te voorkomen.

Handel

Internationale handel kan ten goede komen aan de allerarmsten, maar dat is niet automatisch het geval. Wanneer Nederlandse ondernemers en investeerders als goede rentmeesters rekening houden met de lokale politieke en sociale situatie en kiezen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, kunnen handel en hulp elkaar prima versterken. Daarvoor is nodig dat overheden, bedrijven en NGO's goed samenwerken.

- Nederlandse bedrijven kunnen bijdragen aan de economische groei van ontwikkelingslanden, maar moeten zich daarbij wel houden aan de afspraken voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- Nederland werkt internationaal samen voor een betere belastingheffing in ontwikkelingslanden en het bestrijden van belastingontwijking door multinationals.
- Bij het afsluiten van internationale (handels)verdragen zoals CETA en TTIP dienen centraal te staan behoud van productveiligheid en -kwaliteit, een veilig en schoon productieproces, het voorkomen van schadelijke gevolgen voor klimaat of biodiversiteit, de ontwikkeling van arme landen en de bescherming van staatssoevereiniteit. Ze mogen niet leiden tot concurrentievervalsing als gevolg van lagere (kwaliteits)eisen.
- Een aanzienlijk deel van de Nederlandse export is landbouw-gerelateerd. Om te voorzien in de behoefte van veel exporteurs aan meer ondersteuning, bijvoorbeeld bij het aanboren van nieuwe markten in landen als Colombia en Israël, moet Nederland meer landbou wattachés aanstellen.

Vluchtelingen crisis

Burgeroorlogen en religieus en etnisch geweld in Afrika en het Midden-Oosten leidt nog dagelijks tot onvoorstelbaar leed en ongekende vluchtelingenstromen. Syrië is daarvan het meest schrijnende voorbeeld. Het spreekt vanzelf dat zij die vluchten omdat zij moeten vrezen voor hun leven, in Europa of elders onderdak moeten kunnen krijgen.

De Nederlandse inspanningen moeten echter niet alleen gericht zijn op acute opvang en andere noodhulp, maar ook op de verbetering van de situatie in het herkomstland. Aanvankelijk zal dat vooral verlopen via internationale organisaties, maar voor de langere termijn moet het accent meer gaan liggen op lokale en regionale initiatieven.

- Om ongewenste migratie tegen te gaan en erbarmelijke situaties in Europese opvangkampen te voorkomen moet het opzetten van opvang- en registratieposten buiten Europa met kracht doorgezet worden.
- De toetsing van asielverzoeken dient zoveel mogelijk buiten Europa plaats te vinden. Niet alleen het toetsen van de asielaanvraag gaat dan sneller en eenvoudiger, ook het perspectief op (veilige) terugkeer verbetert.
- Nederland ziet erop toe dat vanuit Europa voldoende geld ter beschikking wordt gesteld voor opvang in de regio's van herkomst en veilige derde landen.
- Politieke en humanitaire samenwerking met buurlanden van conflictgebieden is onontbeerlijk ten behoeve van goede opvang in de regio en ter regulering van irreguliere migratie.

- De vluchtelingen- en migratiecrises leggen een grote druk op het budget 'reguliere' ontwikkelingssamenwerking. Die druk moet weggenomen worden door budgetten te scheiden van elkaar.
- Om (burger)slachtoffers en migratiestromen tegen te gaan, moet Nederland een aanzienlijk steentje bijdragen aan de internationale humanitaire, militaire en diplomatieke inspanningen in onder meer Syrië.

SAMEN LEVEN

14. Werkgelegenheid en sociale zaken

Aan de slag

Te mogen en kunnen werken, is een mooie opgave en een bijzondere roeping. Mensen ontvangen hun leven en hun gaven niet voor zichzelf. Het is de bedoeling dat zij hun gaven inzetten tot eer van hun Schepper en ten dienste van andere mensen. Dat kan betaald werk zijn, maar evengoed allerlei vormen van onbetaald werk. Vrijwilligerswerk, om maar eens iets te noemen. Of het opvoeden van kinderen, het zorgen voor familieleden of een handje helpen wanneer bekenden dat zelf niet meer kunnen.

Werkgevers en werknemers zijn van elkaar afhankelijk. Ondernemers vormen de motor van onze economie. Zij zijn vaak -ook letterlijk- de werkgevers. Ondernemingen kunnen echter enkel bloeien door de inzet van werknemers. Om voldoende werkgelegenheid te bevorderen, zullen de lasten en risico's voor werkgevers in evenwicht moeten zijn met de belangen van werknemers. Maatregelen om werknemers te beschermen hebben helaas averechts gewerkt. Het contract van jongeren wordt minder snel verlengd en oudere werknemers krijgen minder snel een baan.

Nederland heeft een uitgebreid systeem van regelingen die werknemers beschermen. Dat is mooi. De overheid vormt een schild voor kwetsbaren. Deze regelingen en voorzieningen mogen een gezonde relatie tussen werkgevers en werknemers echter niet onder druk zetten. Van werknemers mag verwacht worden dat zij niet enkel op hun rechten gaan staan en bij tegenslagen er een tandje bij zetten. Van werkgevers mag je verlangen dat zij goed voor hun werknemers zorgen, zeker wanneer de duur van de arbeidsrelatie toeneemt.

- Wanneer kinderen nog niet naar school gaan, is het onwenselijk dat bijstandsgerechtigde ouders, ongeacht hun leeftijd, die er alleen voor staan en zelf voor hun jonge kinderen willen zorgen verplicht worden om te solliciteren. Deze ouders moeten zich wel voldoende voorbereiden op deelname aan het arbeidsproces.
- Uitkeringsgerechtigden moeten voldoende ruimte krijgen om mantelzorg te verrichten. Ook vrijwilligerswerk moet mogelijk zijn wanneer niet duidelijk sprake is van verdringing van betaalde arbeid en beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt niet onder druk komt te staan.
- De huidige regeling voor loondoorbetaling bij ziekte is een grote hobbel voor kleinere werkgevers om (meer) mensen in dienst te nemen. Voor bedrijven met minder dan vijftig werknemers wordt de loondoorbetaling bij ziekte en het recht op WIA-uitkering gewijzigd. Werknemers krijgen bij ziekte al na een jaar recht op WIA-uitkering wanneer na een kritische toets blijkt dat bij de eigen werkgever onvoldoende perspectief op hervatting van het werk bestaat. Werknemers ontvangen collectief gefinancierde inkomenscompensatie indien de uitkering in het eerste jaar lager is dan het loon op basis van de huidige regeling geweest zou zijn. De verplichting van werkgevers voor bedrijven met minder dan vijftig werknemers om bij ziekte loon door te betalen wordt beperkt tot een jaar.
- De berekening van de werkgeverspremie voor arbeidsongeschiktheid moet rekening houden met de duur van de arbeidsrelatie. Hiermee wordt voorkomen dat werkgevers jarenlang hoge premies betalen wanneer de werknemer kort na indiensttreding arbeidsongeschikt raakt.
- De mogelijkheid om werkgevers via de CAO te verplichten bij ziekte een hoger loon te betalen dan wettelijk verplicht is, moet worden beperkt. Dat kan bijvoorbeeld door eisen te stellen aan de algemeen verbindend verklaring.
- Bij algemeen verbindend verklaring van CAO's moet nadrukkelijker getoetst worden of de erbij betrokken werkgevers- en werknemersorganisaties representatief zijn.

Zekerheid en flexibiliteit

In 2013 werd het sociaal akkoord gesloten tussen overheid en werkgevers en werknemers. Doel was dat er meer vaste banen en minder flexibel werk zouden komen. Die doelstelling is niet gehaald.

Als het gaat om werken is de trend: meer flexibel, minder vast. Gezien de economische situatie is dat begrijpelijk, maar op de arbeidsmarkt zijn beide nodig: zowel vaste contracten als flexibel werken. Voor de continuïteit is vastheid nodig, maar wil je als bedrijf goed in kunnen spelen op

ontwikkelingen op de markt, dan moet je ook snel kunnen schakelen. Vaste contracten zijn voor werknemers ook van groot belang voor het makkelijker verkrijgen van een hypotheek.

De taak van de overheid is vooral om de juiste balans te zoeken. Die balans ontbreekt nu. De lasten en risico's bij het in dienst nemen van vaste werknemers zijn hoog. De verplichtingen bij vaste contracten zijn vaak een molensteen voor werkgevers. Kwetsbare werknemers worden door de hoge bescherming als een groot risico gezien, waardoor hun kansen op werk juist verkleinen. Omgekeerd zijn zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) helemaal niet verplicht zich te verzekeren tegen het risico op ziekte of werkloosheid. Bovendien is hun belastingdruk laag door aanzienlijke, structurele fiscale voordelen.

Het verkleinen van de kloof tussen zelfstandigen en werknemers draagt bij aan een meer gezonde arbeidsmarkt. Jongeren komen dan eerder in aanmerking voor een vaste baan. En oudere werknemers worden minder als risico gezien en kunnen weer sneller aan de slag komen.

Door een basale bescherming van zzp'ers wordt voorkomen dat mensen noodgedwongen als zelfstandige starten. Of dat zij tegen te lage tarieven concurreren door zichzelf te benadelen bij voorzieningen voor ziekte of werkloosheid. Het gaat om een arbeidsmarkt waarop zowel sprake is van eerlijke kansen en concurrentie alsmede ruimte voor ondernemerschap. Nieuwe initiatieven moeten niet onnodig belemmerd worden.

- Om te voorkomen dat bij ontslag extreme ontslagkosten ontstaan, moet de rechter weer een ruimere mogelijkheid krijgen om tot een evenwichtige belangenafweging van werkgever en werknemer te komen.
- Het is niet rechtvaardig dat een werkgever bij ontslag slechts bij hoge uitzondering mag afzien van het betalen van een vergoeding. Bijvoorbeeld in situaties van pensionering van de werkgever of wanneer ontslag overwegend aan de werknemer toe te rekenen valt, dient de vergoeding beperkt te kunnen worden.
- Omdat het snel verkrijgen van duidelijkheid bij conflicten over arbeidsrelaties cruciaal is, wordt de mogelijkheid van hoger beroep weer ongedaan gemaakt.
- Het moet weer mogelijk worden om meer opeenvolgende arbeidsovereenkomsten te sluiten. De tussenpozen mogen best korter zijn.
- Er wordt extra ruimte geboden voor het sluiten van meerjarige overeenkomsten. Werknemers krijgen daardoor meer zekerheid.
- In situaties als seizoensarbeid en vervanging wegens ziekte van leraren moet meer ruimte geboden worden om tijdelijke contracten in te zetten.
- Om oneerlijke concurrentie door arbeidskrachten uit andere lidstaten van de EU te bestrijden, moet ervoor gezorgd worden dat zij zoveel mogelijk hetzelfde loon uitbetaald krijgen als Nederlandse werknemers.
- Ook in Nederland moet het loon van oudere werknemers beter kunnen aansluiten bij hun inzet, mogelijkheden en beschikbaarheid. Dat is een belangrijke verantwoordelijkheid van de sociale partners.

Werken naar mogelijkheden

Veel burgers blijken niet in staat zelfstandig een baan te vinden en op eigen kracht een minimuminkomen te verdienen. Denk bijvoorbeeld aan jongeren met een beperking. Zij verdienen, net als iedereen, een plek op de arbeidsmarkt. Van deze mensen mogen we verwachten dat zij zich naar vermogen inzetten, maar de overheid moet hen daarbij wel een handje helpen. Dat kan soms relatief eenvoudig door werkgevers bepaalde voorzieningen en financiële regelingen aan te bieden. In andere gevallen vraagt het om uitgebreidere ondersteuning. Gemeenten moeten vaker de mogelijkheden aanboren die bij werkgevers beschikbaar zijn. Daarbij moet het ondersteunen van werkgevers centraal staan, niet het dreigen met boetes.

- Er wordt niet bezuinigd op de financiële regelingen om mensen met een beperking aan het werk te krijgen.
- Het quotum voor de inzet van mensen met een beperking ontmoedigt de inzet van werkgevers richting degenen die buiten de doelgroep vallen en is dus onwenselijk.
- De overheid blijft haar verantwoordelijkheid voor het inschakelen van mensen met een beperking nemen door zowel in het eigen personeelsbestand als in aanbestedingen oog voor

hen te hebben. Daarnaast moeten (financiële) tegemoetkomingen beschikbaar zijn om werkgevers voldoende te stimuleren, zeker ook kleine werkgevers.

- Gemeenten verdienen beleidsvrijheid om te bepalen op welke wijze zij de ondersteuning van mensen met een beperking het meest effectief regelen, bijvoorbeeld door te kiezen welke financiële instrumenten worden ingezet.
- De mogelijkheden om mensen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie een proefplaatsing aan te bieden, moeten worden verruimd.
- De overheid verleent geen hulp en financiële ondersteuning voor begeleiding naar omstreken en buitenissige werkzaamheden als prostitutie en het kijken in een glazen bol.

Uitkeringen en hulp

Huishoudens zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor hun eigen levensonderhoud. Van burgers mag bijvoorbeeld verwacht worden dat ze zoveel mogelijk rekening houden met tegenvallers en onvoorziene uitgaven. Eigen verantwoordelijkheid dient uitgangspunt te zijn.

Tegelijk mogen we onze ogen niet sluiten voor het feit dat mensen financieel knel komen te zitten door gebeurtenissen die zij niet zelf in de hand hebben. Ook als werken niet (meer) gaat, moet de overheid een 'sociaal vangnet' bieden, zeker voor kwetsbare groepen, zoals alleenstaande ouders, weduwnaren en weduwen. Hier ligt trouwens ook een taak voor familie, kerken en maatschappelijke organisaties.

- Mantelzorg dient óók als maatschappelijke tegenprestatie erkend te worden.
- Wanneer burgers met veel sociale problemen en zorgen te maken hebben en onvoldoende ondersteuning hebben van een maatschappelijk netwerk, is de gemeente aan zet om ondersteuning te coördineren. De gemeente zorgt er bijvoorbeeld voor dat tienermoeders indien nodig tijdig passende huisvesting krijgen aangeboden.
- De gemeente is verplicht om bijzondere bijstand te bieden in schrijnende situaties. De bekendheid van deze regeling wordt vergroot.
- Voorzieningen voor nabestaanden moeten toereikend zijn. Er wordt extra geld beschikbaar gesteld om de uitkeringen te verhogen.
- In samenwerking met onder meer woningcorporaties, zorgen de gemeenten ervoor dat huisuitzettingen zoveel mogelijk voorkomen worden, in het bijzonder van gezinnen met kinderen.
- Toeslagen voor huur en zorg moeten zoveel mogelijk direct uitgekeerd worden aan de dienstverlenende instellingen, zodat het opbouwen van onnodige schulden voorkomen wordt.
- Wanneer werknemers regelmatig werkloos raken, ontstaat in de WW niet langer jaarlijks het recht op een basisuitkering van drie maanden. De lengte van de uitkering wordt dus altijd bepaald op basis van het arbeidsverleden. In het tweede jaar van de WW wordt de uitkering geleidelijk verlaagd.
- Van uitkeringsgerechtigden mag verwacht worden dat zij al het redelijke doen om hun kansen op het verkrijgen van werk te vergroten en -waar nodig- een maatschappelijke tegenprestatie verrichten.
- Als iemand aantoonbaar niet wil werken ook al is hij daartoe in staat, moet hij gekort worden op de uitkering.
- Wie misbruik maakt van uitkeringen of andere sociale voorzieningen, moet stevig bestraft worden. Bij onwetendheid kan volstaan worden met een waarschuwing of een boete naar evenredigheid.
- Er moet veel meer worden geïnvesteerd in digitale opsporing van uitkeringsfraude, bijvoorbeeld via koppeling van databestanden en door actief op te sporen en terug te vorderen.
- Als een ontvanger van een uitkering niet in Nederland woont, moet de hoogte van de uitkering afgestemd worden op het prijspeil van het land van inwoning.

AOW en pensioenen

Voor een solide pensioenstelsel is herziening nodig. Het moet in ieder geval steviger. Toekomstbestendiger. Met meer keuzevrijheid. Gebeurt dat niet, dan wordt het hele stelsel op

termijn onbetaalbaar en verdwijnt het draagvlak, met alle gevolgen van dien. Belangrijke randvoorwaarde is dat de verdeling van voor- en nadelen fair moet zijn tussen generaties.

Net als op de huizenmarkt en aandelenbeurzen lange tijd het geval was, werden er bij pensioenfondsen gouden bergen beloofd. Hoge rendementen, maar evenzeer hoge risico's en onduidelijke en bedrieglijke constructies, het kon niet op.

Inmiddels weten we beter. De pensioenpotten waren helemaal niet zo vol als nodig is. Harde garanties bleken boterzacht. Door de kredietcrisis, een lagere rentestand en vergrijzing waren pensioenfondsen zelfs genooddaakt om te gaan korten op de uitkeringen. Terwijl beleggers met enorme bonussen gingen strijken. Dat heeft, heel begrijpelijk, het vertrouwen bij veel mensen geschaad. Niet alleen in de pensioenfondsen zelf, maar ook in andere financiële instellingen.

Duidelijk is dat het pensioenstelsel aan herziening toe is. Ook moet het hele systeem meer berekend zijn op veranderingen. Zo sluit het huidige stelsel slecht aan op hoe de arbeidsmarkt zich heeft ontwikkeld. Er is ook een toenemende behoefte aan meer maatwerk voor en door de gepensioneerden zelf. Individuele pensioenpotten zouden daarvoor een oplossing kunnen bieden. Hierdoor krijgt ieder individu weer grip op en inzicht in hoeveel geld er in zijn of haar pensioenpot zit.

Dit betekent niet dat alle collectiviteit dan maar overboord moet worden gezet. Behouden moeten blijven: collectief beleggen en gezamenlijke risicodeling van levensverwachting, arbeidsongeschiktheid en laattijdig overlijden.

Een bijzondere positie hebben zzp'ers. Het is niet goed om hen te verplichten via een pensioenfonds een oudedagsvoorziening op te bouwen. Pensioenopbouw is mooi, maar er kan natuurlijk best gepraat worden over de manier waarop. Het is winst als het opbouwen van een oudedagsvoorziening niet alleen plaats kan vinden door het storten van geld in een fonds. Andere mogelijkheden zijn het aflossen van de schuld op de eigen woning of het investeren in een onderneming. Maar zzp'ers die wél willen intekenen op een collectieve regeling, moeten daarvoor ruimte krijgen. Eventuele belemmeringen voor hen moeten worden weggenomen.

Als de rente en rendementen op beleggingen niet snel toenemen, zal er ook in de toekomst waarschijnlijk niet aan te ontkomen zijn dat er opnieuw gekort moet worden. De overheid kan helaas niet beloven deze kortingen één op één te compenseren door verhoging van de AOW. Wat wél kan en moet: ieder jaar kijken hoe de koopkracht van ouderen met een laag inkomen zich ontwikkelt en indien nodig bijspringen om te voorkomen dat mensen onaanvaardbaar veel moeten inleveren.

- Keuzevrijheid moet het uitgangspunt zijn van het pensioenstelsel. Dit gaat samen met het behouden van goede collectieve elementen uit het huidige stelsel, zoals collectief beleggen en gezamenlijke risicodeling van levensverwachting, arbeidsongeschiktheid, laattijdig overlijden.
- In het nieuwe pensioenstelsel moet iedereen een persoonlijke pensioenpot krijgen.
- Er wordt niet langer herverdeeld tussen generaties via de doorsneesystematiek. De generatie die hier wel de kosten voor heeft betaald, zonder aan de baten toegekomen te zijn, zal tegemoet gekomen moeten worden. De kosten van de overgang naar een nieuw stelsel moeten eerlijk gespreid worden over verschillende generaties.
- Per jaar worden de koopkrachtplaatjes van ouderen bekeken. Waar nodig dient koopkrachtreparatie bij lage inkomens plaats te vinden.
- Het wordt mogelijk om pensioen in te zetten voor de aflossing van de eigen woningschuld.
- Het moet na pensionering mogelijk worden eenmalig een deel van de aanspraak op te vragen.
- Pensioen opbouwen wordt niet verplicht voor zzp'ers.

15. Onderwijs

De gaven die alle mensen van hun Schepper gekregen hebben, kunnen bij uitstek gestimuleerd en gevormd worden op scholen en andere onderwijsinstellingen. Goed onderwijs wekt ook verwondering over de schoonheid van de schepping en geeft richtingwijzers naar 'het goede leven'. Kernvaardigheden als rekenen en taal zijn dus duidelijk onderdeel van de bredere vorming van leerlingen.

Naast de persoonlijke vorming van kinderen, dienen zij ook te leren om, ieder op zijn of haar eigen manier, een bijdrage te leveren aan onze samenleving. Dat gebeurt bijvoorbeeld door een goede beroepsopleiding te bieden, maar ook door respect bij te brengen voor gezagsdragers. En als scholen een maatschappelijke stage aanbieden, kunnen ze jongeren bijvoorbeeld in contact brengen met hulpbehoevende of eenzame ouderen.

Vrijheid van onderwijs

Ouders die het beste voor hun kinderen zoeken, willen hun zoons en dochters met een gerust hart naar school kunnen sturen. Wat van levensbelang is, een leven overeenkomstig Bijbelse waarden en normen, verdient erkenning. Voldoende ruimte voor het christelijk onderwijs is daarom een fundamenteel uitgangspunt voor de SGP.

Voorop staat dat de opvoeding van de kinderen eerst en vooral het recht én de verantwoordelijkheid is van de ouders. De overheid dient die fundamentele vrijheid te eerbiedigen. Dat neemt niet weg dat de overheid er wel op toe dient te zien dat het onderwijs deugdelijk is. De kwaliteit moet voldoende zijn. Scholen moeten voldoen aan basale wettelijke waarborgen. Daarbij is het de taak van de inspectie om de naleving van die regels serieus te controleren.

Als het gaat om de richting en inrichting van het onderwijs past de overheid een gezonde afstand. Scholen die uitgaan van een duidelijke richting mogen door de overheid niet onnodig gehinderd worden. Ouders en docenten verdienen ook volop ruimte en vertrouwen om het onderwijs in vrijheid in te richten. Zo is het niet aan de overheid om te bepalen wat excellent onderwijs is. Dat is namelijk niet neutraal vast te stellen.

- Scholen hebben en houden het recht om bij het toelaten van leerlingen en het benoemen van personeel eisen te stellen die in lijn zijn met de grondslag, mits dat consequent gebeurt.
- De overheid moet erop toezien dat alle kinderen onderwijs krijgen. Als ouders door middel van thuisonderwijs aan de leerplicht willen voldoen, dient de overheid die keus te accepteren en te respecteren. Wel ziet zij er door periodieke controle op toe of dit thuisonderwijs aan basale wettelijke vereisten voldoet.
- Ouders die zich in woord of daad keren tegen de rechtsstaat, zoals voorkomt in salafistische groepen, verspelen het recht op thuisonderwijs.
- Voorkomen moet worden dat jihadisten onbekostigde vormen van onderwijs organiseren.

Duidelijkheid en stabiliteit

De school staat midden in een voortdurend veranderende samenleving. Dat vraagt regelmatig om aanpassing. Tegelijk is het zaak dat leerlingen in een stabiel en rustig klimaat onderwijs kunnen ontvangen. Té veel en té vaak veranderen werkt niet; mensen moeten het wel bij kunnen benen. En het onderwijs kan niet alle maatschappelijke problemen oplossen.

De werkers in het onderwijs zouden het als een weldaad ervaren als ze bevrijd zouden worden van het korset van voorschriften en systemen om de kwaliteit te controleren. Wanneer de vakbekwaamheid van leraren gegarandeerd is door goede opleidingen, moet de overheid ze loslaten. Lesgeven is hun vak.

- Het is belangrijk dat het onderwijsprogramma niet om de haverklap door politieke en maatschappelijke grillen wordt gewijzigd. Een periodieke herziening van de kerndoelen moet

ervoor zorgen dat het onderwijsprogramma ten minste twee reguliere kabinetsperioden stabiel blijft.

- Scholen moeten gestimuleerd worden om meer gebruik te maken van de ruimte om eigen lesmethoden te ontwikkelen, zodat de dominante rol van commerciële lesmethoden beperkt wordt. De kerndoelen worden daarom verduidelijkt, zonder tot meer detaillering te leiden.
- In het toezicht worden scholen niet beoordeeld op groepsplannen, maar op de vraag of de zorg voor kwaliteit op schoolniveau voldoende is gewaarborgd.
- Scholen blijven vrij in de wijze waarop zij vorderingen van leerlingen meten. Er komen daarom geen verplichte kleutertoetsen of diagnostische toetsen.
- Net als in het voortgezet onderwijs hoort een landelijk genormeerd leerlingvolgsysteem in het basisonderwijs niet verplicht te zijn. Scholen kiezen hun eigen systeem.

Basis- en voortgezet onderwijs

Het basis- en voortgezet onderwijs worden niet voor niets het funderend onderwijs genoemd. Daar wordt het fundament gelegd voor de verdere toekomst van de leerlingen. Scholen moeten alle ruimte krijgen om kennis en vaardigheden over te brengen en bij te dragen aan de vorming van de leerlingen.

Er gaat veel aandacht uit naar basisvaardigheden als rekenen en taal. Terecht. Maar er is méér! Aandacht voor het lezen van verantwoorde literatuur, culturele vorming en muziek mag bijvoorbeeld niet in de knel komen. Datzelfde geldt voor de geschiedenis van Nederland, waarin het christelijk geloof zo'n prominente rol speelde.

Scholen kunnen niet heen om de invloed van de digitalisering en de (sociale) media. We verwachten dat zij leerlingen leren om daar goed mee om te gaan. Dat geldt ook voor het omgaan met seksualiteit. Dit onderwerp mag in het onderwijs ook niet beperkt blijven tot een 'technische toelichting'. Minstens zo belangrijk zijn thema's als liefde, trouw en een gezonde relatie.

- Leerlingen moeten niet alleen kennis hebben van de diversiteit en de hoofdzaken van geestelijke stromingen in de samenleving, maar zij moeten ook weten hoe onze samenleving en democratische rechtsstaat tot ontwikkeling zijn gekomen. In de kerndoelen wordt daarom vastgelegd dat leerlingen kennis moeten hebben van de vormende invloed van het christelijk geloof op onze samenleving en rechtsorde.
- Het resultaat van het centraal examen weegt te zwaar, gelet op het beperkte aantal vaardigheden dat getoetst wordt. Dat sterke accent op een beperkt deel van het onderwijs werkt eenzijdigheid in de hand. Het gewicht van het centraal examen moet dus beperkt worden.
- Het rekenonderwijs en de toetsing worden zoveel mogelijk onderdeel van het reguliere onderwijsprogramma. De afzonderlijke status van de rekentoets in het voortgezet onderwijs verdwijnt en daarmee ook het buitensporige gewicht in het examenoordeel.
- Aan leerlingen die moeite hebben om zich de basisvaardigheden eigen te maken, bijvoorbeeld vanwege een beperking, wordt zodanige ondersteuning geboden dat zij optimaal hun gaven leren benutten.
- De Statenbijbel staat nu als venster in de historische canon van Nederland. In het schooljaar 2018/2019 is het 400 jaar geleden dat het verzoek tot de vertaling aan de Staten-Generaal werd voorgelegd. Alle scholen krijgen daarom een gratis exemplaar van de Statenvertaling aangeboden.
- De overheid ondersteunt programma's die erop gericht zijn de Holocaust in het onderwijs bespreekbaar te maken. De inspectie toetst of dit kerndoel voldoende uit de verf komt.
- Scholen blijven vrij in de manier waarop burgerschapsonderwijs gestalte krijgt, maar inzicht in het functioneren van de Nederlandse staatsinrichting en rechtsstaat dient in elk geval aan bod te komen.
- Als het gaat om digitalisering hebben scholen vooral meerwaarde bij het aankweken van mediawijsheid. Kennis van programmeren is bijvoorbeeld niet voor alle leerlingen een vereiste.
- De overheid moet zorgen dat bestuurlijke schaalvergroting niet wordt bevorderd. De verwachtingen van de overheid mogen er niet toe leiden dat kleine besturen het hoofd niet boven water kunnen houden.

Beroepsonderwijs

Het beroepsonderwijs neemt een voorname plaats in binnen het onderwijs. Beroepsonderwijs verdient meer aandacht. Dat is niet alleen vanzelfsprekend gezien de aantallen leerlingen, maar ook vanwege de rol die deze leerlingen overal in de samenleving gaan vervullen. Denk aan de zorg, de dienstverlening en maatschappelijke ondersteuning of het bedrijfsleven. Zij versterken de ruggraat van onze maatschappij. Deze mensen moeten we koesteren.

Docenten in het beroepsonderwijs staan voor een gigantische taak, zeker omdat het beroepsonderwijs meer dan gemiddeld te maken heeft met achterstanden. De overheid moet instellingen ruimte bieden om de uitdagingen die dat met zich meebrengt waar te maken. Een simplistische afrekencultuur helpt daarbij absoluut niet. Het behoud van de eigen identiteit en de specifieke rol van instellingen wel. Ook voor het beroepsonderwijs geldt namelijk dat het niet alleen gaat om het bijbrengen van kennis en vaardigheden, maar bijvoorbeeld ook om het vormen van een beroepsmoraal.

- De overheid moet voorkomen dat er een onderklasse in het beroepsonderwijs ontstaat. De startkwalificatie mag bijvoorbeeld geen belemmering vormen voor leerlingen die vanuit het VMBO direct een baan willen zoeken. Zij krijgen de mogelijkheid om zich verder voor een beroep te bekwamen in een traject van werkend leren.
- Ook bij een traject van werkend leren geldt dat een mbo-student een startkwalificatie moet halen. Een traject van werkend leren mag geen concessies betekenen op het gebied van persoonlijke vorming en het ontwikkelen van een bredere theoretische basis in de samenstelling van het curriculum.
- Het aantal leerwegen en niveaus binnen het VMBO en het MBO wordt verminderd. In hun aanbod moet het gaan om twee hoofdrichtingen: het accent ligt op vakmanschap en directe beroepsvoorbereiding, dan wel op algemene vorming en doorstroom naar vervolgonderwijs.
- De uitval van leerlingen tussen het VMBO en het MBO moet worden tegengegaan door leerlingen te verplichten om zich vroegtijdig aan te melden bij de vervolgopleiding.
- Om de onderwijsloopbaan van jongeren niet onnodig te belemmeren mag alleen bij doorstroom naar het hoger beroepsonderwijs een voldoende eindcijfer voor het vak Engels verplicht worden.
- In het MBO wordt het keurslijf van landelijke prestatieafspraken op basis van abstracte cijfers afgeschaft. In plaats daarvan is het juist belangrijk dat samenwerking en afspraken tussen instellingen en bedrijven worden bevorderd, bijvoorbeeld om voldoende kennismaking met de beroepspraktijk te garanderen.
- Met name in het MBO moet een bezem gehaald worden door onnodige regeltjes en rompslomp.
- Voor het MBO geldt een onderwijstijd van 850 uren, waarin voldoende ruimte voor beroepspraktijkvorming dient te zijn.
- Alle vormen van agrarisch onderwijs blijven onder de verantwoordelijkheid van het 'landbouwministerie' vallen. Er komt meer geld beschikbaar, zodat dit onderwijstype op gelijke voet bekostigd wordt als bijvoorbeeld het technisch onderwijs.

Hoger onderwijs en onderzoek

Studeren

Het hoger onderwijs is in Nederland voor iedereen toegankelijk. Dat moet zo blijven. Maar omdat het aantal studenten sterk toeneemt, groeit ook de noodzaak om rekening te houden met de grote niveauverschillen tussen studenten. Studenten moeten zoveel mogelijk op de voor hén juiste onderwijsplek terecht komen, niet zoveel mogelijk op dezelfde plek.

Naast stevige eisen bij de toelating moet ook meer ondersteuning mogelijk zijn voor verdere scholing ná de opleiding. De basisopleiding kan dan uitgebreid worden met verdere bekwaamheden, waaronder het ontwikkelen van eigen onderwijsaanbod. Hierdoor ontstaat in de basisopleiding meer ruimte voor onderdelen die nog te weinig aan bod komen.

- De toeleiding van leerlingen uit HAVO en VWO naar de meest passende plek in het hoger onderwijs wordt bevorderd door aanscherping van het karakter van HAVO en VWO.

- Wanneer studenten voor hun achttiende gaan studeren in het hoger onderwijs behouden ook hun ouders het recht op kinderbijslag tot de leeftijd van achttien jaar.
- Om te voorkomen dat studenten wegens financiële redenen niet gaan studeren, is een aanvullende beurs beschikbaar. Deze beurs ondersteunt nu vooral lage inkomens. Om ook middeninkomens beter te ondersteunen wordt het budget voor de aanvullende beurs verhoogd.
- Doorstroom van de bachelor naar de master moet geen automatisme zijn, maar een bewuste studiekeuze. De overheid moet eraan werken dat een bachelordiploma serieuzer genomen wordt.
- De overheid biedt ondersteuning wanneer mensen verder willen leren. Daarvoor worden bijvoorbeeld de mogelijkheden voor het verkrijgen van een lerarenbeurs uitgebreid, zowel voor het ontwikkelen van verdere bekwaamheden als voor een overstap binnen het onderwijs. Het collegegeld voor de tweede studie wordt beperkt.
- De overheid voorziet universiteiten van bekostiging voor het aanbieden van meer tweejarige masters. De toegang tot deze tweejarige masteropleidingen moet beperkt worden tot studenten die duidelijk een academische houding hebben.
- Het stelsel van kwaliteitscontrole wordt vereenvoudigd. Dit systeem dient zich te richten op de waarborgen voor kwaliteit (zoals het functioneren van de examencommissie) in plaats van zelf de beoordeling van eindwerkstukken ter hand te nemen.

Lerarenopleiding

De opleiding van leraren verdient bijzondere zorg. Het niveau van de vooropleiding moet zodanig zijn, dat daarmee in beginsel kan worden volstaan. Aanvullende toelatingstoetsen moeten op termijn overbodig zijn.

- Strengere eisen bij de instroom in lerarenopleidingen zijn een must.
- De mogelijkheden voor het opleiden van leraren in de praktijk, het zogenoemde duale leren, worden uitgebreid.
- Aantrekkelijker routes naar het onderwijs mogen vakinhoudelijke expertise niet ondermijnen.
- Voor het lesgeven in het HAVO en het VWO moet op termijn in beginsel een universitaire opleiding vereiste zijn.

Onderzoek

Door de hoge mate van sturing door de overheid neemt het risico toe dat onderzoek steeds meer op de korte termijn gericht is.

De toekenning van onderzoeksgelden via ‘verdeelinstanties’ verloopt onbevredigend. Er gaat veel tijd en geld zitten in procedures en veel hoogwaardige voorstellen vallen alsnog buiten de boot. Ook is er een wildgroei van plannen, agenda’s en instrumenten voor het afstemmen en prioriteren van onderwijs en onderzoek. Naast onnodige rompslomp en gebrekkige effectiviteit wordt hierdoor sluipenderwijs ook de academische vrijheid onder druk gezet.

- De overheid beëindigt het systeem van prestatieafspraken
- Het is belangrijk dat onderwijs en onderzoek nauw met elkaar verweven zijn. De inzet van hoogleraren en lectoren bij onderwijstaken wordt betrokken bij het beoordelen van onderzoeksvoorstellen door de NWO.
- Fundamenteel onderzoek verdient meer ruimte. De stabiliteit en onafhankelijkheid van universiteiten wordt bevorderd door versterking van de vrij besteedbare financiering.
- Gelet op hun belang, moeten de geesteswetenschappen bij het verdelen van onderzoeksgelden vaker in de prijzen vallen.

16. Media

Media zijn elke dag overal aanwezig. Het begint al met de telefoon die we de hele dag bij ons dragen, maar ook op straat schreeuwen reclame en uitingen om onze aandacht. Media beïnvloeden in sterke mate de moraal in de samenleving.

Het is dus belangrijk om kritisch met de media om te gaan. Kinderen en jongvolwassenen kunnen niet vroeg genoeg leren wat verantwoord is en wat niet. Media-educatie is dan ook geen overbodige luxe. Dat is allereerst een verantwoordelijkheid voor de ouders, maar uiteraard ook voor scholen.

De regering zou het zich dan ook tot taak moeten rekenen om op dit terrein óók mee te werken ten goede. Als tabaksreclame verboden wordt omdat het ongezond is, waarom zou reclame die schadelijk is voor relaties en gezinnen dan wél moeten kunnen? De vrijheid van meningsuiting is volgens onze Grondwet niet onbeperkt, zeker niet wanneer het reclame betreft.

- De publieke omroep moet zich positief onderscheiden van de commerciële omroepen. Dat wil zeggen: geen geld voor goedkoop amusement en dure inkoop van sportrechten.
- Door een beperking van het budget zal de publieke omroep zich meer op de kerntaken moeten richten. Het nieuws op de nieuws- en actualiteitenzender radio 1 mag bijvoorbeeld niet verdrongen worden door ellenlange rechtstreekse verslagen van allerlei sportevenementen.
- De publieke omroep moet verschoond blijven van reclame.
- De overheid waarborgt de eigenheid van regionale omroepen.
- Ouders van kinderen moeten meer betrokken worden bij de beoordeling van films en programma's.
- De Kijkwijzer dient ook te worden toegepast op reclames.
- Er mag geen taboe meer rusten op het reguleren van uitingen die relaties tussen mensen schade toebrengen.

17. Cultuur

Kunst en cultuur zijn uiterst waardevol voor een samenleving. Het tilt uit boven het alledaagse en kan mensen aan het denken zetten. Ook kan het mensen meer inzicht geven in de geschiedenis en hoe mensen in het verleden dachten en leefden. Maar het maken en genieten van kunst is toch allereerst een zaak van degenen die er hun levenswerk van maken en ervan genieten.

Historisch erfgoed

Nederland wordt internationaal geroemd om de rijkdom van haar historisch erfgoed. Die nalatenschap van de geslachten is echter erg kwetsbaar. De overheid draagt daarom een bijzondere verantwoordelijkheid om dat erfgoed in stand te houden en toegankelijk te maken voor het publiek.

- Voor het onderhoud van particuliere monumenten als woonhuizen moet een ruimhartige fiscale aftrek beschikbaar blijven.
- Speciale aandacht moet uitgaan naar grote monumenten, zoals monumentale kerken.
- De overheid moet Rijksmonumenten die bepalend zijn voor het gezicht van een stad of dorp, zoals vesting Naarden, niet afstoten.
- De toegankelijkheid van musea moet gewaarborgd zijn.
- Bij het verstrekken van subsidies moet aandacht worden besteed aan de toegankelijkheid voor het publiek en het enthousiasmeren van jongeren.
- De subsidieregeling voor onderhoud van monumenten dient meer recht te doen aan de behoefte van zowel grote als kleine kerkgebouwen, onder meer door verhoging van het budget.
- Monumenteigenaren moeten in geval van herbestemming of verduurzaming ook bij het Nationaal Restauratiefonds aan kunnen kloppen voor een lening.

Nederlandse taal

Voor het bevorderen van cultuur is de relatie met het onderwijs heel belangrijk. Het gezegde ‘jong geleerd, oud gedaan’ zegt genoeg, en dat geldt wel heel in het bijzonder voor het gebruik van de Nederlandse taal en cultuur.

- De inspectie ziet toe op de verplichting dat hoger onderwijs in beginsel in het Nederlands wordt gegeven.
- Grote aantallen Nederlanders kampen met laaggeletterdheid. De overheid moet daarom voortvarend de helpende hand bieden aan initiatieven die daar wat aan doen.
- In de Bibliotheekwet wordt de bijzondere zorg voor de Nederlandse taal en literatuur verankerd.
- Kleine gemeenten en landelijke gebieden moeten ondersteund worden om uitleenpunten voor boeken te organiseren. Deze uitleenpunten moeten daarom aangesloten kunnen worden op het leenverkeer tussen bibliotheken.
- Bij de herziening van het onderwijsprogramma moet recht gedaan worden aan de exclusieve status van de Nederlandse taal.

18. Economie

Ondernemen

Ondernemers zijn de trekpaarden van onze economie. En dan gaat het niet eerst en alleen over grote concerns, maar nog veel meer en vooral over mensen in het midden- en kleinbedrijf, waaronder familiebedrijven die al generaties lang bestaan.

Bedrijven zorgen voor banen. Ze leveren waardevolle producten en diensten. Ze exporteren veel en zorgen zo voor een positieve betalingsbalans. Zonder mensen die risico's durven te nemen en hard werken, zouden we wel in kunnen pakken. Den Haag en Brussel zouden dat best wel eens meer mogen waarderen! Bijvoorbeeld door minder regeltjes en de regels die wel nodig zijn af te stemmen op de praktijk.

Ons land staat voor allerlei uitdagingen. De bevolking vergrijsst. De werkloosheid is nog te hoog. We willen een goede, maar ook betaalbare gezondheidszorg. We moeten energie besparen. Productie moet schoner worden. Willen we al die uitdagingen aan kunnen, dan kan dat niet zonder bedrijven die investeren in de toekomst, in nieuwe technieken en mogelijkheden. De overheid moet deze ondernemers een duwtje in de rug geven.

Minder regels

- Regeldruk'waakhond' Actal (Adviescollege toetsing regeldruk) doet nuttig werk en moet blijven zodat het aantal regels minder wordt.
- Bouwregels kunnen en moeten soepeler.
- Kleine bedrijven worden vaak onevenredig getroffen door regels. Zij hebben minder mankracht om papieren in te vullen en controles uit te voeren. Zij moeten, waar mogelijk, onder een lichter regime vallen.
- Het Ondernemingsdossier moet verder uitgerold worden. Zo hoeven ondernemers voor de verschillende overheidsinstanties niet elke keer weer dezelfde gegevens aan te leveren.
- Bij aanbestedingen door de overheid worden te vaak onnodige eisen gesteld. Ook worden te vaak opdrachten geclusterd. Kleine(re) bedrijven missen daardoor vaak de boot. Dat kan en moet anders.
- Barrières voor het inzetten van een stagiair en/of het aannemen van een eerste werknemer moeten worden geslecht.

Ruggeleuning

- Grote bedrijven laten kleine leveranciers regelmatig veel langer op hun geld wachten dan wettelijk afgesproken is. Die leveranciers durven niet aan de bel te trekken omdat ze bang zijn om hun klant te verliezen. Er moet een wettelijke boeterente komen. Of actie door de mededingingsautoriteit.
- Overheden moeten zeker op tijd betalen en zich tenminste aan de wettelijke betalingstermijn houden.
- Franchisenemers moeten het regelmatig afleggen tegen franchisegevers. Zij verdienen een betere bescherming.
- Andere landen proberen exportfinanciering te maximaliseren. Nederland kan daarbij niet achterblijven, anders komen onze bedrijven op achterstand te staan.
- Nederlandse scheepswerven moeten concurreren met buitenlandse werven die concurrentievervalsende steun krijgen. Nederland dient zich in te zetten voor een gelijk speelveld. De garantieregeling scheepsbouw moet daarom gecontinueerd worden.
- De nuttige en nodige regeling Veiligheid Kleine Bedrijven moet blijven.
- Nieuwe vormen van kredietverstrekking voor bedrijven, zoals kredietunies en crowdfunding, verdienen steun.
- Het Rijk moet ook oog hebben voor regionale bedrijvigheid en regionale structuurversterking, zoals het noorden: Groningen, Friesland en Drenthe. Daar hoort één bijdrage bij aan bijvoorbeeld het actieprogramma 'Zeeland in stroomversnelling'.

Innovatie

- Voor innovatieve starters en bedrijven die innovaties willen ontwikkelen en op de markt willen brengen is het vaak lastig om financiering te vinden. Daarom is extra geld voor het Innovatiefonds Mkb+ nodig en moet er een nieuwe regeling voor 'durfkapitaal' komen. Een deel van het budget voor de topsectoren en de WBSO (Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk) kan hiervoor benut worden.
- Er komt een nationale investeringsbank voor investeringen in innovatie, infrastructuur en energievoorziening. Zowel bedrijfsleven als maatschappij dienen hiervan te profiteren.
- Voor de afgeschafte regeling Innovatieprestatiecontracten moet een alternatief komen. Kleine bedrijven zonder R&D-afdeling moeten gestimuleerd worden om samen te werken.
- De eisen voor de Innovatiebox moeten ten minste zo aangescherpt worden, dat bedrijven die geen onderzoekers in Nederland hebben er geen gebruik van kunnen maken.
- De integratie van de RDA (Research & Development aftrek) met de WBSO (Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk) mag er niet toe leiden dat Nederlandse familiebedrijven op achterstand gezet worden ten opzichte van grote (buitenlandse) bedrijven.
- De overheid moet zelf het goede voorbeeld geven door de 'innovatieve inkoop' in de komende jaren te verdubbelen.
- Onder meer industrie en bouwsector hebben behoefte aan proeftuinen. De overheid geeft regelvrije ruimte voor experimenten en stelt budget beschikbaar.
- De opstart van bedrijven die gelieerd zijn aan universiteiten, met name door afgestudeerden, moet gestimuleerd worden.

Belastingen

- Ondernemersfaciliteiten blijven onverkort beschikbaar voor startende ondernemers. Na een periode van vijf jaar worden deze meer in lijn gebracht met de belastingdruk voor werknemers, rekening houdend met de extra risico's van ondernemers.
- Ondernemersregelingen moeten regelmatig kritisch geëvalueerd worden op effectiviteit, perverse prikkels en onbedoelde neveneffecten.
- Het aantal uitzonderingen op belastingafdracht dient te worden verminderd. Het tarief van de vennootschapsbelasting kan dan vervolgens budgettair neutraal verlaagd worden.
- De belasting op vreemd en eigen vermogen moet meer gelijk worden getrokken.
- Ondernemers in (tijdelijke) moeilijkheden moeten de keus hebben om te kiezen voor een voorwaartse of een achterwaartse verliesverrekening. Dit is in het bijzonder belangrijk voor de landbouwsector.

19. Landbouw en visserij

Boeren, tuinders en vissers zetten zich er letterlijk dag en nacht voor in om voor iedereen voldoende, betaalbaar en veilig voedsel te produceren. En dat zo duurzaam mogelijk. Maar, zoals dat voor iedere ondernemer geldt, dat kan alleen als je voor dat eerlijke product ook een eerlijke prijs krijgt. *Fair trade* dus!

De vele gezinsbedrijven in de landbouw en visserij hebben het zwaar de laatste tijd. Consumenten en de grote supermarkten willen voor een dubbeltje op de eerste rang zitten. Ook Den Haag en Brussel helpen niet mee. Belastingen en iedere keer nieuwe, bureaucratische regels jagen de kostprijs op. Dat werkt dus niet. De gevolgen daarvan treffen niet alleen de boeren en tuinders zelf, maar het hele platteland. Dat gaat de SGP aan het hart.

Het raakt zelfs heel Nederland. Onze producten hebben een goede naam en gaan de hele wereld over. Als je van de export van agrarische producten de import aftrekt, hou je per jaar maar liefst 15 miljard euro over. Geen andere sector brengt zó veel geld in het laatje. De SGP is trots op onze landbouw.

Boeren, tuinders en vissers hebben een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat besef leeft breed in deze sectoren. Dieren verdienen goede zorg. Gewasbeschermingsmiddelen zijn nodig, maar schadelijke effecten moeten natuurlijk zoveel mogelijk beperkt worden. Je bent rentmeester of je bent het niet. Maar als je groen wil zijn, moet je niet rood staan. Zo eenvoudig is het. Dus moeten we zorgen dat de prijs omhoog gaat, kosten naar beneden en overbodige regels weg.

In ieder geval is een minister vóór landbouw en visserij nodig om dat voor elkaar te boksen.

Vóór boeren en tuinders

De inspanningen op het boeren erf moeten lonen. De onzekerheid over regelgeving moet weg. Dat kan alleen als alle betrokken partijen, de boeren en tuinders zelf, maar ook supermarkten en andere ketenpartijen, maatschappelijke organisaties en overheid (prijs)afspraken maken voor de korte en lange termijn. Met zo'n landbouwakkoord weet iedereen waar ie aan toe is. Samen met een vakbekwame 'eigen minister', biedt dat een stevige basis voor duurzaam landbouwbeleid.

Een eerlijke boterham

- De minister van Landbouw, visserij en natuurbeheer dient elk jaar minimaal een week de handen uit de mouwen steken op een boerderij, kotter of in de kassen.
- Het (Europese) mededingingsbeleid dient versoepeld te worden. De marktmacht van inkopers moet ingeperkt worden, zodat een groter deel van de marktprijs terecht komt bij de producenten.
- Fiscale voordelen voor land- en tuinbouwbedrijven, zoals de landbouwvrijstelling en een lagere energie- en omzetbelasting moeten blijven.
- De rode diesel moet terugkomen.
- Om gebruik van de brede weersverzekering te stimuleren, is vrijstelling van de assurantiebelasting nodig. Verder moeten bedrijven ruimte krijgen om verliezen verder achterwaarts te verrekenen.
- Jonge boeren hebben steun nodig, vooral degenen die een bedrijf hebben overgenomen. Stimuleringsregelingen dienen daarom overeind te blijven.
- De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) wentelt teveel kosten af op de sector. De keuringstarieven moeten omlaag.
- Internationale handelsafspraken moeten ruimte bieden voor bescherming van de hoge milieu- en dierenwelzijnsstandaard van de Europese landbouw. Nederlandse kippenhouders met een scharrelstal leggen het bijvoorbeeld af tegen Amerikaanse mega-legbatterijen. Kwetsbare landbouwsectoren moeten in ieder geval buiten handelsverdragen worden gehouden.
- Voor systemen waarin rechten de productie bepalen, moet worden uitgegaan van een einddatum. Dat drukt de prijs voor deze rechten en maakt fiscale afschrijving mogelijk.
- De regels voor langdurige pacht beschermen de pachter, maar maken deze pachtvorm buitengewoon onaantrekkelijk voor de verpachter. Om die reden worden er steeds meer

kortdurende pachtcontracten afgesloten. Die pacht prijzen rijzen echter de pan uit en zorgen voor het uitmergelen van akkers. De pachtwet moet op de schop, zodat pacht een goed financieringsinstrument voor duurzame landbouw blijft.

- Landbouwbedrijven verdienen meer steun bij het saneren van asbestdaken, bijvoorbeeld door een investeringsregeling voor daken met zonnepanelen.
- De overheid moet de helpende hand bieden bij de noodzakelijke herstructurering van de glastuinbouw.
- Noodweer kan grote gevolgen hebben voor het voortbestaan van agrarische bedrijven. De overheid moet, indien sprake is van grote onverzekerbare risico's, ruggensteun bieden.

Europa

- Nederland moet zich in Europa inzetten voor een gelijk speelveld tussen de Europese lidstaten.
- Zolang boeren en tuinders hun noodzakelijke investeringen om te kunnen blijven concurreren en vergroenen onvoldoende via de markt terug kunnen verdienen, moet het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid blijven. Inclusief 'directe inkomenssteun'.
- De 'vergroening' van het Europees landbouwbeleid is goed voor iedereen, maar moet wel behapbaar blijven. De rekening mag niet eenzijdig bij boeren neergelegd worden.
- Om grote schommelingen in landbouwprijzen en overschotten te voorkomen, kan regulering van markt en productie nodig zijn.
- Het zijn vooral boeren die het platteland 'beheren'. Europese subsidie voor plattelandsontwikkeling is nodig voor innovatie op het boeren erf.

Mest

- Uitmergeling van de bodem willen we niet. Bedrijven met hoge gewasopbrengsten verdienen meer ruimte om mest uit te rijden.
- Het nieuwe actieprogramma voor de Nitraatrichtlijn moet meer rekening houden met regionale verschillen: geen problemen maken die er niet zijn. Metingen van de waterkwaliteit gaan daarbij een belangrijke rol spelen.
- Om extra mest uit te kunnen blijven rijden boven de norm (derogatie), wordt deze mogelijkheid alleen voor grasland geboden, maar dan wel voor alle bedrijven met grasland.
- Meer organische stof is goed voor bodemvruchtbaarheid en bodemleven. Vaste, stapelbare mest moet (net als compost) een fosfaatvrije voet krijgen en het hele jaar door uitgereden kunnen worden. Ook weide- en akkervogels profiteren daarvan.
- Gebruiksnormen worden in ieder geval niet aangescherpt.
- Export van fosfaat naar landen met een fosfaattekort moet niet langer meetellen voor het fosfaatplafond.
- Het systeem van fosfaatrechten moet zo snel mogelijk op de helling. Daarvoor moet een datum worden vastgesteld. Zolang dat systeem nog bestaat, moeten de melkveehouders meer fosfaatruimte krijgen. Die ruimte is nodig om in ieder geval knelgevallen uit de brand te helpen.
- De eisen voor grondgebondenheid van melkveebedrijven dienen te worden versoepeld: bedrijven die mest afzetten op andermans grond in ruil voor ruwvoerproductie, moeten deze grond mee kunnen tellen voor het bepalen van de veebezetting.
- Er dient een tijdelijke regeling te komen waarbij productierechten vanuit de varkenshouderij kunnen worden overgeheveld naar de melkveehouderij. Zo krijgen de melkveehouders meer fosfaatruimte en is warme sanering van varkensbedrijven mogelijk.

Dieren en omgeving

Dieren behoren tot Gods schepping. We mogen ze gebruiken, maar niet misbruiken. Wie een dier alleen maar ziet als een productiemiddel waarmee geld te verdienen is, doet geen recht aan de eigen waarde van het dier. Daarom is de bescherming en het welzijn van dieren een verantwoordelijkheid voor ieder mens en ook van de overheid.

- Voor de ontwikkeling en uitrol van vernieuwende stalsystemen en technieken waarmee boeren en tuinders beter kunnen zorgen voor het milieu en hun vee, moet meer geld worden uitgetrokken.

- Regels die innovatieve, milieu- en diervriendelijke stalsystemen in de weg staan moeten worden aangepast.
- Een verbod op ‘megastallen’ klinkt sympathiek. Maar waar de grens getrokken moet worden, is arbitrair. En de winst van een verbod op megastallen voor dierenwelzijn en milieu is zo goed als nul. Dierenwelzijn hangt vooral af van de stalinrichting en het management door de veehouder. Er zijn voldoende instrumenten om ongewenste schaalvergroting te verhinderen.
- Het massaal doden van vee en vernietigen van alle vlees bij uitbraken van dierziekten mag nooit meer voorkomen. Nederland moet zich daarvoor inzetten in Brussel.
- Bij het vaststellen van een besmettelijke dierziekte zal de overheid direct volledige openheid geven over alle bevindingen van het laboratoriumonderzoek.
- Transporten van met name slachtvee over lange afstand moeten beperkt worden tot maximaal 500 kilometer of acht uur.
- Het gebruik van aardwarmte is goed voor een duurzame tuinbouw. De bestaande garantieregeling voor deze ‘geothermieprojecten’ moet daarom worden uitgebreid.
- Waar mogelijk moet gebruik van antibiotica beperkt worden. Veehouders en dierenartsen moeten wel tijdig effectieve antibiotica in kunnen zetten om onnodig dierenleed te voorkomen.
- Het verbod op het kappen van snabels wordt teruggedraaid. Veren pikken blijkt in de praktijk lastig te voorkomen.
- Gemeenten krijgen via de Omgevingswet meer ruimte om bij volksgezondheidsproblemen paal en perk te stellen aan de uitbreiding van veebedrijven. Bestaande regelgeving en meer innovatie zorgen voor minder emissie van ammoniak en fijn stof. Regulering van dieren aantallen door provincies is onwenselijk. De Wet dieren aantallen moet ingetrokken worden.
- Mogelijk dierenleed als gevolg van onbedwelmd slacht moet zoveel mogelijk voorkomen worden. Geen verbod, maar strenge regels en goede controle. Voor ‘koosjere’ slacht moet ruimte zijn en blijven.
- De Nederlandse Voedsel- en Waren Autoriteit (NVWA) moet voldoende capaciteit krijgen om onder meer mest- en vleesfraude op te sporen.
- Het aantal proefdieren moet omlaag. De veiligheid van mensen mag daar echter niet door in gevaar komen. Daarom moet geïnvesteerd worden in alternatieven en moet ook juridisch ruimte gegeven worden om die alternatieven toe te passen.

Gewasbescherming

- Geïntegreerde gewasbescherming, waarbij chemische middelen pas ingezet mogen worden als andere maatregelen onvoldoende werken, werkt goed. Dat moet ook vertaald worden in de regels die gelden voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen.
- Biologische gewasbeschermingsmiddelen moeten sneller toegelaten worden.
- Het palet aan gewasbeschermingsmiddelen moet voldoende breed zijn om gewassen, ook de kleine teelten, effectief te kunnen beschermen. Van minder effectieve middelen hebben boeren en tuinders meer nodig. Daar is het milieu niet mee gediend. Dat moeten we dus voorkomen.
- Als sluitstuk van geïntegreerde gewasbescherming moeten tuinders gewasbeschermingsmiddelen met neonicotinoïden kunnen blijven gebruiken. Zij zijn immers al verplicht om hun afvalwater te zuiveren.

Biotechnologie

- Het knutselen met de genen van dieren en het klonen ervan moet verboden blijven.
- Genetische manipulatie van planten door soortvreemde genen ‘in te bouwen’ dient verboden te worden. Het inbrengen van DNA van een verwant plantenras voor meer ziekteresistentie verdient ruimte.
- Het aloude kwekersrecht voldoet prima. Bedrijven mogen in geen geval patent krijgen op planteneigenschappen.

Visserij

De Gezondheidsraad adviseert iedereen om meer vis te eten. Want vis is gezond. Maar die vissen moeten natuurlijk wel eerst gevangen worden. Feit is dat het vissers door Brussel en Den Haag erg

lastig wordt gemaakt om dat lonend te kunnen doen. Denk aan de dwaze aanlandplicht voor ondermaatse vis en andere bijvangsten. Of een visverbod voor soorten die het goed doen of het inpikken van visgronden. En Nederlandse vissers die willen overstappen naar de duurzame pulskor worden door Brussel keihard tegengewerkt. Ook hangt de Brexit als een donkere wolk boven de Noordzee: mogen onze vissers straks nog wel in Britse wateren vissen? Vissers die de kost verdienen op de binnenwateren zitten min of meer in eenzelfde schuitje.

Vrije vaart

- De aanlandplicht is een onding en moet dus weg. Zo lang dat niet lukt, dienen de nationale mazen van dit Europese net zo wijd mogelijk gemaakt te worden.
- Europese regels, zoals over het aanlanden van vis, de pk's van kotters en de palingvisserij, moeten in héél Europa identiek worden toegepast en daadwerkelijk gehandhaafd.
- Nederland moet bij de onderhandelingen over de Brexit als een leeuw vechten voor de belangen van de Nederlandse visserij.
- Het Europese visserijbeleid moet op een andere leest geschoeid worden: landen zonder visserijvloot moeten niet langer meebeslissen. Regels voor de Noordzevisserij moeten bepaald worden door de groep landen rond de Noordzee. De SGP is dus voor een Vexit.
- Voor de 'kotter van de toekomst' en het Masterplan Duurzame Visserij dient geld gereserveerd te worden.
- De begrenzing van het aantal dagen dat kotters uit mogen varen, de zeedagenregeling, moet overboord worden gezet.
- Quota moeten meebewegen met de groei van visbestanden.
- Natuurbescherming is prima, maar er moet wel voldoende ruimte blijven voor visserij op de Noordzee en in de Waddenzee.
- Plaatsing van windparken in visrijke gebieden moet vermeden worden.
- Er dient een goede saneringsregeling te komen voor de IJsselmeervisserij. De visstand op het IJsselmeer moet beter gemeten worden en als bestanden het toelaten, moet visserij ook hier mogelijk blijven.
- Vissers moeten ruimte krijgen voor het vangen en 'gezond' verwerken van wolhandkrab in vervuilde binnenwateren.
- Palingquota zijn een goed alternatief voor de gesloten periode voor de palingvisserij.

Natuur

Natuur is overal, als je je ogen de kost geeft zelfs midden in de stad. De diversiteit van natuur en landschap is groot. Deze rijke (bio)diversiteit is door God in de schepping gelegd. Het maakt de natuur weerbaar en is prachtig om te zien en te bestuderen. Het beschermen hiervan is niet minder dan een opdracht, waaraan wij serieus invulling moeten geven.

Het zijn de provincies die een hoofdrol spelen in de uitvoering van het natuur- en landschapsbeleid. Den Haag moet de provincies in staat stellen om het beheer van de natuur op maat handen en voeten te geven.

- Euro's voor de natuur kun je maar één keer uitgeven. Laat dat zijn voor goed beheer van bestaande natuurgebieden, minder voor nieuwe.
- Als het even kan, moet beheer overgelaten worden aan boeren en andere grondeigenaren. Dat voorkomt dure opkoopprogramma's. Uiteraard moeten de contracten voor agrarisch en particulier natuurbeheer reëel en aantrekkelijk zijn.
- Net als bij de monumentenzorg, zou het goed zijn als het beheer van de natuur mede wordt gefinancierd door private partijen. Bijvoorbeeld door een fonds voor laagrentende en langlopende leningen.
- Goede landbouwgrond zet je niet onder water. Geen ontpoldering dus door nepnatuur aan te leggen, maar doe aan natuurherstel via buitendijkse maatregelen.
- Als het gaat om soortenbescherming verdienen gemeenten met een goed natuurplan ruimte. Burgers en bedrijven moeten hier snel en zonder veel discussie achter de tekentafel, kunnen bouwen.

- In het Natura 2000 beleid en bijbehorende Programmatiese Aanpak Stikstof moet niet elke vierkante meter natuur koste wat het kost beschermd worden. Het beschikbare budget moet en kan zo effectiever besteed worden.

Jacht

Nederland mag zich gelukkig prijzen met een goede en gevarieerde wildstand. Dat moeten we vooral zo zien te houden. Hazen, konijnen, fazanten, ganzen, eenden, vossen, zwijnen, reeën en ander wild horen in het Nederlandse landschap.

Maar omdat Nederland dichtbevolkt is en geen ongerept natuurgebied, is ingrijpen in de natuur onvermijdelijk. Bovendien geldt ook in de natuur: overdaad schaadt. Als er ergens teveel dieren komen, kan dat leiden tot voedseltekorten, gevaarlijke ziektes, schade en verkeersongelukken. Natuurbeheer door middel van jacht is daarom nodig, voor een gezond, min of meer natuurlijk evenwicht.

- Jagers die zich misdragen en stropers moeten hard aangepakt worden.
- Gelet op de vele ganzen in Nederland, dienen jagers tijdelijk een landelijke vrijstelling te krijgen om deze ganzen te bejagen. Boeren en tuinders moeten wel vergoeding voor gewasschade kunnen blijven krijgen.
- Jagers moeten voldoende mogelijkheden krijgen om op een goede manier te jagen, ook in de morgen- en avondschemer en met behulp van lokfluiten en -vogels.

20. Financiën

Na de ingrijpende maatregelen die in de afgelopen jaren zijn genomen is het Nederlandse huishoudboekje weer op orde. Vaak deden de ingrepen pijn, maar ze waren noodzakelijk. Met de herinnering aan de financiële crises nog in ons achterhoofd en de onzekerheden in de wereld, komt het nu aan op een gezond financieel beleid. De les van Jozef moet Nederland ter harte nemen: spaar in de vette jaren zodat je in de magere jaren terug kunt vallen op je reserves. Hard werken dus. En: werken moet lonen. Wezenlijk daarbij is een eerlijk en rechtvaardig belastingstelsel.

Overheidsfinanciën

De begroting lijkt op orde, maar juist nu moeten we extra waakzaam zijn. Willen we het huishoudboekje van de staat in de toekomst gezond houden, dan moeten we nieuwe uitgaven toetsen op vier punten. Wordt er onnodig veel uitgegeven? Waar vallen er gaten in de begroting? Gaan we opnieuw ongedekte cheques uitgeven? Zijn de lasten niet onnodig zwaar?

De staat moet dus vooral geen onnodig zware lasten op zich nemen. Integendeel. Willen we de staatsuitgaven kunnen beteugelen, dan hebben we een kleine(re), daadkrachtige overheid nodig die haar grenzen kent en zich richt op haar kerntaken. Minder regels, minder subsidies, minder bemoeienis. Als dat lukt, kan de financiële ruimte die overblijft gebruikt worden om de belastingdruk te verminderen.

- In vette jaren is het verstandig om te sparen voor de magere jaren. Uitgangspunt is het voorkomen van tekorten op de begroting, zodat de staatsschuld echt afgebouwd kan worden.
- Een efficiëntere overheid wil zeggen: snoeien in het woud van subsidies en regelingen.
- Nederland moet zo snel mogelijk voldoen aan de Europese begrotingsregels, zodat niet langer vanuit Brussel bezuinigingen, lastenverzwaringen en andere aanbevelingen opgelegd mogen worden.
- De begroting moet toekomstbestendiger worden gemaakt, met daarbij bijzondere aandacht voor oplopende zorgkosten.

Belastingen

Een rechtvaardig belastingstelsel staat of valt met de vraag: is datgene wat mensen van hun inkomen en vermogen af moeten dragen aan de staat eerlijk, ja of nee? Als het bestaansminimum niet langer beschermd wordt, is het antwoord klip en klaar 'nee'. In veel gevallen is het antwoord op die vraag natuurlijk subjectief, maar als iemand die met zijn werk een modaal inkomen verdient van iedere verdiende euro extra de helft moet afdragen, dan is dat onrechtvaardig.

Met name eenverdieners zijn in Nederland bar slecht af. In 2008 is begonnen met het zwaarder belasten van gezinnen waarvan maar één partner het geld verdient. Inmiddels komt het al voor dat bij exact hetzelfde gezinsinkomen, eenverdieners tot vijf keer meer belasting moeten betalen dan tweeverdieners. Dat bedrag kan oplopen tot maar liefst 10.000 euro per jaar.

Deze oneerlijke fiscale discriminatie treft overigens ook huishoudens waarbij een van de partners niet eens de keus heeft om te gaan werken. Denk aan eenverdieners met een chronisch zieke of gehandicapte partner, of als een van de partners al lang zonder werk zit of studeert of met pensioen is gegaan of de zorg op zich neemt voor een ziek kind. Heel wrang! Om deze redenen moet de fiscus weer uitgaan van de draagkracht van het gezin. Dat is wel zo eerlijk.

Werken moet weer gaan lonen. En het belastingstelsel kan eenvoudiger.

- De lasten op arbeid worden verlaagd door het introduceren van één laag, uniform basistarief en een toptarief: de zogenoemde sociale vlaktaks.
- Het belastingstelsel moet weer gezinsvriendelijk worden. Gezinsdraagkracht wordt uitgangspunt van het belastingstelsel: gewoon beide inkomens bij elkaar optellen en delen door twee (splitsingsstelsel). Zowel het aantal volwassenen als het aantal kinderen weegt

mee. Het aantal volwassenen wordt meegenomen via een draagkrachtkorting en het aantal kinderen via de 'kindregelingen'.

- Bij het bepalen van toeslagen wordt het netto besteedbaar inkomen uitgangspunt. Op deze manier wordt eventuele hoge belastingdruk meegenomen.
- Voor tweeverdieners moet de kinderopvangtoeslag en de inkomensafhankelijke combinatiekorting worden beperkt. Daar staat een hogere kinderbijslag en draagkrachtkorting tegenover.
- Private partijen worden meer bij goede doelen betrokken. De fiscale giftenaftrek is een belangrijk instrument voor het stimuleren van geefgedrag. De giftenaftrek wordt verhoogd door een vermenigvuldigingsfactor van respectievelijk 1,25 voor particulieren en 1,5 voor bedrijven. Deze multiplier geldt voor giften aan noodhulp, ontwikkelingshulp en kerken.
- Expats die in Nederland werken en belastingplichtig zijn moeten geen loonsubsidie meer krijgen als niet duidelijk is dat zij specifieke benodigde expertise inbrengen.
- Bij een inkomen boven de Balkenende-norm dient hun belastingvoordeel te vervallen.
- Het Centraal Planbureau moet mantelzorg en vrijwilligerswerk niet langer slechts als vrijetijdsbesteding behandelen, maar positief waarderen in de doorrekeningen.
- De vermogensrendementsheffing (box 3) wordt gebaseerd op daadwerkelijk behaald rendement. Daarnaast wordt het heffingsvrij vermogen verhoogd.

Belastingontduiking

Belastingontduiking is onaanvaardbaar. Niet alleen de staat wordt op die manier benadeeld, maar ook andere belastingbetalers. Het mag gewoon niet. Punt. Dan is er ook nog belastingontwijking. Feitelijk is het niet illegaal, maar moreel gezien kan er zeker een grens worden overschreden. Iedereen moet een eerlijk deel aan belasting betalen, ook bedrijven. Gebeurt dat niet, dan wordt het draagvlak voor belastingen uitgehold.

- Belastingheffing vindt plaats waar kosten en winst worden gerealiseerd. Ondernemers die via allerlei fiscale constructies de opbrengst en winst zodanig verschuiven dat er uiteindelijk geen belasting meer hoeft te worden betaald, moeten worden tegengehouden.
- Een nationale aanpak van dit soort praktijken werkt slecht. Daarom dient Nederland zich in te spannen voor een brede, internationale aanpak van deze misstanden, zoals via de EU en de OESO.
- Belangrijke randvoorwaarden: individuele lidstaten blijven gaan over hun eigen belastingtarieven, en de plannen mogen niet leiden tot een verhoging van ondernemerslasten of oneerlijke concurrentie.

Keuzes in kaart

Overall in het verkiezingsprogramma zijn voorstellen met financiële gevolgen te vinden. Deze worden doorgerekend door het Centraal Planbureau. De resultaten van de doorrekening kunt u ter zijner tijd vinden in een apart document. Bij het maken van afwegingen is de onderstaande lijst met uitgangspunten bepalend geweest, waarbij geldt dat de lijst niet limitatief is en de volgorde geen gewicht aanneemt.

1. Er moet met name meer geïnvesteerd worden in en dus geld komen voor defensie, veiligheid, onderwijs, gezinnen met kinderen en zorg.
2. Er vindt een herwaardering plaats van onbetaalde arbeid. De kloof tussen een- en tweeverdieners wordt gedicht.
3. Om de werkgelegenheid te stimuleren moeten de lasten op arbeid omlaag.
4. De koopkracht moet evenwichtig verdeeld zijn tussen rijk en arm, oud en jong.
5. Om de werkgelegenheid en de economische groei te stimuleren moeten de lasten voor ondernemers omlaag.
6. Lagere lasten worden idealiter bereikt door echte lastenverlichting, maar mogen ook gefinancierd worden door lastenverschuiving. Lastenverschuiving kan onder andere door ongewenste zaken als niet duurzaam gedrag te bejagen.
7. Het plaatje moet financieel degelijk zijn, ofwel zonder tekorten en met afbouw van de staatsschuld.

21. Wonen

De woningmarkt is in de afgelopen jaren grondig ‘verbouwd’. Die verbouwingen waren hard nodig, zowel in de sector huren als kopen. Het uitgangspunt blijft dat eigenwoningbezit wordt bevorderd. De sociale huursector dient zich te richten op lagere (midden)inkomens.

Daarnaast zijn er diverse maatregelen genomen om te bevorderen dat sociale huurwoningen zoveel mogelijk bewoond worden door huurders waarvan het inkomen passend is bij die woningen. Onnodig beroep op de huurtoeslag kan hierdoor worden voorkomen.

Het is nú belangrijk dat het vertrouwen in de woningmarkt voorlopig niet wordt geschaad door een opeenstapeling van weer nieuwe maatregelen. Het is de komende jaren nu vooral aan gemeenten, corporaties en andere investeerders om te zoeken naar passende oplossingen, rekening houdend met het feit dat de woningmarkt per regio verschilt.

Eigen huis

- De normen voor hypotheekverstrekking en de toegang tot de sociale huursector worden op elkaar afgestemd om te voorkomen dat woningzoekenden tussen wal en schip raken.
- In de berekening van de financieringsruimte voor hypotheekleningen moet rekening worden gehouden met een gematigd uitgavenpatroon dat recht doet aan de persoonlijke omstandigheden, zodat financiering met name voor starters niet onnodig beperkt wordt.
- Het aandeel van het tweede inkomen wordt niet verhoogd.
- Pensioenopbouw, aflossing hypotheekleningen en zorg dienen ‘gekoppeld’ te worden, bijvoorbeeld doordat een deel van de pensioenopbouw gebruikt mag worden voor aflossing van de hypotheek.
- Hypotheekverstrekkers moeten ervoor zorgen dat hypotheekleningen op redelijke wijze kunnen worden overgesloten.
- De mogelijkheid om belastingvrij te kunnen helpen bij de aanschaf van een woning of aflossing van de hypotheek dient zich te beperken tot familierelaties.
- Hypotheekverstrekkers moeten ervoor zorgen dat starters gebruik kunnen maken van de mogelijkheid om de aflossing van hun hypotheekschulden over een langere periode uit te smeren.
- Ook kan gebruik gemaakt worden van de mogelijkheid om hypotheekleningen gedeeltelijk af te lossen. Met deze keuzes kunnen de maandlasten beperkt worden. De hypotheekrenteaf trek blijft wel gebaseerd op de veronderstelling dat hypotheekleningen in dertig jaar volledig worden afgelost.
- Het maximumpercentage van de hypothecaire lening in relatie tot de waarde van het onderpand (het zogeheten Loan To Value) wordt in de komende kabinetsperiode niet verder verlaagd.
- De grens voor Nationale hypotheekgarantie (NHG) blijft op het bedrag van 245.000 euro.
- Banken moeten eerder hypotheekleningen verstrekken aan mensen met een tijdelijk contract.

Huren

- Het bouwen van huurwoningen voor de middeninkomens verdient extra aandacht. Met name particuliere investeerders moeten hiertoe extra gestimuleerd worden.
- Wanneer het inkomen veel hoger wordt dan voor toegang tot de sociale huursector toegestaan is, kan een extra huurverhoging opgelegd worden.
- Om te voorkomen dat de beschikbaarheid van sociale huurwoningen verder onder druk komt te staan, moet het mogelijk zijn om houders van een verblijfsvergunning - voor zover passend bij hun situatie - te huisvesten in onzelfstandige woonruimten.
- De toegang tot de sociale huursector en het recht op huurtoeslag wordt bepaald op basis van het besteedbaar inkomen, niet het bruto-inkomen. Hierdoor wordt voorkomen dat verschillen in belastingdruk tot onrechtvaardige resultaten leiden.

22. Ruimte

Nederland is dichtbevolkt. Op één vierkante kilometer wonen gemiddeld 500 mensen, staan 225 huizen, 8 bedrijfsgebouwen, 4 winkels en er ligt 4 kilometer openbare weg. Dat is dus passen en meten voor Rijk, provincies en gemeenten.

‘Den Haag’ heeft de neiging om de regie over de ruimte naar zich toe te trekken. Dat is geen goede ontwikkeling, omdat de ruimtelijke ordening bij uitstek een taak is voor provincies en gemeenten. Het motto ‘decentraal wat kan, centraal wat moet’ moet leidend zijn en blijven. Dus: geen inperking van de vrijheden van de regionale en lokale overheden.

Het inrichten van de spaarzame ruimte in Nederland verloopt het best als de overheden een open houding aannemen richting burgers en bedrijven met bouwplannen. Samen aan tafel is beter dan dicteren, zeker als dat regels zijn die onnodig zijn en bouwers en bewoners op enorme kosten jagen.

Bouwen

- Gemeenten moeten, binnen randvoorwaarden uiteraard, ervoor kunnen zorgen dat aan de behoefte van de ‘eigen’ burgers en bedrijven voldaan kan worden.
- Onteigeningsprocedures mogen niet versoepeld worden.
- De huidige taken van gemeenten op het gebied van ruimte en milieu moeten zoveel mogelijk bij de gemeente blijven.
- Samenwerking in regionale omgevingsdiensten dient van onderop vormgegeven te worden.
- Het basistakenpakket voor deze diensten moet beperkt blijven.
- De overheid moet niet alleen zorgen voor ‘ontslakken’ van gebiedsontwikkeling, maar ook voor versnelling van kleine, reguliere bouwprojecten.
- Wie een aanvraag doet voor wijziging van een bestemmingsplan of een omgevingsvergunning, is verplicht om eerst allerlei onderzoek te (laten) doen. Dat kan minder, met name wat betreft flora, fauna en archeologie.
- In het buitengebied moet meer ruimte komen voor het bouwen van een schuurtje of een uitbouw aan het huis zonder vergunning.
- De overheid moet zogenaamde schaduw schade (die ontstaat door toekomstplannen die nog niet uitgevoerd zijn) zoveel mogelijk beperken, bijvoorbeeld door zich garant te stellen voor de woningwaarde in het ‘getroffen’ gebied.
- Om verpaupering in de stad of op het platteland door leegstand te voorkomen, moet de overheid herbestemming of sloop faciliteren.
- Kantoorpanden kunnen benut worden voor het huisvesten van studenten of van mensen die pas een verblijfsvergunning hebben gekregen.

Omgevingswet

- De Omgevingswet mag geen vrijbrief zijn voor centrale overheden om lokaal beleid te dicteren.
- De Omgevingswet moet benut worden om versnippering van besluitvorming te voorkomen, stroperige procedures aan te pakken en regelgeving beter inzichtelijk te maken. Dat kan alleen slagen wanneer overheden achter het loket mee veranderen.
- De Omgevingswet moet onze leefomgeving en gezondheid blijven beschermen en het werken aan maatschappelijke opgaven, zoals het voorkomen van wateroverlast, faciliteren en stimuleren.
- Belangrijke normen en regels horen in de Omgevingswet zélf opgenomen te worden, niet in een algemene maatregel van bestuur.
- Plattelandswoningen moeten kunnen worden gesplitst.

23. Water

Nederland ligt voor een belangrijk gedeelte onder de zeespiegel. Dan is het geen geruststellende gedachte dat de zeespiegel stukje bij beetje stijgt. Rivieren moeten steeds meer water verstouwen. Veengronden klinken in. Dijken verzakken. Hoosbuien zorgen voor onderstromende kelders en akkers. En zout water rukt op.

De strijd tegen het wassende water en de zorg voor voldoende zoet water ligt in Nederland voor een groot deel in handen van onze unieke waterschappen en Rijkswaterstaat. Zij staan voor twee opgaven. Een: de achterstanden bij het onderhoud van dijken, dammen, duinen en andere waterkeringen wegwerken. Twee: aan de slag om de nieuwe, veilige deltanormen te halen. Maar zonder financiële middelen kan ook de beste dijk- en watergraaf niets beginnen.

- Waterschappen hebben door de eeuwen heen hun grote waarde bewezen. Tornen aan de zelfstandige, bestuurlijke positie van ervaren waterschappen is uiterst onverstandig.
- De SGP wil handhaving van de geborgde zetels voor onder meer boeren en natuurorganisaties. Zij hebben groot belang bij goed waterbeleid, kennis van zaken en verdienen daarom een eigen stem in het waterschapsbestuur.
- Bij nieuwe bouw- en bestemmingsplannen moet meer rekening gehouden worden met waterveiligheid. Waterschappen moeten effectief op kunnen treden tegen 'onveilige' plannen: de watertoets mag niet langer een vrijblijvend advies zijn.
- Met name West-Nederland wordt bedreigd door verzilting. Het bestrijden en voorkomen daarvan verdient meer aandacht. Het alternatieve plan om in de Nieuwe Waterweg sluizen aan te leggen (plan Spaargaren) moet serieus worden bekeken.
- Waar mogelijk worden waterveiligheidsprojecten gecombineerd met natuurontwikkeling en andere opgaven. Maar dat mag niet ten koste gaan van het Deltafonds. Bescherming tegen het water is topprioriteit. Veiligheid voorop dus!
- Als gevolg van wisselende grondwaterstanden treedt er paalrot op bij woningen in gebieden met een hoge grondwaterstand. Particuliere woningeigenaren hebben hierop geen invloed maar ondervinden wel de financiële gevolgen. Deze worden niet gecompenseerd, omdat waterschappen en gemeenten naar elkaar wijzen. Daarom moet er duidelijkheid komen over welke instantie verantwoordelijk is voor de grondwaterstand in een bepaald gebied, dan wel dat een gedeelde verantwoordelijkheid ook leidt tot een gedeelde plicht tot financiële tegemoetkoming of compensatie.
- De overheid moet stimuleren dat bij nieuwbouw het zelf gebruiken van hemelwater in huis uitgangspunt is. Bij bestaande bouw wordt gestimuleerd hemelwater op eigen terrein op te vangen. Daarbij moet vooral gedacht worden aan gebruik als spoel-, douche- en waswater, vanwege de volksgezondheid niet aan drinkwater.

24. Verkeer en vervoer

Een Nederlander reist per dag gemiddeld 30 kilometer en heeft daar ongeveer een uur voor nodig. We reizen veel en ver. Vooral met de auto. Maar ook met het ov of op de fiets. Zonder mobiliteit zijn we nergens.

De toenemende mobiliteit moet uiteraard in goede banen worden geleid. Zo niet, dan lopen we vast. Letterlijk en figuurlijk. Files en vertragingen zijn aan de orde van de dag. Dat zorgt niet alleen voor veel ergernis, maar schaadt ook de economie. En ronduit verontrustend is dat het aantal doden en gewonden dat valt in het verkeer schrikbarend hoog blijft.

Schadelijk blijft wat er uit de uitlaat van auto's, brommers en andere voertuigen komt. Mooie praatjes kunnen niet verhullen dat de uitstoot van roet en andere giftige stoffen nog steeds te hoog is. Het is daarom zaak te blijven investeren in schone mobiliteit en doorstroming van het verkeer, maar dan wel zódanig, dat dit leidt tot meer veiligheid, schonere lucht, lager brandstofverbruik en minder overlast.

Wegverkeer

- Knelpunten in het verkeer kunnen alleen worden opgelost als het infrastructuurfonds voldoende geld bevat. Hiervoor is verlenging van de looptijd van het Infrastructuurfonds nodig (tot 2030).
- Voor- en medefinanciering door gemeenten en provincies dient beter benut te worden.
- Nederland is groter dan de Randstad. Met andere woorden: geld is evenzeer nodig in Noord-Nederland en provincies als Zeeland, Gelderland en Overijssel.
- De doorstroming op onder meer de A20 tussen Rotterdam en Gouda en bij het knooppunt A1/A30 bij Barneveld moet met voorrang verbeterd worden. Dat geldt ook voor onveilige en drukke N-wegen, zoals de N59 (Goeree-Overflakkee), de N36 en de N50 (Overijssel).
- Er moet een onderzoek komen naar de mogelijkheid om de A30 in zuidelijke richting over/onder de Rijn door te trekken naar de A15, dan wel andere varianten voor een oeververbinding. Die is nodig om het groeiende verkeersprobleem in de regio Betuwe/Gelderse Vallei/Zuidoost Utrecht op te lossen.
- Op de A15 in de Betuwe botsen auto's te vaak, letterlijk, op onverwachtse files. Hier moeten een filedetectiesysteem en matrixborden komen.
- Aanleg van de A4-zuid kan een belangrijke bijdrage leveren aan minder files op de snelwegen rond Rotterdam.
- Verhoging van de maximumsnelheid mag geen afbreuk doen aan verkeersveiligheid, een leefbare woonomgeving, luchtkwaliteit en de ontwikkelruimte voor de landbouw. Op rustige trajecten en in de nacht is 130 km/uur vaak geen probleem. Anders is dat overdag, met name in de Randstad en op drukke trajecten. Daar moeten op z'n minst de matrixborden vaker oplichten: snel waar het kan, langzamer waar het moet.
- Een van de manieren om de filedruk te beperken en autogebruik te ontmoedigen is een goed werkend en betaalbaar systeem waarbij de veel-rijder meer betaalt dan de minder-rijder.
- Zo'n systeem moet zorgvuldig opgebouwd worden, te beginnen met proefprojecten met een beperkte groep (vracht)autorijders.
- Schonere vormen van vervoer zijn van harte welkom en de overheid kan daar een handje bij helpen. Denk aan elektrisch rijden en rijden op aardgas, waterstof, groen gas of een (andere) duurzame biobrandstof.
- Er moet extra geld worden uitgetrokken voor proefprojecten met synthetische, niet fossiele brandstoffen en voor proeven waarbij lokale groene stroom gebruikt wordt voor het opladen van elektrische auto's.
- Veel Polen en Bulgaren die in Nederland wonen en werken, rijden rond in een auto met buitenlands kenteken en ontlopen zo onze wegenbelasting. Zij moeten via een vignet ook een duit in het zakje gaan doen.
- Wie meer dan eens een ernstige en gevaarlijke verkeersovertreding begaat, zal de gevolgen daarvan eerder en harder moeten voelen. Roekeloze rijders die een ongeval veroorzaken, mogen niet langer weggelaten worden met een taakstraf.
- In het verkeer geldt: geen alcohol en geen drugs! Het alcoholslotprogramma houdt drankrijders uit de auto en moet daarom doorgezet worden.

- Grove (snelheids)overtredingen moeten harder worden aangepakt. Boetes voor kleine overtredingen kunnen omlaag.

Vrachtverkeer

- Bij binnenlandse transporten moet oneerlijke concurrentie met goedkope buitenlandse vrachtwagenchauffeurs voorkomen worden. De zogenaamde cabotage-regels die hiervoor gelden, zijn echter onduidelijk en worden onvoldoende gehandhaafd. Dat moet dus anders.
- Verschillende Europese landen, waaronder Duitsland, laten nog geen lange, milieuvriendelijke vrachtwagens, de zogenaamde ecocombi's, toe. Nederland moet proberen deze grenzen open te krijgen.
- Vrachtwagenchauffeurs krijgen bij overtreding van Europese regels in Letland hooguit enkele honderden euro's boete, in Frankrijk wel 30.000 euro. Nederland moet zich inzetten voor betere afstemming van regelgeving en handhaving daarvan.
- In verschillende Europese landen rijdt er geen vrachtverkeer op zondag. Dat willen we in Nederland ook!

Spoorvervoer

- De Betuwelijn en Fyra hebben ons miljarden gekost. De opbrengst valt, zacht gezegd, echter behoorlijk tegen. Terughoudendheid bij grote projecten is daarom geraden.
- Het Rijk moet voldoende investeren in het regionale OV. Een plaats als Staphorst ligt langs het spoor en verdient een station. De enkele spoorlijn tussen Amersfoort en Ede moet aangepast worden, zodat treinen elk kwartier kunnen rijden.
- Meer inzet van het Rijk en andere overheden is nodig voor een goede overstap van auto, bus en fiets op de trein. Meer transferia dus en meer ruimte voor het parkeren van auto's en het stallen van fietsen.
- De Nederlandse Spoorwegen (NS) en ProRail zijn op afstand van de overheid gezet. Dat ontspoord geregeld. Het Rijk dient daarom meer zeggenschap te krijgen, maar niet door overhaaste stappen die de bedrijfsvoering (opnieuw) lamleggen.
- Het treinverkeer over het hoofdrailnet moet in handen van de NS blijven. Regionale spoorlijnen staan open voor andere spoorbedrijven.
- Veerdiensten verdienen steun. Ze voorkomen jaarlijks honderden miljoenen 'omrijkilometers'. Als provincies onvoldoende steun geven, zijn nationale afspraken nodig.

Luchtvaart

- Schiphol loopt tegen haar grenzen aan. Verplaatsing van vluchten naar regionale luchthavens ligt daarom voor de hand.
- Bij voldoende perspectief is uitbreiding van de luchthaven bij Lelystad wenselijk.
- Vliegreizen zorgen voor veel milieuvervuiling. Nederland dient zich in internationaal verband sterk te maken voor een accijns op kerosine.
- Zolang dit niet geregeld is, moet er een nationale vliegbelasting komen.

Fiets

- Het Rijk moet, samen met andere overheden, werk maken van meer fietspaden, regionale snelfietsroutes.
- Er moeten meer faciliteiten komen voor het opladen en gebruik van elektrische fietsen
- Waar dat maar enigszins mogelijk is moeten fiets- en autoverkeer worden ontvlecht.

Binnenvaart

- Vervoer over water is relatief goedkoop en schoon, zeker in een land dat doorsneden wordt door talloze waterwegen. Dat pleit ervoor om meer containers over water te transporteren, en minder over de weg.
- Nieuwe radarsystemen nemen schippers veel werk uit handen. De bemanningsregels houden daar nog geen rekening mee en moeten daarom aangepast worden.
- Er zijn nog veel knelpunten in het vaarwegennet en er is veel achterstallig onderhoud. Dat geldt ook voor de kleinere vaarwegen, de haarvaten van het transport over water. Om dat noodzakelijke werk te kunnen doen, moet er voldoende geld voor worden gereserveerd.

- Het Rijk moet in samenwerking met gemeenten zorgen voor voldoende laad- en loskades.
- Er is extra geld nodig voor innovatie in de binnenvaart. Voorbeelden: projecten rond de aansluiting van spoor- en wegvervoer op binnenvaart ('modal shift'), het real-time meten van de diepte van vaarwegen en emissiereductie.
- Binnenvaartschippers moeten ruimte krijgen om de uitstoot van schadelijke stoffen door motoren te beperken door andere maatregelen dan alleen de vervanging van motoren.
- Het mededingingsbeleid moet schippers meer ruimte geven voor samenwerking met elkaar om zo een vuist te kunnen maken richting verladers.

25. Milieu

Gods schepping is het waard om zuinig op te zijn. Als rentmeesters dienen we daar zorgvuldig mee om te gaan. Hier ligt -letterlijk en figuurlijk- een schone opgave voor ons allemaal. De zorg voor het goed omgaan met schaarse grondstoffen, energie, zuiver water, een gezonde lucht en een schone, vruchtbare bodem is allereerst een verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven.

Dat neemt niet weg dat óók de overheid een taak heeft bij het voorkomen van verontreiniging en uitputting. Dat kan bijvoorbeeld door goed gedrag te stimuleren en zelf het goede voorbeeld te geven. En door uit te gaan van het alleszins redelijke en eerlijke principe: de vervuiler betaalt.

Emissies

- Om CO₂-emissie zwaarder te belasten dient het Europese CO₂-emissiehandelssysteem aangescherpt te worden. Een bodemprijs is nodig, zodat bedrijven daadwerkelijk gestimuleerd worden om energie te besparen en CO₂-emissie te beperken. Nederland moet inzetten op het beter functioneren van het emissiehandelssysteem.
- Bij het handhaven van de emissie-eisen die gesteld worden aan de uitstoot van schadelijke stoffen bij auto's, moet de praktijkemissie leidend zijn.
- Nederland zet in Brussel in op verdere aanscherping van de emissie-eisen voor nieuwe auto's.
- Er dient een stimuleringsregeling te komen voor het vervangen van tweetakt scooters en bromfietsen door een elektrische variant.
- De aanpak van fijnstof dient in evenredigheid gericht te worden op alle relevante bronnen (zoals verkeer, industrie, veehouderij en particuliere houtkachels) en daarnaast dient nader onderzoek gedaan te worden naar de herkomst van ultrafijnstof en de mate waarin ultrafijnstof al dan niet meer of minder gezondheidseffecten heeft dan fijnstof PM 2.5 en PM 10.

Groene producten

- Het zou goed zijn als de overheid in haar inkoopbeleid kiest voor 'groene' producten. Zo geeft zij zélf het goede voorbeeld.
- Het aandeel innovatieve en duurzame producten en diensten moet omhoog.

Vuurwerk

- Vuurwerk zorgt voor veel schade, slachtoffers, luchtvervuiling en andere overlast. Daar moeten we van af, wat eenvoudig kan door onder meer een verbod op (zwaar) consumentenvuurwerk, het aanwijzen van afsteeklocaties en/of een heffing op vuurwerk.

Geluid en straling

- In vergelijking met andere Europese landen zijn de geluidsregels voor windmolens in Nederland erg ruim. Aanscherping is nodig.
- Klachten over de gevolgen van elektromagnetische straling voor de gezondheid nemen toe. De overheid neemt deze signalen serieus en neemt, indien nodig, maatregelen.
- Plaatsing van zend- en hoogspanningsmasten in of nabij bewoond gebied wordt vermeden.
- Het programma om woningen te slopen onder of nabij hoogspanningsmasten dient adequaat en rechtvaardig uitgevoerd te worden.

Water

- Verbetering van de waterkwaliteit is bepaald geen overbodige luxe. Veel winst is er te behalen als in het mestbeleid per regio bekeken wordt wat nodig is en dat waterschappen daarbij betrokken worden. Daarbij moet meer gemeten worden.
- Microplastics en de resten van medicijnen in het afvalwater van ziekenhuizen, verzorgingstehuizen en huishoudens geven waterschappen veel werk. Dit moet bij de bron aangepakt worden.
- Door voorschriften en bijdragen vanuit de geneesmiddelenindustrie moet zuivering van afvalwater gestimuleerd worden.

Afval

Een Nederlander gooit ieder jaar ongeveer 235 kilo restafval weg. Helaas zit daar nog veel blik, plastic en papier tussen, allemaal materiaal dat opnieuw gebruikt kan worden. Met elkaar kunnen we ervoor zorgen dat deze afvalberg zo klein mogelijk wordt. Dat kan heel goed door hergebruik van 'afval' en afgedankte apparaten zoveel mogelijk te stimuleren.

- Een stevige verpakkingenbelasting is nodig om onnodig gebruik van verpakkingsmateriaal drastisch omlaag te brengen.
- Met gemeenten worden afspraken gemaakt over het invoeren van het zogenoemde diftar-systeem: wie minder restafval weggooit, hoeft ook minder te betalen. Dat stimuleert huishoudens en bedrijven om minder afval te produceren en het afval beter te scheiden. Door het hanteren van een vrijstelling per persoon kan onevenredige belasting van grotere gezinnen voorkomen worden.
- De inzameling van afval wordt geoptimaliseerd door meer gebruik te maken van nascheiding bij opgehaald restafval en 'omgekeerd inzamelen'. Bij omgekeerd inzamelen wordt alleen het gescheiden afval thuis opgehaald. Het restafval moet, indien mogelijk, door de mensen zelf naar containers in de buurt, bijvoorbeeld bij winkelcentra, worden gebracht.
- Statiegeld stimuleert recycling en voorkomt zwerfvuil. Laat het statiegeld daarom gewoon blijven bestaan.
- Bij innovatieve verwerking van afvalwater en andere reststoffen worden waardevolle grondstoffen geproduceerd. Deze stoffen moeten niet langer onder de afvalregelgeving vallen.

26. Energie

Energie die je niet gebruikt, hoef je ook niet op te wekken. Energiebesparing tikt daarom aan: minder fossiele brandstoffen met alle problemen van dien en minder gas uit Groningen. De SGP zet energiebesparing daarom op één!

Als rentmeester moeten we zorgvuldig om gaan met grondstoffenvoorraden, energiebronnen en met de natuur. De CO₂-uitstoot door autoritten, gasketels en fabrieken heeft invloed op het klimaat. Over de mate waarin en de gevolgen op de lange(re) termijn valt te discussiëren. Alleen al uit voorzorg is het wijs om de mogelijke consequenties serieus te nemen.

Er is nog een andere reden om zuinig te zijn met energie. Voor veel van de door ons gebruikte energie zijn we afhankelijk van andere landen, dikwijls ver weg. Iedereen weet dat dat landen en gebieden zijn waar niet alleen veel spanningen zijn, maar die ook nog eens geregeerd worden door personen en families waar een luchtje aan zit en soms ronduit gevaarlijk zijn. Nadeel is natuurlijk ook dat we zo de kas spekken van buitenlandse oliesjeiks en gasbaronnen.

Hierdoor zijn we kwetsbaar geworden en dat wordt nog eens versterkt door de noodzakelijke beperking van de aardgaswinning in Groningen. De aardbevingsdreiging daar moet immers omlaag om de Groningers te beschermen tegen nóg meer aardbevingen. Die kwetsbaarheid moeten we niet willen, zeker niet tegen de achtergrond van de wetenschap dat steeds meer ontwikkelingslanden in toenemende mate een beroep gaan doen op de toch al spaarzame grondstoffen en energiebronnen.

De praktijk leert dat fossiele energie nog te goedkoop is om een serieuze prikkel voor besparing en verduurzaming te zijn. Dat moet veranderen, zeker als je op de lange duur af wilt van het gebruik van vervuilende, beperkt beschikbare fossiele brandstoffen. Daarom zal er een omschakeling moeten plaatsvinden en dat kan alleen als we bereid zijn om te investeren en te innoveren.

Het huidige beleid kijkt vooral naar het halen van de doelstelling van 14% duurzame energie in 2020. Dat is eenzijdig en leidt tot kortzichtigheid. Het gaat om een zo duurzaam mogelijke energievoorziening op langere termijn, mits voldoende betrouwbaar en economisch haalbaar. Nu worden miljarden euro's uitgetrokken voor het subsidiëren van bestaande technieken zoals windmolenparken. Dat staat in schril contrast met het budget voor innovatie en energiebesparing. Te veel geld gaat naar de korte termijn, te weinig naar oplossingen voor de lange termijn. Beter koersen op het lange termijn doel voorkomt ook zwalkend beleid. Daar hebben bedrijven schoon genoeg van.

De Bijbelse opdracht tot goed rentmeesterschap impliceert een duurzame energievoorziening. De Nederlandse regering moet daarom een stevig beleid neerzetten, dat recht doet aan de urgentie en het belang van deze opdracht. Met een duidelijk en consequent pad om 14% procent duurzame energie in 2020 te halen, met 100% duurzame energie in 2050 als einddoel.

Energiebesparing

Goed rentmeesterschap begint met het besparen van energie. Daar kan nog veel meer aan worden gedaan. Energie die je bespaart hoeft niet te worden opgewekt, zo eenvoudig is dat. Het inperken van de miljarden kuubs gas die in de winter gebruikt worden voor verwarming van gebouwen verdient daarbij de hoogste prioriteit: het is snel terugverdiend en ontlast Groningen.

- Samen met woningcorporaties moeten huizen en bedrijfspanden zuiniger gemaakt worden. Ook in de industrie- en transportsector kunnen en moeten slagen gemaakt worden.
- De regelgeving moet commerciële verhuurders stimuleren om ook energiebesparende maatregelen te treffen in onzelfstandige woonruimte, zoals studentenkamers.
- De overheid moet investeren in een tenderregeling voor grootschalige besparingsprojecten.
- De leningsvoorwaarden van energiebesparingsfondsen moeten versoepeld worden.
- De Stimuleringsregeling energieprestatie huursector moet verlengd en verruimd worden.
- Er moeten hypotheekvormen komen die energiebesparing stimuleren, grootschalige 'nul op de meter'-projecten en lease- en leenregelingen voor inzet van duurzame installaties, zoals warmtepompen.

- Aanleg van warmte/koude-netten kan een goede aanvulling zijn op verduurzaming van gebouwen in stadswijken.
- Evenals bij het gasnet, gaat iedereen meebetalen aan de aanleg van grootschalige warmtenetten. Er komt geen aansluitplicht.
- Het huidige ondersteuningsprogramma Energie van gemeenten wordt opgeplust.
- Er komen lokale energiecoöperaties. Het Rijk geeft daarbij een zetje door geld uit te trekken voor het opstarten van deze coöperaties.
- De bekostigingsstructuur voor schoolgebouwen moet investeringen in energiebesparing stimuleren.
- Er komt een belasting op het grootschalig lozen van restwarmte.
- Het investeren in energiebesparende maatregelen wordt aantrekkelijker gemaakt. Bijvoorbeeld door te zorgen voor meer laagrentende leningen.
- Wat ook helpt: kopers die binnen een jaar aantoonbaar en aanmerkelijk investeren in energiebesparende maatregelen moeten overdrachtsbelasting terug kunnen vorderen.

Sturing

Energiepolitiek is een zaak van alle overheden en vele marktpartijen en de burgers. Complex dus.

- Net als voor de waterveiligheid het Deltaprogramma en de Deltacommissaris goed werk verrichten, zou dat ook kunnen voor de energievoorziening, met een Eta-programma en 'n Eta-commissaris (de Griekse letter Eta staat voor energierendement). Winst: meer draagvlak, meer afstemming en meer doorzettingsmacht.
- Het hoger belasten van het gebruik van grondstoffen en energie is onontkoombaar. Voorbeeld: extra heffing voor het vliegverkeer.
- Investeren in energiebesparing en duurzame energieproductie moet gestimuleerd worden door belastingverlaging.
- Consumenten moeten minder belasting voor (duurzaam geproduceerde) stroom en meer belasting voor (fossiel) gas gaan betalen. Zo wordt de gasvraag beperkt en elektrificatie van de energievoorziening gestimuleerd.
- Het Europese emissiehandelssysteem voor CO₂ moet beter gaan functioneren. De SGP wil een bodemprijs, in samenwerking met andere Noordwest-Europese landen. Die moet gekoppeld worden aan (fiscale) compensatie van bedrijven en/of een financiële injectie voor energiebesparing en innovatie.
- De stijgende energiebelasting zet huishoudens met lage inkomens klem. Het is voor hen lastig om te investeren in energiebesparing. Linksom of rechtsom, moeten deze huishoudens tegemoet gekomen worden.
- Regelgeving die energiebesparing of verduurzaming van de energieproductie onnodig belemmert, moet op de schop.

Innovatie

Er moet meer worden ingezet op mogelijkheden om schone energie aan te 'boren': denk bijvoorbeeld aan getijdencentrales, efficiëntere en goedkopere zonnepanelen, diepe geothermie, 'nul op de meter'-concepten, nieuwe typen (kleine) windmolens, thorium, warmte/koude/krachtkoppeling, algenkweek en omzetting van duurzame energie in synthetische brandstoffen.

- Demonstratieprojecten moeten worden ondersteund. Ook kleine bedrijven en onderzoeksinstellingen moeten alle ruimte krijgen om hier aan mee te doen.
- Er moeten meer en grotere gelijkspanningskabels naar het buitenland gelegd worden. Zo kan worden bereikt dat duurzame stroom daar wordt opgewekt waar dat het best en goedkoopst kan.
- Import van synthetische brandstoffen moet aantrekkelijk(er) worden gemaakt.
- Netbeheerders en bedrijven dienen meer ruimte te krijgen om te vernieuwen.

Duurzaam

- Er moet minder subsidie gaan naar (nieuwe) windmolenparken en méér naar energiebesparing en innovatie. Het gaat immers om de lange termijn. Daarvoor zijn doorbraken in technologie nodig.
- De resterende subsidiëring voor windmolenparken moet uitgesmeerd worden over 20 in plaats van 15 jaar. Dit verlaagt de jaarlijkse uitgaven en sluit beter aan op de afschrijvingstermijn van deze parken.
- Bij windmolenprojecten op land moeten omwonenden mee profiteren.
- Om meer lokaal draagvlak voor windmolenparken te krijgen zullen de geluidsregels voor windmolens (weer) moeten worden aangescherpt.
- De garantieregeling voor aardwarmteprojecten wordt uitgebreid naar de exploitatiefase.
- Aan de subsidiëring van het bijstoken van biomassa in kolencentrales moet een eind komen.
- Huishoudens en bedrijven die zelf groene stroom opwekken of groen gas produceren dan wel groene stroom of gas van regionale productie-installaties gebruiken, dienen vrijstelling of verlaging van de energiebelasting te krijgen. De salderingsregeling gaat hierin op. De subsidieregeling duurzame energie wordt hierop afgestemd.

Kernenergie

- De kerncentrale bij Borssele blijft open mits de veiligheid gewaarborgd is.
- Nieuwe kerncentrales die niet regelbaar en niet door en door veilig zijn en die langlevend radioactief afval opleveren, komen Nederland niet in.
- De veiligheid van kerncentrales moet streng gecontroleerd en gehandhaafd worden. Ook als deze centrales over de grens in België en Duitsland liggen, moet Nederland een oogje in het zeil houden.

Fossiele energie

- Winning van schaliegas is ongewenst. Het levert risico's op voor de drinkwatervoorziening en is drie keer duurder dan de normale gaswinning!
- Inwoners van Loppersum en andere Groningse plaatsen zitten nog steeds in spanning: wat gebeurt er bij een volgende beving? De jaarlijkse gaswinning uit het Groningenveld moet verder omlaag als de veiligheid dat vereist. Leveringsverplichtingen aan het buitenland worden afgebouwd. Inwoners van Groningen verdienen steun bij het versterken van hun huizen en het herstellen van schade.
- Nu nieuwe, efficiënte kolencentrales sluiten, is onverstandig. Het stilleggen en sluiten van vervuilende centrales kan bevorderd worden via CO₂-beprijzing.

27. Europa

Hervorming

De bijna dogmatische ideologie dat de EU één dient te worden en haar invloedssfeer en macht steeds verder uit moet breiden, is bij veel Europese burgers en ondernemers op haar retour. Alleen de Europese elite lijkt niet in de gaten te hebben dat het maatschappelijk draagvlak voor het ‘project Europa’ er sinds de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG) nog niet zo slecht voor heeft gestaan. Als gevolg van onder meer de financiële en de vluchtelingencrisis dringt steeds meer het besef door dat de EU bestaat uit een groot aantal staten die veel gemeenschappelijk hebben, maar waartussen ook wezenlijke verschillen bestaan. Deze zijn vaak terug te voeren op een andere geografische ligging, geschiedenis, cultuur en economische ontwikkeling. Juist de miskenning van deze verschillen zet de EU onder druk.

Vanzelfsprekend zijn de EU-lidstaten mede debet aan de crises in de EU. Zij hebben de EU zo sterk gemaakt. Toch blijven veel Europese regeringen besluiten nemen die zorgen voor een verdere uitbouw en verdieping van de EU. Vaak spreken zij met dubbele tong: EU-kritisch in hun nationale parlementen, maar ‘eurofiel’ in Brussel. Zelfs de Brexit, symbolisch dieptepunt van de crisis in de EU, brengt niet op andere ideeën. Daarom moet Nederland het voortouw nemen en de huidige malaise aangrijpen om de EU grondig en realistisch te hervormen.

De EU van de toekomst moet er radicaal anders uitzien dan de EU die we tot nu toe hadden. We mogen niet vergeten dat de samenwerking tussen Europese staten een steentje bijdroeg en bijdraagt aan de vrede, veiligheid en welvaart in Europa. Maar de EU moet veel eenvoudiger en flexibeler. De macht moet meer komen te liggen bij nationale parlementen. Op terreinen als de interne markt zijn harde basisafspraken tussen lidstaten nodig, maar het is goed als op andere terreinen sommige lidstaten wel en andere daarbij niet of minder samenwerken. Meer vrijheid, minder uniformiteit.

Lidstaten

- De EU moet inzetten op een radicale hervorming en niet uitbreiden met nieuwe lidstaten.
- Turkije hoort cultureel, economisch, godsdienstig noch politiek bij Europa. Alleen al daarom kan van toetreding van dat land tot de EU geen sprake zijn. De manier waarop de Turkse regering optreedt tegen oppositie, pers en minderheden als Koerden, christenen en Armeniërs onderstrepen dat nog eens.
- De keuze voor een Brexit is een feit. Het is in ieders belang dat aangestuurd wordt op een goede samenwerking waar zowel de Britten als de EU op de lange(re) termijn baat bij hebben.

Anders

- De Nederlandse regering moet zich in gaan zetten voor een ombouw van de EU. De macht moet niet meer bij Brusselse instituties ligt, maar bij nationale regeringsleiders, ministers en parlementen die niet de belangen van de EU vertegenwoordigen, maar allereerst die van de eigen staten. Zo kan een onevenredig grote invloed van grote lidstaten voorkomen worden.
- Wat nationaal kan, moet nationaal. Dit geldt in ieder geval voor zorg, onderwijs, sociale zekerheid- en belastingbeleid.
- Binnen de EU moet er veel meer ruimte komen voor verschillende vormen en maten van samenwerking. Binnen een coöperatief model kan dat per land en per onderwerp verschillen.
- Alle EU-verdragen hebben een geldigheidstermijn van 10 jaar en moeten daarna geëvalueerd en gevalideerd worden.
- De Europese Commissie moet ‘omgebouwd’ worden tot een orgaan met een regisserende functie. Daarmee wordt de Commissie louter nog uitvoeringsorgaan van de Raad van Regeringsleiders en de Raad van Ministers.
- De bevoegdheden en het budget van de Europese Commissie moeten nu al fors verminderd worden. Zo is stevige inperking van de gedelegeerde bevoegdheden op onder meer landbouwgebied hoognodig.
- De Europese Raad en de Raad van de Europese Unie moeten veel meer doen om de Commissie in het gareel te houden.

- Bovendien moet er meer openheid komen in de besluiten en brieven van de Europese Commissie en de Europese Raad.
- Het Europees Parlement moet wat betreft verantwoordelijkheden en werkwijze de vorm van een raadgevend assemblee krijgen en de democratische controle op Europese politiek moet primair in de nationale parlementen gebeuren.
- Zolang bovenstaande nieuwe rol van het Europees Parlement als assemblee nog niet geregeld is, moet het EP zijn rol als waakhond veel beter waarmaken, door de Europese Commissie en de Raad van de Europese Unie stevig te controleren, vooral op die beleidsterreinen waarop de lidstaten bevoegdheden hebben overgedragen.
- Nationale parlementen moeten ongewenste voorstellen voor EU-regelgeving eenvoudiger kunnen blokkeren.
- Het Europees Parlement vergadert voortaan alleen nog in Brussel.
- Het Verdrag van Schengen maakt het mogelijk dat personen binnen de EU vrij kunnen reizen. Voor de veiligheid van de burgers van de Schengenlanden is het dan ook van groot belang dat de buitengrenzen van die landen goed worden bewaakt. Doen ze dat niet (goed), dan volgt een 'Schengen-exit'.
- In tijden van crisis kan bewaking van binnengrenzen een legitieme aanvulling vormen op de bewaking van buitengrenzen.
- Transparantie en controle op de besteding van Europese gelden moeten worden versterkt door de nationale beheerverklaring te verplichten.

Minder

- Nederland strijkt de Europese vlag op alle overheidsgebouwen.
- EU-verdragen waarbij nationale bevoegdheden worden afgestaan aan Brussel kunnen voortaan alleen nog worden aangenomen als daar in zowel de Tweede als Eerste Kamer een twee-derde meerderheid voor is.
- Nederland moet minder geld afdragen aan de EU.
- De EU moet zich niet bemoeien met ethische zaken, zoals abortus en euthanasie en huwelijksmoraal. Deze zaken behoren niet tot de bevoegdheid van de EU.
- Er worden geen Europese gelden vrijgemaakt voor onderzoek waarbij menselijke embryo's worden gedood.
- Door de Europese richtlijn gelijke behandeling gaat een dikke streep omdat deze afgedwongen gelijkheid de vrijheid te veel verdringt.
- Er komt geen EU belastingheffing.
- Bij het afsluiten van handelsverdragen moet gekeken worden hoe een gelijk speelveld voor kwetsbare (landbouw)sectoren gehandhaafd blijft.
- De macht van het Europese Hof van Justitie moet beperkt worden.
- Europese Verdragen moeten niet uitgelegd worden volgens het "steeds hechtere Unie"-principe, maar het subsidiariteitsbeginsel.
- Europese verdragen en richtlijnen moeten in dat licht bij de tijd worden gebracht dan wel worden geschrapt.
- Er moet periodiek een stofkam door de Europese verdragen en richtlijnen om te bezien of deze nog bij de tijd zijn, of beëindigd dienen te worden. Daarbij moet nadruk liggen op het voorkomen van dubbelingen tussen EU-verdragen en andere internationale verdragen, bijvoorbeeld als het gaat om asiel of sociale zaken.

Euro

Waar verschillende landen één munt hebben, gaan belangrijke stabilisatiemechanismes, zoals het wisselkoersmechanisme en rente-instrument, verloren. Structurele tekorten en overschotten op de betalingsbalansen van individuele landen zijn het gevolg.

Net als de economieën van landen als Italië, Spanje en Frankrijk, bleek die van Griekenland te kampen te hebben met grote onevenwichtigheden. Door de ene munt konden de Grieken geen eigen beleid meer voeren en hun financiële verplichtingen nauwelijks meer nakomen. Reddingsoperaties leidden tot noodgedwongen transfers van honderden miljarden euro's die vanuit de noordelijke economieën werden overgemaakt naar de zuidelijke landen, ook om de banken in noordelijke landen te

stabiliseren. Al met al leiden de problemen met de euro tot een steeds verdere machtsconcentratie op EU-niveau, en dat is absoluut onwenselijk. Het is eveneens geen goede zaak dat tijdens de Griekse crisis, in strijd met de Europese verdragen, is gekozen voor een 'bailout'.

Ook de inwoners van de zuidelijke landen voelen de pijn door extreem hoge werkloosheid, forse bezuinigingen en lastenverhogingen. En nóg is het maar de vraag of het allemaal wel goed komt. Europa heeft deze crisis ternauwernood overleefd, maar de gevolgen voor de 'draagkracht' van verreweg de meeste Europese burgers liegt er niet om. Het vertrouwen bij de burgers is - begrijpelijk! - ernstig aangetast.

Om de eurozone grondig te repareren moeten we terug naar een Europese Monetaire Unie (EMU) met minder lidstaten. Op termijn is Grieks lidmaatschap van de Eurozone onbetaalbaar en dus onhoudbaar. Daartoe ontwerpt de Eurogroep gedetailleerde exit-procedures. Griekenland, maar zeker ook andere Zuid-Europese landen, moeten uit de euro. In de overgang naar zelfstandigheid moeten zij indien nodig tijdelijk economische en financiële 'Marshall-steun' ontvangen van resterende EMU-landen. Zo wordt acute economische en maatschappelijke ontwrichting voorkomen. Wanneer de EMU hierin geen serieuze stappen zet, dan moet de Nederlandse regering onderzoeken hoe zij samen met landen als Duitsland en Oostenrijk afstand kan nemen van de EMU.

- Om de euro te behouden en een eind te maken aan een onbetaalbare en onhoudbare 'transferunie' waarbij miljarden van noordelijke naar zuidelijke lidstaten blijven vloeien, moet de euro gesplitst worden in groepen landen die wat betreft het structurele tekort of overschot op de betalingsbalans vergelijkbaar zijn.
- Daartoe moet de Eurogroep per vertrekkend land zorgen voor gedetailleerde EMU-exit-procedures waarin de noodzakelijke te nemen stappen tijdens zo'n exit beschreven worden.
- Een EMU-exit leidt niet automatisch tot een EU-exit.
- Wanneer landen als Griekenland de eurozone niet verlaten, moet Nederland onderzoeken hoe we samen met landen als Oostenrijk, Duitsland en de Scandinavische landen komen tot een nieuwe monetaire samenwerking.
- Landen die de eurozone (moeten) verlaten dienen in aanmerking te komen voor tijdelijke 'Marshallhulp' om onrust en ongelukken te voorkomen.
- EU-landen die geen euro hebben moeten er niet toe gedwongen worden de euro toch in te voeren.
- De Europese Centrale Bank (ECB) moet slechts zorgen voor prijsstabiliteit van en in de eurozone.
- De ECB mag geen misbruik van de huidige situatie maken door geld in de economie te pompen om die kunstmatig aan te jagen.
- Europese banken en overheden moeten hun financiën saneren en grondige hervormingen doorvoeren.
- 'Vuile' leningen worden afgeschreven.

INDEX

130 km/uur.....	78
20-wekenecho.....	15
24-wekengrens.....	14

A

A1/A30.....	78
A15.....	78
A20.....	78
A4.....	78
Aanlandplicht.....	71
Aanrijtijden.....	38
Aanvullende studiebeurs.....	26, 63
Aardbevingsdreiging.....	83
Aardgaswinning.....	83
Aardwarmte.....	70
Abortus.....	14, 15, 21, 53, 87
Actief Donorregistratiesysteem.....	17
Adoptie.....	14, 25
Afghanistan.....	48
Afrika.....	49, 51, 53
Afval.....	82
Afvalwater.....	70, 81, 82
Agent.....	37, 38, 40
Agrarisch onderwijs.....	62
Aids.....	53
AIVD.....	38, 46
Alcohol.....	22, 78
Alcoholverbod.....	23
Algemene wet gelijke behandeling.....	30
Algemene wet grondrechtelijke vrijheden.....	30
Alimentatieplicht.....	25
Ambtsgeboden.....	30
Ambulancepersoneel.....	40
Amerika.....	11
Ammoniak.....	70
Antibiotica.....	70
Antillen.....	36
Antisemitische Palestijnse schoolboeken.....	44
Antisemitisme.....	11, 43
AOW.....	58, 59
Apothekers.....	18
Arbeidsinspectie.....	31
Arbeidsmarkt.....	56, 57, 59
Arbeidsongeschikt.....	56, 59
Arbeidstijdenwet.....	31
Armoedebestrijding.....	52
Asielaanvraag.....	53
Asielbeleid.....	41, 42, 49
Asielzoekers.....	41, 42
Associatieverdrag.....	50
Atoomverdrag.....	50
Autonome wapens.....	47

B

Bachelordiploma.....	63
Ballistische raketverdediging.....	46
Basispakket zorg.....	18
Bedrijven.....	19, 36, 52, 53, 56, 62, 66-69, 71, 74, 76, 81-85
Begraafplaatsen.....	35
Begraven.....	35

Belastingdruk.....	11, 57, 67, 73-75
Belastingen.....	67, 68, 73
Belastingontwijking.....	53, 74
Belastingstelsel.....	18, 19, 26, 73
Beroepsonderwijs.....	52, 62
Beroepspraktijk.....	62
Beschermde woonvormen.....	20
Beschermen van leven.....	14, 53
Bescherming tegen het water.....	77
Bescherming van kwetsbaar leven.....	10
Bescherming van mensenlevens.....	36
Bescherming van persoonsgegevens.....	36
Beschermwaardig leven.....	10, 13, 14, 30
BES-eilanden.....	36
Bestemmingsplan.....	76
Bestuurders in de zorg.....	21
Betaalde arbeid.....	56
Beveiliging van overheidswebsites.....	36
Bibliotheekwet.....	65
Bij de gratie Gods'.....	30
Bijbelse waarden en normen.....	30, 60
Bijstandsgerechtigde.....	56
Bijvangsten.....	71
Bijzondere bijstand.....	58
Binnenlands bestuur.....	35
Binnenvaart.....	79
Biologische gewasbeschermingsmiddelen.....	70
Biotechnologie.....	70
Boeren.....	11, 68-72, 77
Bordeelverbod.....	27
Bouwregels.....	66
Brandweer.....	38
Brandweerlieden.....	40
Brexit.....	12, 71, 86
Brussel.....	12, 33, 37, 38, 49, 50, 66, 68, 70, 73, 81, 86, 87
Buitenlandse zaken.....	48

C

CAO.....	56
Casino's.....	23
Centra voor Jeugd en Gezin.....	27
Centraal examen.....	61
Christelijk onderwijs.....	60
Christelijke eed.....	30
Christelijke leefregels.....	30
Christenen.....	41, 49
Christenvervolging.....	49
Chronische ziekte.....	20
Coffeeshops.....	23
Colombia.....	53
Commerciële lesmethoden.....	61
Commerciële omroepen.....	64
Complexe zorg.....	19
Constitutionele monarchie.....	32
Consultatiebureaus.....	27
Criminaliteit.....	36, 37, 50
Criminaliteitscijfers.....	11
Crisisopvang.....	20
Crowdfunding.....	66
Cultuur.....	11, 42, 65, 86
Cyberveiligheid.....	47

D		F	
Defensie	11, 46, 47, 48, 50, 74	F-35	46
Dementie	16, 20	Fiets	79
Democratie	32	Financiën	35, 39, 73
Democratische rechtsstaat	32, 61	Fiscale giftenaftrek	74
Diagnostische toetsen	61	Flexibel werken	56
Diefstal	30, 37, 39, 52	Foetus	14
Dienstplicht	46	Fosfaatplafond	69
Dieren	68, 69, 72	Fosfaatrechten	69
Dierenwelzijn	70	Fosfaattekort	69
Dierenwelzijnsstandaard	68	Fossiele brandstoffen	52, 83
DigiD	36	Fossiele energie	85
Digitale criminaliteit	37	Franchisenemers	66
Digitale spelen	22		
Donororgaan	17	G	
Doodslag	30, 37, 39	Gas	12, 47, 78, 83, 84, 85
Doodstraf	40	Gaswinning	85
Downsyndroom	15	Gebedsoproepen	43
Draagmoeder	24	Gebiedsontwikkeling	76
Drinkwatervoorziening	85	Gedetineerden	40
Drugs	22, 23, 36, 37, 40, 78	Gedoogbeleid	23
Dubbele nationaliteit	39, 43	Gedwongen terugkeer	42
Duurzame energie	83, 84	Geestelijke verzorging	21, 37
Duurzame landbouw	68, 69	Gehandicapt leven	15
Duurzame tuinbouw	70	Gelijke behandeling	30, 87
		Gelijkheidsbeginsel	30
E		Gelijkheidsdenken	43
Echoscopie	14	Geloofsvervolgden	49
Echtscheiding	24, 25	Geluid en straling	81
Economie	48, 56, 66, 78, 88	Gemeenschap van goederen	24
Economische groei	52, 53, 74	Gemeentelijke herindeling	35
Eenverdieners	11, 26, 73	Gemeenten	35, 37
Eenzaamheid	16	Gemoedsbezwaren	19
Eerste Kamer	32, 87	Gendercide	15
Efficiëntere overheid	73	geneesmiddelen	22
E-Health	22	Generale pardonregeling	41
Eigen bijdrage	19, 20	Genetisch onderzoek	15
Eigen lesmethoden	61	Genetische manipulatie van planten	70
Eigen risico zorg	18, 19	Gescheiden afval	82
Embryo's	15, 87	Getijdencentrales	84
Emissiehandelssysteem	81, 84	Gevangenissen	36, 40
Emissies	81	Gewasbescherming	68, 70
EMU	88	Geweldsdelicten	39
Energie	66, 68, 81, 83, 84, 85, 86	Gewetensbezwaarde ambtenaar	24, 30
Energiebesparing	83, 84, 85	Gewetensbezwaren	21
Energievoorziening	67, 83, 84	Gewetensvrijheid	30
EU	12, 41, 48, 50, 57, 74	Gezichtsbedekkende kleding	43
Euro	22, 26, 30, 68, 71, 73, 75, 79, 83, 87, 88	Gezin	10, 19, 23-27, 36, 53, 58, 64, 73, 74, 82
Europa	11, 12, 38, 41, 43, 46, 48, 49, 52, 53, 69, 71, 86-88	Gezinsdraagkracht	73
Europees landbouwbeleid	69	Gezinshereniging	42
Europees Parlement	87	Gezinsinkomen	26
Europese begrotingsregels	73	Gezinsmigratie	41
Europese Centrale Bank	88	Gezinsproblemen	24
Europese Commissie	86, 87	Gezonde leefstijl	22
Europese defensiesamenwerking	48	Gezondheidszorg	19, 21, 23, 40, 52, 66
Europese Unie	32, 44, 48, 86	Glastuinbouw	69
Europese vlag	87	Godsdienstvrijheid	49
Euthanasie	15, 16, 21, 87	Gokken	22
Euthanasiewet	16	Gokverslaving	23
Ex-gedetineerden	40	Grensbewaking	42
Export	53, 68	Grenzen van Nederland	38
Exportfinanciering	66	Griekenland	42, 87, 88

Groene producten	81
Grondstoffenvoorraden	83
Grondwet	14, 24, 30, 32, 38, 64
Grote bedrijven	66
Grotere gezinnen.....	26

H

Haatimams	43
Handel	15, 36, 40, 50, 52, 53
Handel erfelijk materiaal	15
Handicap	15
HAVO	62, 63
Herkomstnationaliteit	43
Historisch erfgoed	65
Hoger onderwijs	62, 63, 65
Holocaust	43, 61
Homohuwelijk	24
Huisartsen	18
Huisuitzettingen	58
Hulp bij zelfdoding.....	16
Hulporganisaties.....	52
Hulpverlening	15, 20, 52
Huurtoeslag	58, 75
Huurverhoging	75
Huurwoningen.....	75
Huwelijk.....	24, 25, 30, 36, 53
Huwelijksproblemen	25
Huwelijkstrouw	10, 24, 53
Hypotheekrenteaftrek.....	75

I

Identiteitsgebonden hulp.....	27
IJsselmeervisserij.....	71
Illegale adoptie	25
Immigratie	11, 41
Inburgering	42, 43
Inburgeringscursus	42
Indicatie.....	20
Indonesië.....	50, 51
Infrastructuur	67
Inkomenscompensatie	56
Inkoop van zorg	21
Innovatie	21, 50, 52, 67, 69, 70, 80, 83-85
Innovatiebox.....	67
Innovaties in de zorg	22
Innovatieve inkoop.....	67
Instabiele relaties.....	14
Integratie.....	41, 42, 46, 67
Integriteit van politici en bestuurders	34
Intensieve kindzorg	20
Internationale handelsafspraken	68
Internationale handelsverdragen	53
Internationale hulporganisaties	52, 53
Internationale verdragen	32, 87
Internetfiltering	36
Investerings in de zorg	22
Irak	38, 48, 49
Iran	50
ISIS	39, 43, 48, 49
Islam	43
Islamitisch onderwijs	43
Islamitische feestdagen	30, 43

Islamitische landen	41, 42, 49
Israël	11, 45, 49, 50, 53
Israëliische boycotts.....	50

J

Jacht.....	72
Jagers	72
Jeruzalem.....	50
Jeugdwet	25, 27
Jihadstrijders.....	38
Joden	11, 43, 49
Jodenhaat	44
Joodse burgers.....	43
Joodse volk	11, 45
Justitie	11, 23, 28, 37, 38, 40

K

Kabinetscrisis	32
Kansspelen.....	23, 35
Kerkelijke gemeenschappen	22
Kerkgang	31
Kerncentrale	85
Keuzevrijheid	19, 20, 21, 58
Kiesrecht	32, 39
Kiesstelsel	32
Kijkwijzer.....	64
Kinderbijslag	26, 63, 74
Kindermishandeling	27
Kinderopvang.....	26
Kinderopvangtoeslag	26, 74
Kinderporno.....	28
Kinderprostitutie	53
Klassieke grondrechten	30
Kleine bedrijven	66, 67
Kleine criminaliteit	37, 39
Kleine gemeenten.....	65
Kleine winkeliers.....	31
Klimaat.....	16, 39, 53, 60, 83
Klimaatverandering	52
Klonen van dieren.....	70
Kloneren	15
Koningschap	32
Koninkrijksrelaties	36
Koopkracht	59, 74
Koopzondag	31
Koosjere slacht	70
Korte gevangenisstraffen.....	39
Kostwinner.....	26
Kredietunies.....	66
Krijgsmacht	11, 45, 46, 47, 48
Kunst.....	65
Kunstorganen	17
Kwekersrecht	70
Kwetsbaren.....	14, 52, 56

L

Laaggeletterdheid.....	65
Land- en tuinbouwbedrijven	68
Landbouw	12, 50, 52, 53, 68, 78, 86, 87
Landbouwakkkoord	68
Landbouwgrond.....	71

Landbouwprijzen	69
Landbouwvrijstelling	68
Landelijke gebieden	35, 65
Landmacht	46
Landschapsbeleid	71
Langdurige zorg	20, 21
Lasten op arbeid	73, 74
Lastenverlichting	74
Lastering van Gods Naam	31
Leerlingenvervoer	25
Leerlingvolgsysteem	61
Leerplicht	27, 60
Lerarenbeurs	63
Lerarenopleiding	63
Levenloos geboren kinderen	35
Levensbeschouwelijke grondslag	31
Levenslang	20, 39
Levenslange zorg	20
Lokale belastingen	35
Loondoorbetaling	56
Luchtmacht	46
Luchtvaart	79

M

Maatschappelijke ondersteuning	19
Maatschappelijke stage	16, 60
Majesteitsschennis	31
Mali	48
Mantelzorg	56, 58, 74
Mantelzorgers	18, 19, 20, 22
Marechaussee	46
Marine	46
Masteropleidingen	63
Masterplan Duurzame Visserij	71
MBO	62
Mededingingsautoriteit	66
Media	64
Mediawijsheid	36, 61
Medicatiebeoordeling	18
Medicijnen	22, 81
Medisch dossier	19
Medische innovaties	14
Medische zorg	18
Meerouderschap	24
Megastallen	70
Meldkamer	20
Melkveebedrijven	69
Mensen met een beperking	15, 20, 57, 58
Mensenhandel	28, 50
Mensensmokkel	27, 36, 37, 42
Mest	69, 70
M-fregatten	46
Midden- en kleinbedrijf	66
Midden-Oosten	11, 49, 50, 53
Migranten	41, 42
Migratie	53
Migratiecrises	54
Mijnenjagers	46
Milieu	81
Milieustandaard	68, 69, 70, 76
Militaire inlichtingendienst	46
Militaire missies	48
Militaire samenwerking	48

Minaretten	43
Minder regels	66, 73
Minder subsidies	73
Minimuminkomen	57
Minister vóór landbouw en visserij	12, 68
Misdaad	35, 37
Misdadigers	11, 39
Misdrijven	40
Mobiele klinieken	15
Monumenten	65
Moskeeën	43
Moslims	43
Multiculturele samenleving	31
Musea	65

N

N36	78
N50	78
N59	78
Nabestaanden	16, 17, 23, 39, 58
Nationale dodenherdenking	43
Nationale hypotheekgarantie	75
Nationale investeringsbank	67
Natura 2000	72
Natuur	52, 71, 72, 83
Natuurbeheer	72
NAVO	46, 48
Nederlanderschap	32, 39, 42
Nederlandse familiebedrijven	67
Nederlandse nationaliteit	39, 43
Nederlandse soevereiniteit	32
Nederlandse taal	42, 65
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	68
NIP-test	15
Nitraatrichtlijn	69
Noodhulp	52, 53, 74
Noord-Korea	49

O

Omgevingsvergunning	76
Omgevingswet	70, 76
Onbetaalde arbeid	74
Ondernemers	56, 66, 67, 74
Ondernemerschap	57
Ondernemersregelingen	67
Ondernemingsdossier	66
Onderwijs	36, 43, 52, 60, 61, 62, 63, 65, 74, 86
Onderwijsstelsel	11
Onderwijstijd	62
Onderzeeboten	46
Oneerlijke fiscale discriminatie	73
Ongeboren leven	14, 15, 30
Ongewenste zwangerschap	14, 19
Onteigeningsprocedures	76
Ontpoldering	71
Ontslag	57
Ontwikkelingslanden	52, 53, 83
Ontwikkelingssamenwerking	41, 52, 54
Onveiligheid	37
Open rug	15
Openbaar Ministerie	37, 38, 43
Opvang in de regio	41, 53

Opvoeding	26, 36, 60
Opvoedingsondersteuning	15
Orgaandonatie	16
Orgaandonor	17
Organische stof	69
Ouders	10, 11, 15, 16, 22-27, 41, 56, 58, 60, 63, 64
Ouderschapsplan	25
Overheidsfinanciën	73

P

Palestijnen	50
Palestijnse staat	50
Palingvisserij	71
Palliatieve sedatie	16
Palliatieve zorg	15, 16
Paramedici	18
Pensioenstelsel	58, 59
Persoonsgebonden budget	19, 20
Persoonsvolgend budget	20
Peuterspeelzaal	26, 27
Pijnbestrijding	15
Plattelandsontwikkeling	69
Pleegzorg	14, 25
Politie	11, 20, 23, 27, 28, 31, 36, 37, 38, 40
Polygamie	43
Porno	28, 40
Prenatale geneeskunde	15
Prijsacties alcohol	22
Privacy	19, 36, 38, 47
Proefdieren	70
Proeftuinen	67
Prostitutie	27, 28, 35, 58
Provincies en gemeenten	35
Psychiatrische ziekten	16
Psychische stoornis	20
Publieke omroep	64
Pulskor	71

R

Radicaliseren	38, 43
Rechtsbescherming	52
Rechtspositie en integriteit	34
Rechtspraak	40
Rechtsstaat	11, 32, 36, 39, 51, 52, 60, 61
Recidive	39
Reclameverbod	22
Referenda	32
Regeldruk	66
Regionale bedrijvigheid	66
Regionale omgevingsdiensten	76
Regionale omroepen	64
Regionale structuurversterking	66
Rekentoets	61
Relaties	10, 14, 24, 28, 64
Religieuze minderheden	49, 50
Rentmeesterschap	52, 83
Reservisten	46
Restafval	82
Rijksmonumenten	65
Rode diesel	68
Ruimtelijke ordening	76
Rusland	11, 48

S

Samen leven	10, 11, 55
Schaalvergroting	35, 61, 70
Schaliegas	85
Scheepswerven	66
Schengengebied	42
Schengenlanden	87
Schone mobiliteit	78
Seizoensarbeid	57
Seksuele afpersing	28
Sharia	43
Slachtoffers	27, 39, 54, 81
Slavernij	52
Snelrecht	40
Sociaal akkoord	56
Sociaal vangnet	58
Sociale huursector	75
Sociale huurwoningen	43, 75
Sociale zaken	56, 87
Sollicitatieplicht	56
Special forces	46
Spoorvervoer	79
Sport en beweging	18
Staatshoofd	31, 32
Staatsinrichting	32, 61
Staatsschuld	73, 74
Staatssecretaris van Defensie	46
Stalsystemen	69, 70
Stamcellen	15
Stamcelonderzoek	15
Startende ondernemers	67
Starters	67, 75
Statenbijbel	61
Statiegeld	82
Stem voor het leven	10, 12
Stemcomputers	33
Stemrecht	32, 33, 36
Straffen	38, 39
Strafklimaat	39, 40
Strafmaat	39
Stropers	72
Studenten	62, 63, 76
Suicide	17
Suriname	50
Synthetische brandstoffen	84
Syrië	38, 48, 49, 53, 54
Syriëganger	38

T

Taakstraffen	39
Tabak	22
Tbs	40
Technisch onderwijs	62
Terreuraanslagen	43
Terrorisme	36, 37, 38, 39, 40
Terrorismebestrijding	50
Terroristen	11, 48, 50
Terroristische groeperingen	47
Terroristische organisatie	38, 43, 48
Thuisonderwijs	60
Tienermoeders	58
Tijdelijke contracten	57

Toetsingscommissie Euthanasie	16
Tuinders.....	11, 68, 69, 70, 72
Turkije	86
Tweede Kamer	12, 32, 46
Twee-statenoplossing	50

U

Uitkering.....	26, 35, 39, 42, 56, 58, 59
Uitkeringsfraude.....	58
Uitkeringsgerechtigden	56
Uitstapprogramma's	28, 53
Uitstoot van roet.....	78
Uitzetting.....	42
Uitzichtloos en ondraaglijk lijden	16
Universiteiten.....	63, 67

V

Vandalisme	39
Varkenshouderij	69
Vaste baan.....	57
Vaste contracten	56, 57
Veilig leven	10, 11, 29
Veiligheidsdiensten	38, 43
Vennootschapsbelasting	67
Verblijfsvergunning	41, 42, 43, 75, 76
Verjaringstermijn bij zwaardere delicten	39
Verkeer.....	78
Verkeersboetes	39
Verkeersveiligheid	39, 78
Vermogensrendementsheffing	74
Verpakkingenbelasting	82
Verpleegkundige topzorg	19
Verplichte kleutertoetsen	61
Verslaving.....	22, 23
Vervoer.....	20, 22, 26, 43, 78
Vervolgde christenen	41, 45
Verwarde personen.....	19, 40
Vexit	71
Visserij	68, 70, 71
Vissers	11, 12, 68, 70, 71
Vluchtelingen	42, 50, 54
Vluchtelingenstromen	41, 48, 53
Vluchtelingenverdrag	41
VMBO	62
VN-Mensenrechtenraad.....	49
VN-Veiligheidsraad	48
Volksgezondheid	18
Voorschoolse voorzieningen	26
Voorwaardelijke invrijheidsstelling	40
Voorwaardelijke straffen.....	39
Vrachtverkeer.....	79
Vredesbesprekingen.....	50
Vreemdelingen	41, 42
Vreemdgaan	25
Vrije vaart.....	71
Vrijheid van godsdienst	30
Vrijheid van meningsuiting.....	31, 64
Vrijheid van onderwijs.....	31, 60
Vrijwilligers	18, 19, 20, 22, 38, 40
Vrijwilligerswerk.....	56, 74
Vuurwerk.....	81

VWO	62, 63
-----------	--------

W

Wachtlijst.....	17, 20
Water.....	77, 81
Waterschappen	35, 77, 81
WBSO.....	67
Wegverkeer	78
Welvaart	52, 86
Werkgelegenheid.....	56, 74
Werkgevers.....	56, 57, 58
Werkgeverspremie	56
Werkloosheid.....	57, 66, 88
Werknemers	31, 56, 57, 58, 67
Werknemersorganisaties.....	56
werkstress.....	31
West-Papua	50, 51
Wet gemeenschappelijke regelingen	35
Wet langdurige zorg	20
Wetboek van Strafrecht.....	39
Wettelijke betalingstermijn	66
Wettelijke boeterente	66
WIA-uitkering.....	56
Wietteelt.....	23
Wijkagent.....	37, 38
Wijkverpleegkundigen	18, 19
Windmolenparken	83, 85
Windmolens	81, 84, 85
Wonen	75
Woningcorporaties	20, 58, 83
Woningmarkt.....	75
Woningzoekenden.....	75
WW.....	58

Y

Yezidi's.....	49
---------------	----

Z

Zedendelicten	27, 36, 37, 39, 40
Zeespiegel	77
Zelfmoordaanslagplegers	50
Zelfmoordpil	16
Zendingsorganisaties	49
Zondag	30, 31, 79
Zondagsrust	12, 31
Zondagswet	31
Zonnepanelen.....	69, 84
Zorg.....	18, 27
Zorgaanbieders	18, 20, 21
Zorginspectie	21
Zorgkantoren	21
Zorgkosten	16, 22, 73
Zorgrekening.....	19
Zorgstelsel	10
Zorgtoeslag	18, 58
Zorgverzekeraars	19, 20, 21
Zorgverzekeringswet	20
Zuid-Afrika	50
Zwangerschap.....	14, 15
Zware delicten	39
Zzp'ers	57, 59

Soms zou je meer
SGP willen.

Dinkel 7, 3068 HB Rotterdam
voorlichting@sgp.nl
010 - 7200775

[SGP.NL](https://www.sgp.nl)